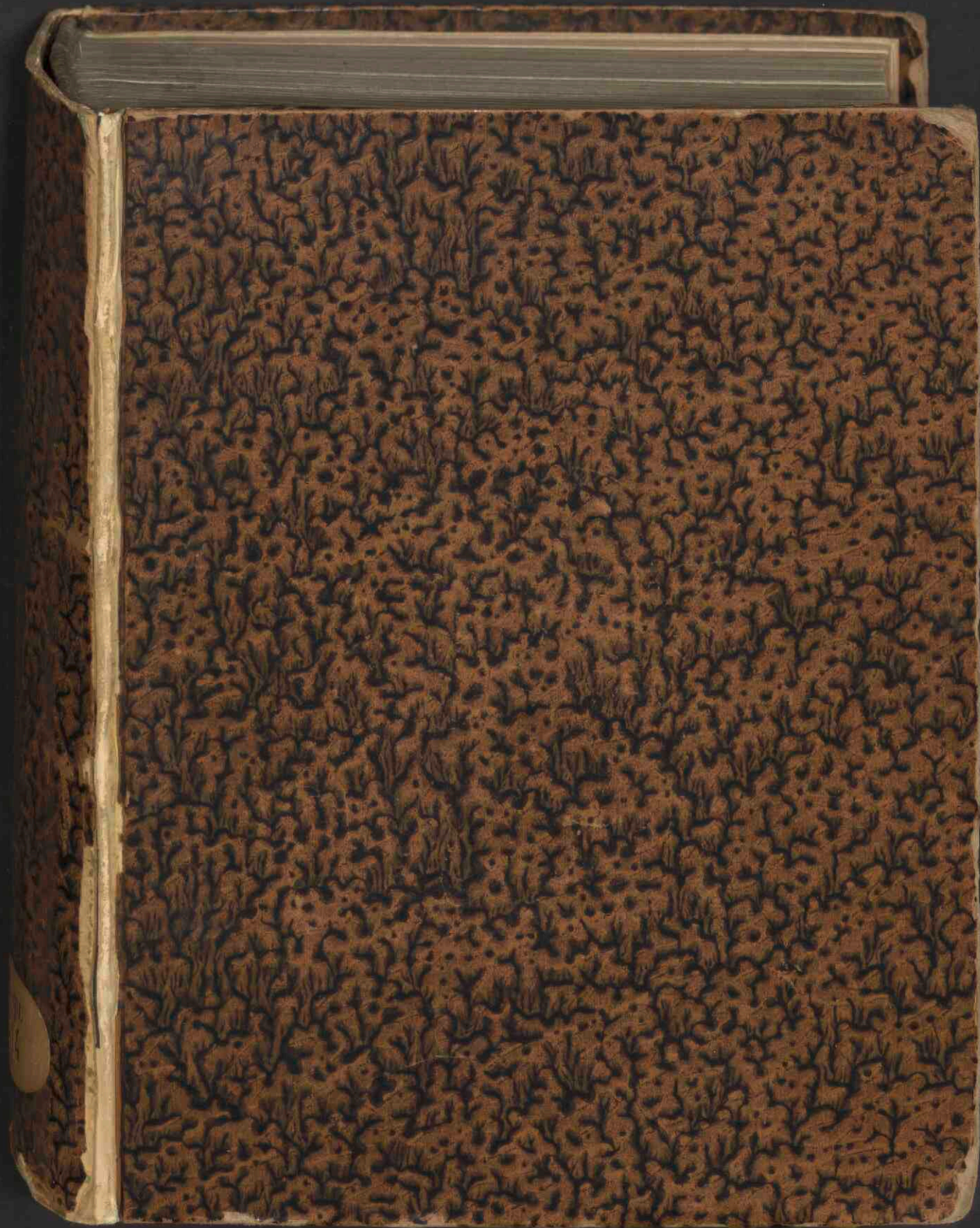

Institutio Christiani hominis,

<https://hdl.handle.net/1874/427941>

**Dit boek hoort bij de Collectie Van Buchell
Huybert van Buchell (1513-1599)**

Meer informatie over de collectie is beschikbaar op:

<http://repertorium.library.uu.nl/node/2732>

Wegens onderzoek aan deze collectie is bij deze boeken ook de volledige buitenkant gescand. De hierna volgende scans zijn in volgorde waarop ze getoond worden:

- de rug van het boek
  - de kopsnede
  - de frontsnede
  - de staartsnede
  - het achterplat

**This book is part of the Van Buchell Collection
Huybert van Buchell (1513-1599)**

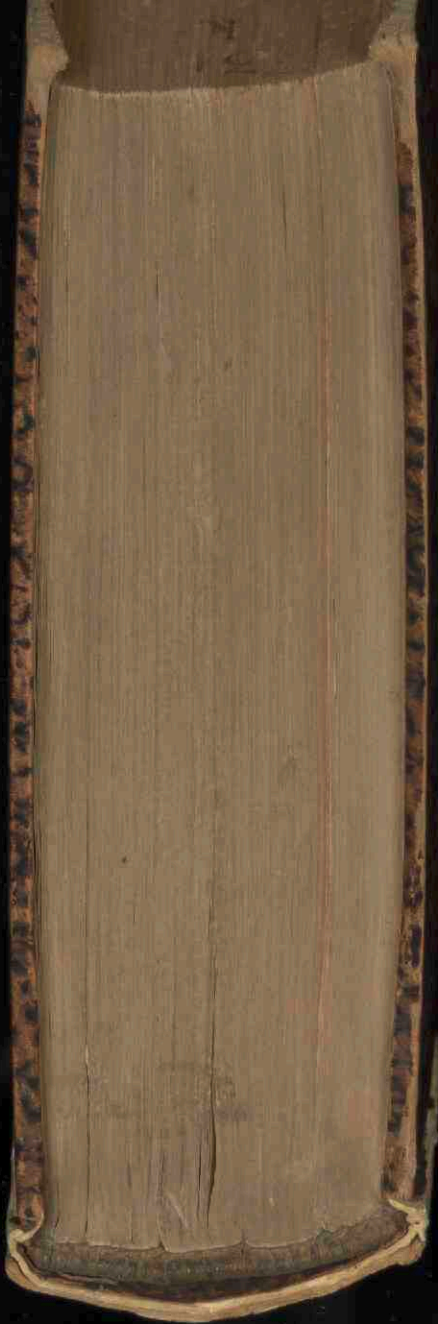
More information on this collection is available at:

<http://repertorium.library.uu.nl/node/2732>

Due to research concerning this collection the outside of these books has been scanned in full. The following scans are, in order of appearance:

- the spine
- the head edge
- the fore edge
- the bottom edge
- the back board

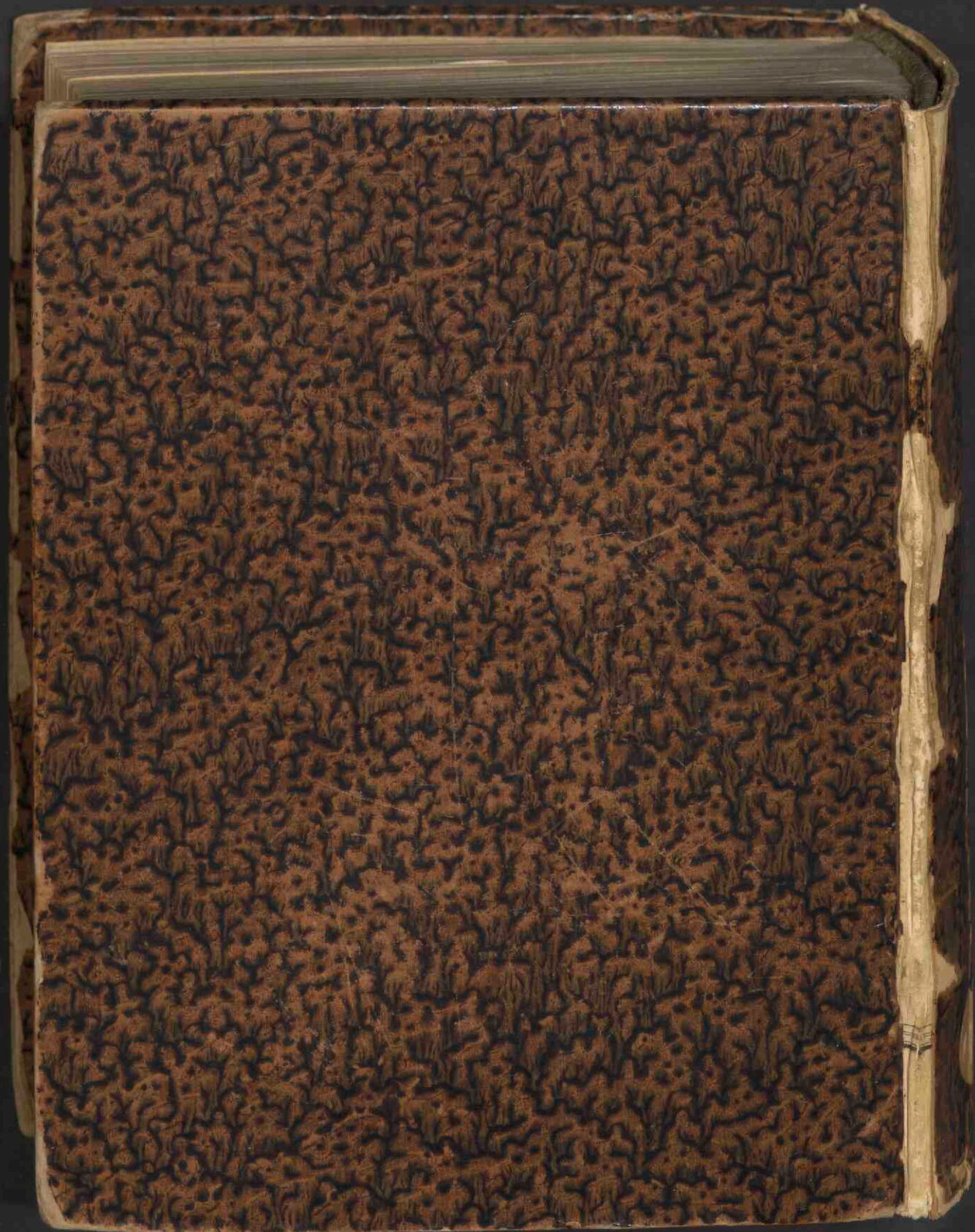
E. qu.
284

31

k.

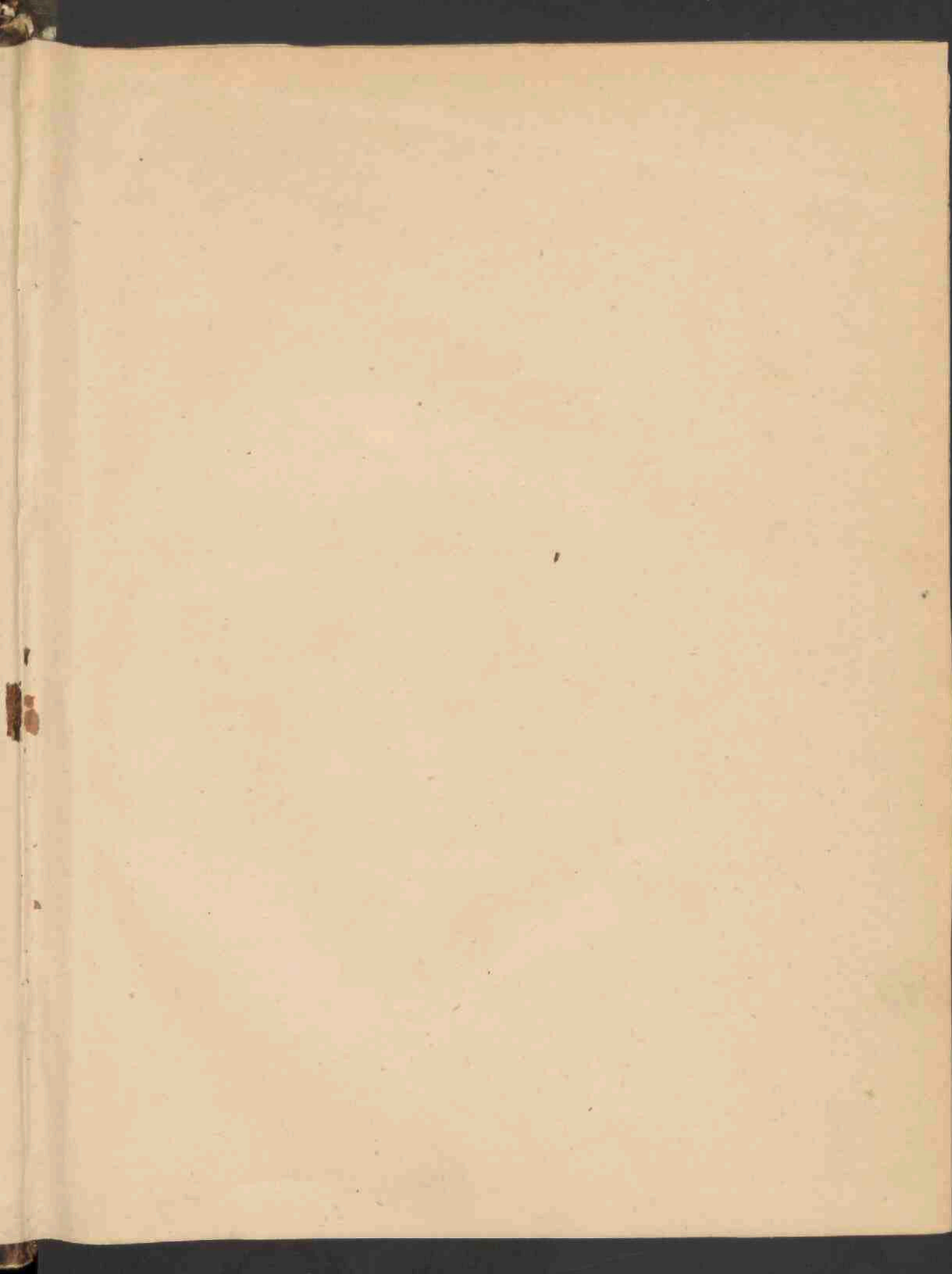

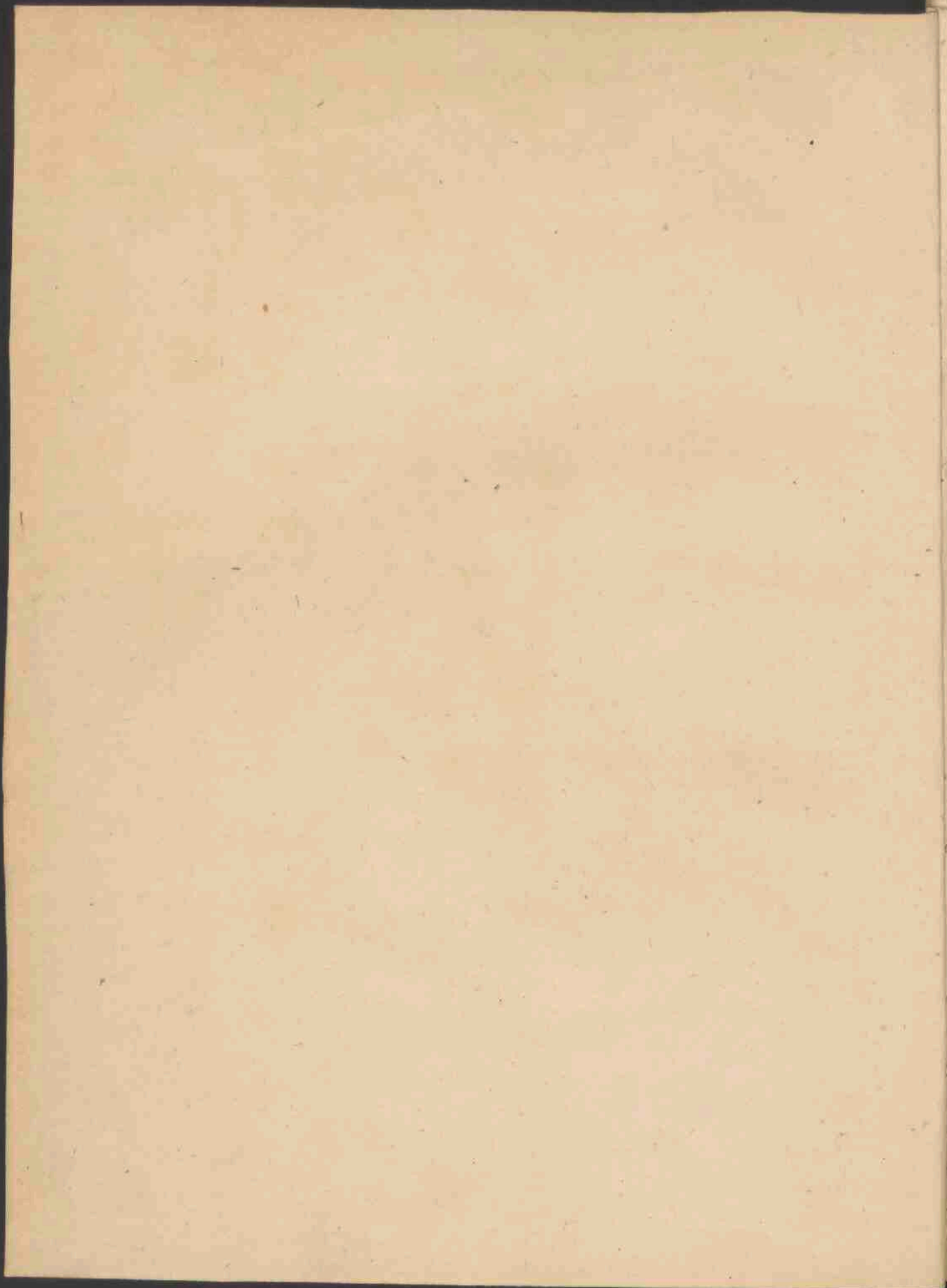

E. qu.

284

INSTITVTIO
CHRISTIANI
HOMINIS,

84.284

AVTHORE IVLIO EPISCOPO
NVMBVRGENSI.

Colonix apud Hæredes Iohannis Quentel &
Gervuinum Calenium, 1562.

Cum gratia et privilegio Cæsareæ Maiest.
in decennium.

Johann Buechel

THE
MAYOR
OF

OF THE
CITY

OF THE
CITY
OF
LONDON

I quid aliud, certè tria hæc, 3
Symbolum Apostolorum,
Decalogus, & Sacramenta
Ecclesiæ, ad institutionem
Christiani hoīs sunt cum-
primis necessaria. Symbo-
lum continet doctrinam fi-
dei, sinè qua ad Deum acce-
dere, & salutem impetrare
potest nemo. Decalogus

Rom. 5.

dat bona vitæ præcepta, & est illa ipsa quasi lucerna pe-
dum nostrorum, quam qui sequitur, benè sanctè que
viuit, & cauet nè offēdat vspiam, neque incurrat. Sa-
cramenta autem illa sunt quasi vasa, per quæ gratia DO-
mini nostri IESV CHRISTI ad nos diuinitus deriuatur.
Quæ cum talia sint, ego vt operam, quam possum, Ec-
clesiæ meæ nauem: primò Symbolum, deindè Deca-
logum, postremò Sacramenta ipsa aliquantò accura-
tiùs explicatiùs que pertractabo: vt ex his veluti fonti-
bus populus meus, quæ ad pietatē veram, & ad om̄em
benè sanctè que viuendi rationem pertinent, haurire
possit. Ac primùm de Fide ac Symbolo.

Psal. 118.

DE FIDE.

Cvm nec deū habere, ppitium, nec ad salutē adspi-
rare possit quisquā, nisi credat, de Fide hīc initiō
agendū puto, ac nè ambiguitas vocis nobis negociū

Hebr. 11.

A 2 faces-

faceſſat, quænam ſit vera illa & Chriſtiana fides, explicabo. Ac mihi quidem videtur ad huius rationem pertinere primò, vt credamus Deum vnum eſſe, qui cælum, terram, & omnia quæ in eis ſunt, creauerit, nec creare atq; regere deſinat. Secundò, vt credamus Deo, & omnib⁹ ijs quæ diuinitùs tradita ſunt, aſſentiamur. Tertiò, vt non ſolùm Deum eſſe, & Deo, ſed etiam in Deum credamus: hoc eſt, ſpem & fidutiam nõſtram conferamus: & huic Patri miſericordiarum atque totius conſolationis, nos totos cõmendemus atq; committamus. His tribus conſtat plena illa Chriſtiano- rum fides, cuius is fructus eſt, vt hauriat è promiſſis Dei conſolationem veram, habeat Deo honorem cùm veritatis, tum verò etiam benignitatis ſummæ, in eo que ſolo gloriatur, & ſalutaria Dei dona, & quicquid eſt bonorum, quæ è vulneribus Chriſti profluunt, accipiat. His fanè cognitis atque perſpectis, de fide in Deum quiſque ſinè errore omni iudicare poterit. Nunc verò quia Symbolo Apoſtolorum continetur materia ea, in qua verſatur fides noſtra, & quicquid eſt rerum ſalutarium, quas credere, & à Deo ſperare, atque expectare debemus: Capita ſingula eiufdẽ Symboli ſingulatim explicabo primùm: Deindè, quinam horũ vſus bonus ſit atque ſalutaris, monſtrabo, vt nihil eorum, quæ vel ad vtilitatem Eccleſiæ noſtrę, vel ad officium in hoc genere noſtrum pertinent, deſiderari poſſit.

PRIMVS ARTICVLVS

5

SYMBOLI:

Credo in Deum patrem omnipotentem, creatorem cæli & terræ. Credo.

DEVUM verum esse, qui cælum & terram creavit, & præter hunc nullum, docent scripturæ diuinitus inspiratæ, & hoc quasi fundamentum religionis nostræ sacrosanctæ iaciunt. Nam, Audi Israël, Dominus ^{Dent. 6.} Deus noster, Dominus vnus est, inquit Moises. Item Hieremias: Dominus autem deus verus est, ipse deus ^{Hier. 10.} viuens & Rex sempiternus: ab indignatione eius commouebitur terra, & non sustinebunt gentes commotionem eius. Sic ergò dicetis eis: Dij qui cælum & terram non fecerunt, péreant de terra, & de his quæ sub cælo sunt. Ac quia hoc omnibus nobis Deus est, cui quisque salutem suã credit atq; committit, necesse est, vt fidutiam spemq; nostram ab omni re creata seiungamus, & in solum Deum, qui cælum & terram creauit, conferamus: & omne quod expetimus, siue corporis siue animi bonum, siue temporale siue æternum, ab hoc ipso expectemus: atque hoc illud ipsum est, quod Articulus continet, Credo in Deum patrem omnipotentem, creatorem cæli & terræ: Deus hîc nominatur quidem Pater, idque vt pro distinctione personarum in diuinis à filio discernatur: Deinde verò etiam vt cognoscamus atque credamus, eundem Patrem esse no-

6 strum, qui & velit & possit cūm omne aliud bonum, tum salutem æternam nobis dare: est enim potestatis tantæ, vt omnia è nutu eius quasi religata pendeant. Hæc ferè de sensu germano Articuli huius dicta sint. Venio ad vsum eius. Nam frustra quicquid est generis huius cognoscimus, nisi idem in vsum nobis vtilem sanè atque salutarem transferre didicerimus.

VSVS ARTICVLI.

Quicquid bonorum expetis, atque ea siue æterna sint, siue huius vitæ, crede in Deum, spemq; tuam in eo pone, & id quicquid est, impetrabis atque accipies. Neq; enim dubium est, quin idem & velit tribuere Deus, cūm paterno te amore complectatur, & possit, cūm omnia in ipsius potestate sita sint. Quare Salomon hoc dedit præceptum: Habe fidutiam in Domino ex toto corde tuo, & nè innitaris prudentiæ tuæ: in omnibus vijs tuis cogita illum, & ipse diriget gressus tuos: nè sis sapiens apud temetipsum: time Deum, & recede à malo: & quòd ij, q; spem in Deo, & nõ in seipsis collocant, bona, quæ sperant, consequantur, eorumq; voluntati euentus secundus respondeat, & alia & Gedeonis atque Regis Azæ exempla docent. Accedunt huc promissa diuina, eaq; consolationis plenissima. Sic enim Deus dilexit mundum, vt filium suum vni-genitum daret vt omnis qui credit in eum, nõ pereat, sed habeat vitam æternã. Item, Benedictus vir qui cõ-
fidit

Matth. 8.

Prouerb. 3.

Judic. 7. &
2. Paralip. 12.

Ioan. 3.

Hierem. 17.

7
fidit in Domino, & erit Dominus fiducia eius. Atque
vt corde creditur ad iustitiam, ita ore fit confessio ad
salutem: Frustra enim credideris, nisi idem, quoties
opus erit, confiteare, atque præ te feras, vt nomen Do-
mini eo magis celebretur.

ARTICVLVS SECVNDVS:

*Et in Iesum Christum filium eius vnicum,
Dominum nostrum.*

IN hoc secundo Symboli nostri capite docemur, qd
de CHRISTO IESV DOMINO nostro sentire atq; credere
debeamus: deus hic est, quod testimonio suo Thomas
Apostolus in hæc verba cõprobat: Deus meus & Do-^{Ioan. 20.}
minus meus, & vnigenitus atque natura Dei filius, vt
scripturæ multis in locis, & hic articulus fidem facit: ex
quo etiam illud existit, quod vnus sit cum Deo patre
essentiæ, vnus maiestatis, vnus voluntatis, vnus po-
tentia, & vnus æternitatis. Itaque res atque officium
nostrum postulat, vt in eum credamus, quo fidei genere
Deus solus colendus est. Hinc illa eius vox: Si creditis ^{Ioan. 14.}
in Deum, & in me credite. Atque vt intelligere possi-
mus, quæ ad nos bona è fonte huius nostri Seruatoris
permanere soleant, id duo eius nomina, quæ in hoc
articulo ponuntur, ostendunt. Nam IESVS appellatur,
quod nos seruet: CHRISTVS autē, quod sit vnctus: idq;
vt eum & Sacerdotē & regem nostrum summum agno-
scere possimus. Atq; vt ea, quibus tota hæc ratio pleni-
us per-

8   ùs perspici potest, aliquanto altiùs repetam, sic habetote: Adamum, cùm contrà, quàm Deus vetuerat, faceret, & seipsum contumacia ingrata pollueret, graue peccati labem contraxisse, & in eam calamitatem incidisse, vt originalem iustitiam qua præditus erat, amitteret. Quæ cùm talis fuisset initiò, vt omnia illius recto ordine constarent, atque continerentur, ac inferiores animi corporisq; vires menti ac rationi obedirent, & fugere malum omne ac bonũ facere, & quicquid est officij recti ipse explere posset, sublato hoc rectitudinis quasi vinculo, in eodẽ magna prauitas atq; peruersitas secuta est: cùm non ampliùs illa inferiora parerent rationi vt antè, sed tanquàm seditiosi ciues tumultuarentur, & rationem veluti Magistratum suum, comprimerent. Hinc peccatum originis, & regnum illud cupiditatis prauæ, quod malũ, & id quidẽ perniciosum, Adamus in omnem posteritatem suam transfudit. Hinc illud naturæ nostræ vulnus atque calamitas, vt ab ineunte etate procliues simus ad malum, & in potestate Sathanę vt principis huius mundi, quo vt primos parentes nostros circunuenit callidè, ita omnes eorum posteros in laqueos suos induit, & ea seruitute oppressit, vt ad veram libertatem respirare minimè possent. Itaque cùm ijdem non modò non à peccatis auertere se possent, sed ex vno crimine in aliud semper ruerent præcipites, & Deum æternum patrem

Rom. 1. & 7.

trem offendere non desinèrent: illud quidem impendere videbatur ipsis, ut si in hac conditione miserimamorerentur, in gehennam coniecti, æternis tandem supplicijs mactarentur. Ac cum omne genus hominũ ita langueret, & tanta calamitate premeretur, nec seipsum ex ea eripere posset, deus misertus tãdẽ operis sui quod fecerat, consilia pacis, hoc est, hominis cum liberandi, tum verò etiam seruandi benignissimẽ inuinit: & quo maius esset beneficium suum erga nos, misit filium suum vnigenitum è cælo, qui nobis salutem ipse afferret, & nos è conditione illa calamitosissima in cõditionem filiorum Dei traduceret.

TERTIVS ARTICVLVS

SYMBOLI:

Qui conceptus est de Spiritu sancto, Natus ex Maria Virgine.

EN tibi filium Dei è cælo delapsum pro admirabili Dei consilio, idque ut è Virgine homo nasceretur, & humanam naturam ita susciperet, ut tamẽ non abijceret diuinam, sed Deus ipse & homo medium quodãmodò inter Deum & hominem sese gereret, & interpositis suis quasi partibus, hunc illi reconciliaret. Conceptus quidem fuit è Spiritu sancto, & natus ex Maria virgine, quorum vtrunque Angelus Dei Matri

B Virgi-

10 Virgini nunciauerat, cùm hanc mitteret vocem: Nè
timeas Maria, Inuenisti enim gratiam apud deum: Ec-
cè concipies in utero & paries filiũ, & vocabis nomen
eius Iesum: Hic erit magnus, & filius altissimi vocabi-
tur: & dabit illi dominus Deus sedẽ Dauid patris eius,
& regnabit in domo Iacob in æternum, & regni eius
non erit finis. Dixit autẽ Maria: Quomodò fiet istud,
quoniam virum non cognosco? Et respondens angẽ-
lus, dixit ei: Spiritus sanctus superueniet in te, & virtus
altissimi obumbrabit tibi: ideoq; & quod nascetur ex
te sanctum, vocabitur filius Dei. In eandem sententi-
am Esaias Propheta: Ecce virgo concipiet & pariet fi-
liũ, & vocabitur nomen eius Emanuel, hoc est, nobis-
cum Deus, prout vocem hanc Matthæus Euangelista
interpretatur. Atq; hæc quidem ratio nascendi è virgi-
ne castissima, fuit Christo domino nostro cum primis
apta. Nam cùm Deus hinc naturam sibi humanam ad-
iungeret, ita eum & concipi & nasci oportuit, vt nullo
peccato inquinaretur: quod vitare nequaquam potu-
isset, si eum Mater è femine viri concepisset. Quin ta-
lem eum innocentiam ex utero materno ferre oportuit,
vt innocens ipse & omni prorsus peccato vacu-
us, pro nobis nocentibus & grauissimo peccatorum
reatu obstrictis, satisfacere Deo patri, eundemque no-
bis placare posset. Atque hoc quantum consolationis
afferat pijs omnibus, qui non intelligit, hic certè ab
omni

Luc. 1.

Esai. 7.

Esai. 53.

omni salutis suæ sensu atque ratione tam remotus est, III
quàm qui remotissimus. Sed nunc ad reliqua.

QVARTVS ARTICVLVS

SYMBOLI:

*Passus sub Pontio Pilato, crucifixus, mor-
tuus, & sepultus.*

VENIMUS hoc loco ad *Mysterium crucis Dñi no-*
stri Iesu Christi, è qua benignitatis diuinæ admi-
rabile lumē mentibus nostris affulget. Nam Christus
cruciatus, quos perpeffus est, acerbissimos nō sua cau-
sa, cūm planè innocens esset, sed nostra, vt nostras vi-
delicet peccatorum sordes sanguine suo elueret, exce-
pit. Quin mortem ipsē oppetiuit, vt vitam nobis salu-
temque afferret. Quo beneficio maius vllum non di-
co esse, sed ne fingi quidē atque excogitari potest. Ipse
vulneratus est, inquit Esaias, propter iniquitates no-
stras, attritus est propter scelera nostra: disciplina pa-
cis nostræ super eum, & liuore eius sanati sumus. Item
Paulus: Vt quid Christus, cūm adhuc infirmi essemus,
pro nobis mortuus est? Vix enim pro iusto quis mori-
tur: nam pro bono forsitan quis audeat mori. Cōmen-
dat autem charitatem suam Deus in nobis, quoniam
cūm adhuc peccatores essemus, secūdum tēpus Chri-
stus pro nobis mortuus est, idque vt nobis remissionē
peccatorū atq; liberationem impetraret. Hinc illa Io-

Esai. 53.

Rom. 5.

B 2 annis

annis vox, cùm Christum digito quodãmodò monstraret: *Eccè agnus Dei, eccè qui tollit peccata mundi.* Iam quia Christus non solùm mortuus fuit, sed etiam sepultus, id etiam in hoc fidei nostræ articulo confitemur. Nam vt nostra causa captus fuit, virgis cæsus, pugnis acriter verberat⁹, & cruci affixus, ac morte tãdèm crudelem in modũ interemptus, ità etiam nostra causa sepultus fuit, & humatus, vt nos cùm eo sepeliremur, ac peccato mortui, iustitię ac Deo in posterum viueremus. Et quanquàm vis hæc sepulturæ Christi rectè tribuitur, eadem tamẽ etiam ad crucem vt fontem suum non minùs aptè referri potest. Scriptum est nanq; à Petro apostolo, Christum ipsum peccata nostra pertulisse in corpore suo super lignum, vt peccatis mortui, iustitiæ viuamus, cuius liuore sanati sumus. Ex his omnibus est sanè perspicuum, cur Christus tãtos pertulerit cruciatus, cur mortem talem tamque ignominiosam oppetuerit, cur deniquè sepultus fuerit: Primum, vt expiaret peccata nostra, & nobis eorundè veniam atque remissionem pareret: Deindè, vt impetraret nobis donum Spiritus sancti, quo nos in nouam creaturam regeneraremur, vt abiecta vetustate carnis, in nouitate Spiritûs ambulare possemus. Postremò, vt reconciliati Deo atque iustificati, pacem haberemus ad Deum: & cùm Deo filij adoptati essemus, certus nobis aditus ad æternam hereditatem patèret: vt enim

Moi-

Moyses exaltauit serpentē in deserto, itā exaltari oportet Filium hominis: vt omnis qui credit in eum, non pereat, sed habeat vitam æternā, inquit Christus ipse. Num. 21. Ioan. 3.
 Habemus hīc illum ipsum salutis fontem, quem nobis Christus in sanguine suo constituit: vndē omnis, quem peccatorum suorum pœnitet, & in hunc Dominum nostrum credit, spemque suam ponit, haurire potest remissionem peccatorum ad reconciliationem, renouationem Spiritūs ad sanctificationem, & adoptionem filiorum Dei ad æternam hæreditatem. Quo triplici bono tota salutis nostræ ratio cōtinetur. Hæc ferè dicta sint de fructibus crucis Christi seruatoris nostri, in qua nos sola gloriari oportet. Gal. 6.

QVINTVS ARTICVLVS

SYMBOLI:

Descendit ad inferos, tertia die resurrexit à mortuis.

HOSTES nostri capitales sunt, Peccatum, Sathanas & Mors. Qui sanè quandiū nos captos tenent, & seruitute sua premunt, tandiū ad salutem veram adspirare haud possumus. Itaque nè in re vlla nobis deesset benignissimus Seruator noster, vt in cruce fregit peccatum, itā etiam Sathanam atque mortem vicit atque compressit, vt nos potestate hostium eorundem liberati, in regnum ipsius transferri, in eo que sempiterno æuo conquiescere possimus. Quam rem, eamque cum

14 primis salutarem, Christus per admirabilem victoriã suam confecit. Nam peccatum, quatenus se fecit peccatum, profligauit: Sathanam autem compressit, quatenus ad inferos descendit, & ex horum quasi faucibus captiuos eripuit, atq; hos adeò hostes principatu & potestate illius spoliauit ac diripuit: Mortem verò vicit eatenus, quatenus suapte vi, eaq; diuina, è mortuis reuixit: & quia resurrectione sua eiusdem mortis vincula dirupit, non solũ regnum suũ cõstituit præclare, sed etiam de hostibus huius gloriosissimũ triumphũ egit. Ex his constat, quantum nobis cõsolationis sit in Christo rege illo gloriæ immortalis. Quippe cum non solũ in eo & per eum peccato atq; Sathanę resistere, sed etiam cum eo resurgere, & iustitiæ reuiuiscere possumus. Est em̃ mortuus propter peccata nostra, & propter iustificationem nostrã resurrexit, vt scriptum est ab Apostolo. Nam simulac̃ hominem pœnitet peccatorũ, in quæ incidit, & eo animo est, quòd hæc in posterũ vitare velit, mori hũc videtur peccato: & quatenus in Christũ credit, cum eodẽ domino resurgit atq; reuiuiscit, idq; vt nõ solũ cõditione sit filius Dei, sed etiã quatenus charitate ducitur, animo, volũtate, atq; affectu, nihilq; caueat magis, q̃ nẽ patrẽ hũc eternum atq; benignissimũ contumacia sua improba offendat.

Rom. 6.

Rom. 7.
Acto. 2.

Rom. 4.

Rom. 6.

SEXTVS ARTICVLVS SYMBOLI

Ascēdit ad cælos, sedet ad dexterã Dei patris omnipotētis

Vbi

VBI Christus in hac terra expleuerat omnia, quæ
 ad nos redimendos & in statum salutis restituendos
 necessaria essent, ascendit in cælum, & ad dexteram
 Dei patris confedit, idq; vt honorem, gloriam, atque
 magnificentiam regni sui declararet, & nobis fratribus
 atq; cohæredib⁹ suis viam in cælum muniret: id quod
 euenturum esse, hac sua diuina promissione ostendit,
 Vbi ego sum, ibi & minister meus erit. Et quia in cælo
 summa atque sempiterna est felicitas, certè Paulus pro
 desiderio quo ardebat cælestis patriæ, hanc misit vo-
 cem: Cupio dissolui & esse cum Christo. ac quò nos
 minùs à felicitate æternæ vitæ arceamur, eam certè in
 hac vita peregrinationis nostræ quodammodò inchoari
 oportet, vt tandem in æterna patria perficiatur. Nam
 vt Christus resurrexit & in cælum ascendit, ita nos cum
 eo, ac per eum resurgere, & quicquid mentis, voluntatis,
 atq; cogitatiois habemus, in cælum ferre, & quoad
 eius fieri potest, à mundo nos ipsos seiungere, & nihil
 æquè ac cælestia sapere, cogitare, atq; expetere debe-
 mus. Quicunq; ita cum Christo & per Christum in cælum
 ascendunt, eosdem carnem suam lasciuam coër-
 cere, atque mortificare necessè est, vt viuant benè san-
 cteque, & quæ sursum sunt, vbi Christus est ad dexte-
 ram Dei sedens, querant, seq; in hunc Dominum no-
 strum planè abdant. Ac quia Christus non solùm in
 cælum ascendit, sed etiam ad dexteram Dei confedit:

statui-

statuitur documentum, cum quam semel suscepit curam nostrî non abiēcisse, sed esse etiamnum aduocatum atq; pontificē nostrum, idq; secundum ordinem Melchisedech, & in hoc semper apparere vultui Dei, vt quæ nobis in cruce bona salutaria peperit, ea quotidie ad nos singulos deriuetur, & nobis distribuantur. Et cum ad dexteram Dei se deat, intelligitur etiam eundem esse æqualis cum Deo tum diuinitatis tum potestatis: vt dubitare non possimus, nobis eo plus præsidij in pontificatu eius atq; regno positum esse, quod non solum velit pro sua summa clementia succurrere nobis, sed idem etiam, quia omnipotens est, possit.

SEPTIMVS ARTICVLVS

SYMBOLI:

Indè venturus est iudicare viuos & mortuos.

EX his quos explicauimus, Articulis fidei nostræ est sanè perspicuum, Christum & expiâsse peccata nostra, vt veniam consequamur peccatorū, & donum Spiritus sancti impetrâsse, vt eo præcordia nostra repurgentur, & nos à peccatis auersi, bona quæ Deus præcepit, expetamus, & omni opere atque actione bona abundemus. Quod ipsum voluntas Dei aperta à nobis postulare videtur. Est enim scriptum, Estis saluati per fidem, & hoc non à vobis: Dei enim donum est, non ex operibus, vt nè quis gloriatur: ipsius enim sumus
factura,

factura, creati in Christo in operibus bonis, quæ præ- 17
parauit deus, vt in illis ambulemus. Item, apparuit em̄
gratia Dei & Saluatoris nostri omnibus hominibus, ^{Tit. 1}
erudiens nos, vt abnegâtes impietatem ac secularia de-
sideria, iustè, sobriè ac piè viuamus in hoc seculo, ex-
pectantes beatam spem & aduentû gloriæ magni Dei
& saluatoris nostri Iesu Christi, qui dedit semetipsum
pro nobis; vt nos redimeret ab omni iniquitate, &
mundaret sibi populum acceptabilem, sectatorem bo-
norum operum: hæc loquere & exhortare, & argue
cum omni imperio. Nemo te contemnat. E quibus
intelligitur haud obscurè, Christum nos redemisse, &
è seruitute veteri in libertatem vendicâsse, non vt car-
ni, sed vt spiritui obediamus. Nam debitores sumus ^{Rom. 8.}
non carni: Etenim si secundùm carnem vixerimus,
moriemur: Si autem Spiritu facta carnis mortificaue-
rimus, viuemus, inquit Paulus. Quo minùs contuma-
ces illi, qui nec resipiscunt verè, nec vitã mutant, apti
sunt ciues regno Christi. Nam hoc regnum non est
filiorum veteris Adami, sed filiorum Dei, qui eundem
Adamum exuerunt, & in nouitate Spiritûs iam vi-
uunt. Quæ cum ita sint, deus æternus Pater Christum
Dominum nostrum non solùm redemptorem dedit
nobis, sed etiam iudicem constituit viuorum & mor-
tuorum, vt reddat cuique secundùm opera quæ fecit:
bonis & regni sui ciuibus decernat præmia bona, im-
C probis

probis autem & à regno suo alienis supplicia peracer-
 ba: atque iudicium hoc suum idem Christus cum ma-
 gna potentia atq; maiestate exercent, de quo & in hoc
 Articulo & in Euangelio secundum Mattheum Chri-
 stus ipse in hæc verba: Cùm autem venerit Filius ho-
 minis in maiestate sua, & omnes Angeli cum eo, tunc
 sedebit super sedem Maiestatis suæ, & congregabun-
 tur ante eum omnes gentes: Et separabit eos ab inui-
 cèm, sicut pastor segregat oves ab hœdis: & statuet
 oves quidem à dextris suis, hœdos autem à sinistris.
 Tunc dicit Rex ijs, qui à dextris eius erunt: Venite be-
 nedicti Patris mei, possidete paratum vobis regnum à
 constitutione mundi. Esuriui enim, & dedistis mihi
 māducare: sitiui, & dedistis mihi bibere: hospes eram,
 & collegistis me: nudus, & operuistis me: infirmus, &
 visitastis me: in carcere eram, & venistis ad me. Tunc
 respondebunt ei iusti, dicentes: Domine, quandò te
 vidimus esurientē, & pauimus? sitientem, & dedimus
 tibi potum? quandò autem te vidimus hospitem, &
 collegimus te? aut nudū, & cooperuimus te? aut quan-
 dò te vidimus infirmum, aut in carcere, & venimus ad
 te? Et respondens Rex, dicet illis: Amèn dico vobis,
 quandiū fecistis vni de his fratrib⁹ meis minimis, mi-
 hi fecistis: Tunc dicet & ijs qui à sinistris erunt: Disce-
 dite à me maledicti in ignem æternum, qui paratus est
 Diabolo & angelis eius. Esuriui enim, & non dedistis
 mihi

mihi manducare; sitiui, & non dedistis mihi potum:
 hospes eram, & non collegistis me: nudus, & nō ope-
 ruistis me: infirmus & in carcere, & non visitastis me.
 Tunc respōdebunt ei & ipsi, dicentes: Domine, quan-
 dō te vidimus esurientem, aut sitientē, aut hospitem,
 aut nudum, aut infirmum, aut in carcere, & non mini-
 strauimus tibi? Tunc respondebit illis, dicens: Amēn
 dico vobis, quandiū nō fecistis vni de minoribus his,
 nec mihi fecistis: & ibunt hi in supplicium æternum,
 Iusti autem in vitam æternam. Nec ijs qui damnan-
 tur, fit iniuria dum corpore & animo in gehennam
 conijciuntur, & ibi æternis supplicijs maētantur, cūm
 qui in quo iacuerunt peccatorum cœno volutare se-
 se, quān Christo se applicare, atque iustitię viuere ma-
 luerint. Quo magis cauere debemus, nē non finem
 malē turpiterque viuendi faciamus. Quin id operam
 demus potius, vt salutem nostram cum timore & trē-
 more operemur, vt Paulus grauius sanē monet. Cogi- Philip. 2.
 tent homines boni, vt eo diligentius caueant, nē à sa-
 lutis statu decidant. Cogitent mali, seq; periculo suo
 excitari patiantur, vt resipiscant tandē, nē si Christi
 sanguinem factis suis prauis cōtumelia afficere, & pe-
 dibus quodammodò conculcare non desiērint, in ex-
 tremo iudicio audiant cum hœdis hanc perhorrescen-
 dam, sed tamen iustam Christi vocem atque senten- Matt. 25.
 tiam: Discedite à me maledicti in ignem æternum. Et

20 quanquàm omnis quicumque in vltima hora vitæ suæ
à peccatis in viam redit, & ad Deum conuertitur, fide
accipere remissionem eorundem peccatorum & æter
nam vitam consequi potest, vt sanctus ille latro ex
Lucæ 23. emplo suo comprobauit, & eam ob causam nemo
quanuis sceleratus, desperare debet: tamen cum nihil
certius sit nobis, quam vt semel moriamur, & hora
mortis incerta sit, semper vigilare, & in nouitate Spi
ritûs viuere debemus, nè cum fortè Dominus ex hac
vita euocauerit nos, imparati inueniamur, & non so
lùm regno cælorum excludamur, sed etiam in gehen
nam detrusi, sempiternis cruciatibus afficiamur: vt ni
hilo melior sit conditio nostra, quam virginum fatua
rum, quæ, quod habere debebant, oleum in lampadi
bus suis non habebant, atque ità opportunitatem in
regnum cælorû introeundi cum sponso amittebant.
Verùm vt Christus in extremo iudicio improbos atq;
iniustos damnabit, ità bonos ac iustos præmijs æter
nis afficiet. Omnes enim nos (inquit Paulus) manife
stari oportet ante tribunal Christi, vt referat vnusquis
que propria corporis, prout gessit, siue bonum, siue
malum: ac tum quidem Deus corpora iustorum diuer
sis gloriæ generibus ornabit. Vt enim stella à stella dif
fert in claritate, ità etiam corpora hominum in resur
rectione mortuorum. Hæc ferè sunt, quibus Artic
ulos fidei de Christo Domino nostro explicandos pu
taui

tauimus, & speramus fore, vt cognitis his, Christus 21
plenè in præcordijs nostris ac facilè formetur. Nunc
verò de vsu eorum, quæ de Christo tradita sunt, agam,
vt gustare, quàm suauis sit idè Dominus, & veros atq;
solidos ex eo salutis fructus capere possimus.

VSVS ARTICVLORVM SYM-
BOLI DE FILIO DEI, DOMINO NO-
STRO IESV CHRISTO.

Constat ex ijs, quæ posuimus, Christum factū esse
nobis iustitiam, sanctificationem, redemptionē,
vitam & resurrectionem, vt quicumque gloriatur, in I. Cor. I.
hoc Domino nostro gloriatur. Nam sanguis eius im- 2. Cor. 10.
petrauit nobis remissionem peccatorum ad reconcili- Hier. 9.
ationem, renouationem Spiritūs ad sanctificationem I. Ioan. 1.
atque iustitiam cordis, & adoptionem filiorum Dei
ad ius æternæ hæreditatis. Quin nobis in regno illius
esse præsidium salutare contra peccatum, mundū, atq;
Sathanam, quibuscum nobis perpetuum est bellum.
Breuiter ex hoc Domino atque Seruatore nostro tota
salutis nostræ ratio quasi religata pendet. Neque enim
(vt Petrus in Actis Apostolorum ait) aliud est nomen Act. 4.
sub cælo datum hominibus, in quo oporteat nos sal-
uos fieri. Itaque si conscientia peccati te premit, & ex-
petis veniam, si expetis iustificationē & quicquid est
virtutis Christianæ, si expetis opem & præsidium con-

tra carnem tuam & Dēmonem, qui circumit tanquā
leo rugiens, quērens quem deuoret: si deniquē vitam
atque salutem æternam expetis, cōfuge ad Christum,
& crede hunc esse æternū filium Dei, qui in mundum
venit, vt peccatores saluos faceret: crede eundem sibi
humanam naturam adiūxisse, & natum fuisse ex Ma-
ria Virgine, idque sinē omni labe peccati originis, vt
ipse innocentissimus peccata nostra sanguine atque
morte sua expiare, pro eisque satisfacere posset: crede
passum etiam fuisse sub Pontio Pilato, & crucifixum,
& quatenus peccata nostra in se transtulit, atque por-
tauit in ligno, eatenus eum innocentiam suam ac iu-
sticiam comunicasse nobiscum, vt veniam pecca-
torum nostrorum consequeremur. Crede item eundē
Rom. 6. istum Dominum pro nobis mortuum atque sepultum
fuisse, vt nostrę cupiditates prauę cum eo morerentur
atque sepelirētur, & dominandi potestatem in nostris
mortalibus corporibus amitterent. Crede Christum
nostra etiam causa ad inferos descendisse, vt dēmones
& potestates tenebrarum comprimeret, atque itā de-
bilitaret, vt nos eis dē resistere possemus. Crede Chri-
stum reuixisse suapte vi, eaque diuina, è mortuis, vt nos
iustificaremur, & abiecta vetustate carnis, in nouitate
vitę per Spiritum sanctum, qui in cordibus nostris dif-
funditur, viuere, & vt decet bonos atque sanctos fili-
os, cogitationem nostram in deo æterno patre in per-
petu-

petuum defixam habere possemus. Crede Christum 23
nobis sua morte atque resurrectione salutari vitā eter-
nam peperisse. Crede Christum in cælum ascendisse,
vt nobis, quotquot mēbra eius sumus, viam in eter-
nas illas sedes patefaceret, atque illic eum confedis-
se ad dexteram Maiestatis, vt aduocatus noster sempiter- 1. Ioan. 2.
no æuo esse posset. Nam fungens ipse sacerdotio illo
suo secūdum ordinem Melchisedech, appāret vultui Heb. 6.
Dei, vt quotquot per eum adeunt deum, salutem con-
sequantur. Crede Christum venturum esse tandē in
magna maiestate, vt iudicet viuos & mortuos, & in
hoc iudicio boni præmijs æternis afficiantur: mali au-
tem ad æterna supplicia condemnentur: atq; itā vnus-
quisq; hominum, prout gessit in corpore, referat, siue 2. Cor. 5.
bonum, siue malum. In hunc modum Christum atq;
beneficia eius mente ac fide compræhendere, & in eo
fidutiam spemque nostram ponere, ac misericordiæ
diuinæ nos totos cōmittere debemus: quod quicumq;
facit, eius nec fides, neque spes fallitur. Scriptum est
enim à Petro Apostolo de Christo: Eccè ponā in Ziō 1. Pet. 2.
lapidem summū, angularem, probatum, electum, pre-
ciosum: & qui crediderit in eum, non confundetur:
vobis igitur credentibus honor, non credentibus au-
tem lapis, quem reprobauerunt edificantes, hic factus
est in caput anguli, & lapis offensionis & petra scanda-
lijs, qui offendunt verbo, nec credunt, in quo & po-
siti

24
IOAN. II.

siti sunt. Accedat illud Christi ipsius: Ego sum resurrectio & vita. Qui credit in me, etiam si mortuus fuerit, uiuet: & omnis, qui uiuit & credit in me, non morietur in æternum. Ex his omnibus constat, quàm & utile sit & necessarium cuiq; nostrùm, cognoscere Christum, credere in eum, atq; ipsi ita adhærere, ut se ab eo nunquàm auelli patiatur.

OCTAVVS ARTICVLVS:

Credo in Spiritum sanctum.

Matt. 28.

VENIO ad Spiritum sanctum, qui est tertia in diuinis persona, eaque Deo patri ac Filio æqualis, ut Christus ipse testatur, cum ait: Baptizate eos in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti. Vbi Spiritui sancto par potestas & gloria, atque Patri & Filio tribuitur. Quo minùs dubitare debemus de Diuina eius natura. Et quanquàm personæ Trinitatis sanctæ tres atq; distincte sunt, vnus tamen est deus secundùm substantiam, prout hæc eius substãtia in partes distrahi minimè potest. Quapropter vnũ Deum in Trinitate, & Trinitatem in vnitatem colere atque venerari debemus, idque pro ea, quã Symbolum Athanasij præscribit, ratione. Cum igitur Spiritus sanctus nihilominùs, quàm Pater & Filius, Deus est, & huic par, atque Patri & Filio, honor est habendus: fit, ut in eundem etiam, quemadmodum hîc positum est, credere, & nos ei totos tradere
atque

atque committere debeamus. Atq; vt cognoscere pos-
 sitis, quos & quantos fructus nobis hic idem Spiritus-
 sanctus afferat, sic habetote: Deum patrem per Filium
 in Spiritu sancto omnia creare, regere, atque modera-
 ri, & nos in hoc per Filium ad Patrem venire & quo-
 dammodò trahi. Vt enim Deus pater nos adiuuat per
 misericordiam suam, & filius per sanguinem suum ac
 crucem, ità Spiritus sanctus afflatu suo & communi-
 catione eorum, quæ largitur, bonorum tribuit primò,
 vt qui pro corrupta natura nostra & tenebris, quibus
 inuoluti sumus, non percipimus, quæ Spiritus sunt, Ioan. 14.
& 15.
 beneficio ipsius eadem ipsa cognoscamus. Secundò,
 vt qui ad malù ab ineunte etate procliuus sumus, men- Genes. 8.
 te renouemur. Nam hic Spiritus sanctus excitat pœ-
 nitentiam, ingenerat fidem & spem, iustificat nos, &
 ad omnem benè sancte q; viuendi rationem aptos fa-
 cit, accendit charitatem, tribuit timorem filiorum dei
 proprium, habitat idem Spiritus in nobis per fidem &
 charitatem, & omnibus donis bonis nos mirabiliter
 ornat, & in templum dei quodammodò cōsecrat. 2. Cor. 3.
Gal. 1.
Rom. 8. **Quin**
 idem est nobis arrabo hæreditatis æternæ, & veram ac
 plenam adfert consolationem, quatenùs dat testimo-
 nium Spiritui nostro, quòd simus filij Dei: breuiter
 quicquid boni vel facimus, vel volumus, vel cogita-
 mus, id omne ab eodem Spiritu proficisci: 2. Tim. 3. **Qui** nobis
 etiam Scripturam peperit, & Sacramentis, nè inania
 D sint,

26 sint, vim salutarem adiungit. Hæc omnia de Spiritu-
sancto ita credenda sunt, vt dubitemus minimè quin
ipsa verissima sint, & in vsum nostrum ad eum, qui se-
quitur modum, transferenda.

VSVS ARTICVLI DE
SPIRITVSANCTO.

CVM cogitationes nostræ bonæ, opera bona, fi-
des, item spes, charitas, gaudium, pax, æquanimi-
tas, bonitas, temperãtia, sanctitas, iustitia, & quicquid
est bonarum virtutum atq; actionum, fructus sint Spi-
ritûs sancti, quas ipse non solùm largitur, sed tuetur
etiam atque auget: certè quicquid harum rerum expe-
timus, confugere ad Spiritûsanctum, & fidem spemq;
nostram in eo ponere debemus. Quod si fecerimus,
hic nobis in tribuendis illis ipsis bonis haud deerit,
cùm præsertim idem Spiritus in præcordijs credenti-
um habitet, eademque regat, & ad virtutem omnem
formet. Sic igitur credamus, & persuadeamus nobis,
quicquid in nobis virtutis est & boni salutaris, id omne
donum esse Spiritussancti: atque vt sinè misericordia
DEI atque merito Christi, ita nec sinè communicati-
one Spiritussancti quenquam nostrum aut iustifica-
ri, aut benè sancteque viuere, aut ad æternam salutem
adspirare posse. Quarè in hunc eundem credere, nosque
ei committere debemus, & non sinè magno fructu
possumus.

NO.

NONVS ARTICVLVS

Ecclesiam Sanctam Catholicam, Communionem Sanctorum.

E proximo articulo Symboli cognouimus Spiritū ^{1. Cor. 6.} sanctum habitare in Christianis, si qui probi sunt, ^{2. Cor. 6.} & horum singulos in templum suum quodammodo consecrare: Qui ita contrahit in vnum Christianos omnes, vt constituent vnam domum, quæ est Ecclesia Dei viuētis, & corpus vnum, cuius Christus caput est. In quo ipso non solum homines viui, sed etiam angeli & beati mortuorum spiritus sociantur. Etenim per sanguinem Christi omnia, quæ in cælo & in terra sunt, inter se cõciliantur atque iunguntur, vt scriptum est ab Apostolo. Ac quia Spiritus sanctus completitur ac fouet Ecclesiam hanc, vt templum suum, certè more suo ^{Col. 1.} eam purgat atq; sanctificat, idque per lauacrum aquæ in verbo vitæ. Nam quatenus Baptisma omnes peccatorum sordes abluit, eatenus nos Ecclesiæ atque huius ^{Ephes. 5.} quasi corporis Christi membra atque ciues facit. Itaque Ecclesiæ in hoc articulo tribuitur quòd sit sancta. Atque vt hæc habet caput vnum, quod est Christus, & vnum Spiritum: ita & vnum est corpus Christi & templum Spiritus sancti: Vnica nimirum illa columba, de qua in ^{Cant. 6.} Canticis Canticorum: ac quia charitatis spiritu hæc ducitur, ipsam etiam consentientem esse oportet. Quare Christus eandem æterno patri paulò antè quàm mor-

28 tem oppeteret, in hæc verba commendauit: Sancte pa-
Ioan. 17. ter, serua eos in nomine tuo, quos dedisti mihi, vt sint
vnum sicuti & nos. Apostolus autem: Obsecro autem
Ephes. 4. vos ego vinctus in Domino, vt dignè ambuletis voca-
tione, qua vocati estis, cum omni humilitate & man-
fuetudine, cum patientia supportâtes inuicem in cha-
ritate, solliciti seruare vnitatem Spiritûs in vinculo pa-
cis, sicuti vocati estis in vna spe vocatiõis vestræ: vnus
dominus, vna fides, vnum baptisma, vnus Deus & pa-
ter omnium, qui super omnes, & in omnibus nobis.
E quo ipso admirabile lumē benignitatis diuinę men-
tibus nostris affulget: Quippe cum Christus non solū
redemerit nos, sed etiam ad quandam Dei similitudi-
nem coniūxerit, vt quemadmodum hic cum Patre &
Spiritus sancto vnus est essentiæ, immò vnum, ita nos
voluntate ac sensu vnum simus. Huius coniūctionis
tanta debet esse vis, vt nihil accidere possit vni mem-
brorum Ecclesię, quod ab alijs sit seiūctum. Hinc illud
Paulinum: Sed Deus temperauit corpus, ei cui decrat,
i. Cor. 12. abundantiore tribuendo honorem, vt non sit schi-
sma in corpore, sed in idipsum pro inuicē sollicita sint
membra: & si quid patitur vnum membrum, compa-
tiantur omnia membra: siue gloriatur vnum membrū,
congaudeant omnia membra. Tanta item eiusdem
cōiūctionis esse debet vis, vt non modò non discre-
pemus sensu, sed idem etiam & sentiamus omnes &
loqua-

loquamur. Neque enim ignotum est illud Apostoli: 29
Obsecro autem vos fratres per nomen domini nostri ^{1. Cor. x.}
Iesu Christi, ut id ipsum dicatis omnes, & non sint in-
ter vos schismata: Sitis autem perfecti in eodem sensu
& in eadem sententia. In hac vna & ita consentiente
Ecclesia cubat atq; pascit Christus, & Spiritus sanctus
tanquam in templo suo viget: ut facile appareat, extra
hanc Christum inuenire, Spiritum sanctum accipere,
& salutem consequi posse neminem, idq; certe nihilo
magis, quam extra Arcam Noë tempore inundationis
vllus mortalium seruari potuit. Ut enim nullus eorū,
qui è Christo tanquam capite non hauriunt Spiritum
vitæ, Deo viuere & ad salutem æternam adspirare po-
test: ita idem consequi non sanè vllus potest, qui non
sit membrum viuum eius corporis Christi, quod est
Ecclesia: cum præsertim dona dei salutaria nec aliudè,
quam à Christo capite nostro permánèt, nec in aliud
membrum, quam quod proprium est eius corporis,
fluant. Itaq; sic prorsus existimandum est, si fortè plu-
res existant hominum cœtus, & ij quidem inter se pu-
gnantes, quorum singuli Christum in ore habeant, &
sibi auctoritatem Ecclesiæ vendicent, non plures ta-
men quam vnam veram atque germanam esse posse
Ecclesiam, in qua Christo viuere queamus. Quare ne-
cessarium est nobis, non solum nosse quòd sit Eccle-
sia vna quedam, cõsentiens, atq; Christiana, sed etiam

30 quid eius propriū maximè, quò ab alijs cœtibus, ijsq; peregrinis discernatur: Idque, vt cùm vitare cœtus alienos, tum in illius quasi complexu perpetuò hære- re possimus, nec ab ea vllò vnquàm tempore nos diuelli patiamur. Qua in re vt nobis probè caueretur, Apostoli voluerunt Ecclesiam Christianam, de qua in hoc articulo agitur, non solùm Sanctam esse, sed etiã Catholicã: Catholicã in quã, hoc est, per totū orbē terrę fusam. Quod vnū Ecclesiam verã ab alijs cœtibus in ijs, quæ ad Religionem pertinent, disiungit maximè: Cùm præsertim Spiritus sanctus in scripturis tribuat Ecclesię, vt sit magna, & per totū orbē terrę fusa. Nam David in libro psalmorū ait: Postula à me, & dabo tibi gentes hæreditatem tuam, & possessionem tuam terminos terræ. Et Christus ipse, dico autem vobis quòd multi ab Oriente & Occidente veniēt, & recumbent cum Abraham, Isaac & Iacob in regno cælorum. Quibus oraculis Diuinis vt euentus respondeat, certè vt Ecclesia magna & Catholica esse cœpit, ità nec hoc tempore magna atq; Catholica esse desinit: Etsi enim Mahumetana lues eandem in Asia olim extenuauit atque affixit, tamen vt hoc quasi damnū sarciretur, non ità multò post magnarum gentium atque nationum accessiones ad eam in alijs orbis terræ partibus factæ sunt, cùm ad religionem Christi conuerterentur: ac nostra quidem & patrum nostrorum memoria

Psal. 2.

Matth. 8.

Insulæ

Insulæ & regiones aliquot magnarum gentium per
 Euangelium domini nostri Iesu Christi è tenebris er-
 rorum ereptæ sunt, & in regnū filij dei translata. Con-
 stat igitur liquidò, Ecclesiam Catholicā ab eo tempore
 quo primū constituta fuit, nunquā concidisse, &
 stare etiam nūm, vt, si quis cōtradicat, aut impudens sit,
 aut planè incogitans. Eòdem accedit, quòd qui Spiritus
 sanctus in scripturis & Symbolo tradit Ecclesiā esse
 Catholicam, idem etiam perennem atque perpetuam
 ostendit, itā vt non possit nō esse vetus, cū Christus
 ipse se cum ea vsq; ad consummationē seculi futurum
 esse sanctissimè promiserit. Cui aut̄ hominum socie-
 tati Christus præstò est omni tēpore, quid ei ad veram
 atq; perennem Ecclesię rationē deesse potest? an hanc
 Spiritus sanctus non fouet, regit, & in omnē ducit ve-
 ritatē? an hic eandē interire vnq̄ finit? Quare cū De⁹
 ecclesiā suā ita cōstituerit, vt sit Catholica, & nō solūm
 Catholica, sed etiam perennis, certè Ecclesię veræ atq;
 Christianæ signū certū, quo ab alijs cœtibus discerna-
 tur, est, vt sit magna, perpetua & vetus. Ac quo minùs
 hostes ecclesię nobis præstigijs suis imponere possint,
 si quos hominum cœtus cognouerimus aut angusti-
 ores esse aut recentiores, quā vt Catholici & veteres
 esse possint, hos fugiamus: præsertim si viderimus eos
 ex alio aliquo vetustiore, qui Christum confitetur,
 exiuisse, seque ab eo quodammodò auulsisse.

Matt. 28.

De

De quo ipso ita Ioannes in Canonica sua: Exierunt è nobis, quia non erant è nobis: vt igitur nulli horum cœtuum nos sinè grauiſſimo ſalutis periculo adiungere poſſumus, ita cauere debemus, nè ab vna illa ſocietate, quæ Chriſtum confitetur, & alijs omnibus magnitudine hominum atque vetuſtate temporis antecellit, diſtrahi patiamur, cùm præter hanc vnã nulla eſſe poſſit alia vera atque germana. Hęc cùm talia ſint, vt non ſolùm mente, ſed etiam ſenſu compræhendi poſſint, eſt profectò quamobrem deo immortalis gratias agamus, quòd hoc ſignorum genere, eoq; tam certo atque perſpicuo, Eccleſiam ſuam ab alijs hominum ſocietatibus, ijsq; peregrinis, diſtinctam voluerit: etenim ſi vllò vnquàm tempore, certè in præſenti cautione opus eſt magna, nè errore opinionis ducti, à vera Eccleſia nos abduci, & cœtibus alienis, in quibus ſalutem conſequi poteſt nemo, aggregari patiamur, præfertim in tanta opinionum atque ſectarum varietate, vt mihi quidẽ videatur tempus illud iam veniſſe, aut breuè venturum eſſe, quod Chriſtus ipſe in hæc verba prædixit: Surgent enim pseudo-chriſti & pseudo-prophætæ, & dabunt ſigna magna & prodigia, vt in errorem inducantur (ſi fieri poteſt) etiam electi: Ecce prædixi vobis. Si ergò dixerint vobis, ecce in deſerto eſt, nolite exire: ecce in penetralibus, nolite credere. Sed de ijs, quæ ad Eccleſiam pertinet, finem faciam, ſi hoc

tantum, quod nos cognitum habere interest nostra, addidero, nimirum Ecclesiam, de qua in Articulo hoc nostro agitur, sanctam esse, quatenus baptismate sacro consecrata est & repurgata: sed ita tamen, ut concedamus vnam & eadem hanc non solum bonos, sed etiam malos complecti. Nam Euangelium comparat hanc reti, quod bonos ac malos pisces comprehendat: Matt. 13. Boni sunt, qui Spiritu ducuntur, & sanctè benèq; viuunt, inter quos est sanctorum communio, (cuius etiam in hoc articulo mentio fit) ut quæ singuli habent bona, ea omnibus conducant. mali autem, qui post Baptisma in peccatū lætale reciderunt, & secundum carnem viuunt, & quanquam à Spirituali illa sanctorum communione remoti sunt, nec vllum ex ea fructum capiunt, tamē ab ecclesia externa necdum diuulsi sunt atque præcisi, sed herent adhuc in hac, tanquam egrotata mēbra in corpore humano. Et quia duplex est communio Ecclesiæ, altera spiritalis, quatenus vnum hauriunt spiritum omnia eius membra: altera verò externa, quatenus idem verbum Dei audiunt omnes illi, & Sacramētis eisdem, quibus Christo iterum inferi queant, vtūtur: certè qui lætalib⁹ peccatis inquinati sunt, etsi spiritali communione quæ salutem continet, carent, tamen externa non carent: sed per hanc in alteram illam, eamque salutarem, restitui possunt, nisi fortè iustis de causis per sententiam excommunicationis

E ab

ab vtraque Ecclesiæ communionē distracti sint. Quo deterior est schismaticorum atque hæreticorum conditio, quorum scelus tantum est & tam graue, vt antè etiam quàm à iusta Ecclesiæ potestate damnentur, se ipsos condemnent, & nisi in viam redeant, suo quodammodò iudicio pereant. Nam vt Paulus ait, hæreticum hominem post vnam & secundam correptionem deuita, sciens quia subuersus est, qui eiusmodi est, & delinquit, cùm sit proprio iudicio condemnatus: neq; id iniuria. Nam cùm laceret Ecclesiam Christi, atq; eandem contumelia graui afficiat, certè ex hac ipsa se culpa sua eijcit, nec dignus est qui in vlla eius parte hæreat. Quin talis est, tamq; calamitosus, vt tanquàm præcisum quoddam à corpore humano membrum, in hoc statu suo ad suam ipsius perniciem putrescat, & funditùs intereat. Quanto igitur magis schisma atque hæresin vt pestes grauissimas fugere, tanto diligentius Ecclesiæ Catholicæ societatem perpetuò colere debemus: si modò eam, quam debemus, cùm officij nostri, tum verò etiam salutis rationem habemus. Sed hætenùs de sensu Articuli, nunc de vsu.

VSVS ARTICVLI.

Constat, Ecclesiam Christianam non in vnum aut alterum locū orbis terræ inclusam, sed per totum potius orbem fusam, atq; ita Catholicam esse, nec nuper

për natañ, aut interrùptã vnquã, sed perennẽ planè
 atq; perpetuam: vt eadem se non possit non magnitu-
 dine sua ac vetustate commendare, nec dissentientem
 hanc esse, & plures cœtus, eosq; inter se de Religione
 discrepantes, continere: sed vnã tantũ esse, atque
 vnus cœtũs societatem planeq; concordem. Huic
 ac tali qui adiungit sese, tanto minũs in deligenda ve-
 ra atq; germana Ecclesię societate errat, quanto qui ab
 hac diuellitur, & alijs hominum cœtibus aggregatur,
 à salute æterna est remotior. Quarè veterem illam atq;
 Catholicam Ecclesiam, in qua quotquot quinquage-
 simum ætatis annum excessimus, Christo renati su-
 mus, credite solam esse Ecclesiam eam, in qua salutem
 consequi possitis: nec audite pestiferas eorũ voces, qui
 ab hac vos ad cœtus alienos, & ab hac dissentientes
 auocare conantur. Tantum nanq; abest, vt his sinè pe-
 riculo salutis vestræ obtemperare possitis, vt si fortassè
 cum cœtu aliquo à veteri atque Catholica Ecclesia
 alieno sitis coniuncti, nisi ab hoc in illã reuocati fue-
 ritis atque restituti, non sit, quamobrem saluti vestræ
 non desperetis. Ac nè exemplum de re tam necessaria
 requiratis, conferte Anabaptistarum cœtum cum so-
 cietate eorum, qui Baptisma infantium defendunt: &
 cognoscetis hanc magnitudine & vetustate temporis
 gregem Anabaptistarum longo interuallo antecelle-
 re, cum præsertim hic in angulis nescio quibus, ijs que

36 angustis latitet, illa autem per totum orbem terræ fusa sit: Et hic item nupèr ortus sit, illa autè antiqua, è qua etiam Anabaptistæ ipsi prodiêrunt. Igitur quia cernitis hîc à sententia eorum, qui Baptisma infantium defendunt, stare Catholicam & sanctam vetustatem, ab Anabaptistis autè minimè: certè ab his tanto vos magis remouere debetis, quanto minùs, nisi cum illis idem senseritis, Catholici atq; verè Christiani esse poteritis. Par ratio est discernendi Catholici atq; Christiani dogmatis, ab omnibus alijs schismaticorum atq; hæreticorum cõmentis, vt statuere possitis, quid vos in tota hac ratione sequi, quidve fugere oporteat.

DECIMVS ARTICVLVS:

Remissionem peccatorum.

Qua via & ratiõ Christus nobis sanguinè suo remissionem peccatorum impetrauerit, suprà docuimus. Quandò autem remissio horù est vnus è præcipuis crucis atque mortis Christi fructibus, postulat ratio salutis nostræ, vt hunc eundem benè cognoscamus, & in vsum nostrum quàm possimus diligentissimè transferamus. Nam peccatù diuidit inter Deum & hominè, est aculeus mortis, & perniciè affert æternam, vt scriptum est diuinitùs. Quare non antè nobis introitus in cælum aperitur, quàm idem peccatum nobis condonatum sit, & hic quasi aculeus mortis fractus.

1. Cor. 15.

Esaiæ 49.

ctus. Et quia Spiritus sanctus extra Ecclesiam Christianam atque Catholicam nihil eorum, quæ largiri solet, tribuit, nec peccatum extra eandem remittit: certè hic articulus Symboli, priori de Ecclesia rectè subiūgitur, ut cum credamus Ecclesiam nos habere, in qua Spiritus sanctus vigeat, certè nos, quotquot eiusdem Ecclesiæ ciues sumus, in hac veniam, reconciliationem, & vitam æternam consequi posse minimè desperemus. Ac quotiès venia egemus, totiès ad Christum, qui sanguine suo hanc nobis impetrauit, confugiamus necessè est. Quod omnibus, quos peccatorum suorum poenitet, salutare esse, & veram in Domino consolationem afferre solet. Neque enim ignotum est illud Petri de Christo: Huic omnes prophete testimonium Acto. 10. perhibent, remissionem peccatorum accipere per nomen eius omnes, qui credunt in eum.

VSVS ARTICVLI.

NOS quidem in hac vita peregrinationis nostræ labimur quotidie, & in multis offendimus omnes, Iac. 3. & quâquam lætali peccato vacui esse possumus, sine 1. Ioan. 1. veniali tamè non viuimus. Quarè siue illud, siue hoc, siue vtrunq; nos inquinat, egemus misericordia Dei, ac peccati eiusdem veniam atque remissione. Cuius quidem rei cum sanguis Christi, qui est expiatio pro 1. Ioan. 2. peccatis totius mundi, nobis spem haud dubiam ostē-

38 dat: credere debemus eam nos cōsecuturos esse, simul-
ac ad Deum fuerimus cōuersi, & in Christo Domino
spem nostram posuerimus: vt eo magis in eodem, cui-
us beneficio peccatum nobis donatur, gloriari & no-
men eius sanctissimum celebrare possimus.

VNDECIMVS ARTICVLVS:

Carnis resurrectionem.

NIHIL equè rerum omniū natura nostra perhor-
rescit, atquè discessu animæ à corpore, id quod
res ipsa declarat, & in sensibus omnium quodāmodò
hæret. Itaq; vt Christus in alijs omnibus, quæ animis
nostris metum atque terrorem obijcere possunt, no-
bis perbenignè subuenit, ità nec in hac parte defuit:
Quippe qui non id solùm impetrauit nobis, vt animi
nostri, sed etiam vt corpora aliquandò reuiuiscant, &
cum ipso quodāmodò resurgant: ac cùm moriūtur,
hac quidem vita cedant, non vt non ampliùs sint, sed
vt aliquandò multò meliùs beatiusque viuant. Futurū
est enim, vt animæ nostræ in corpus, vndè discesserūt,
redeant aliquandò, & corpora vitam, eamque multò
quàm nunc, feliciorem recuperatura sint. de quo ipso
audite Paulum, immò Christum per Paulum loquen-
tem: Nunc autem, inquit, Christus resurrexit à mor-
tuis, primitiæ dormientiū: quoniam quidem per ho-
minem mors, & per hominem resurrectio mortuorū:
& sicut in Adā omnes moriūtur, ità & in Christo omnes

viuificabuntur: vnusquisque autem in suo ordine, pri-
 mitiæ Christus: Deindè ij, qui sunt Christi, qui in ad-
 uentum eius crediderunt: Deindè finis. Et paulò post:
 Sed dicet aliquis: Quomodò resurgent mortui? quali
 autem corpore venient? Insiens tu, quod seminas,
 non viuificatur, nisi priùs moriatur. Et quid seminas?
 non corpus, quod futurum est, seminas, sed nudú gra-
 num, vtpotè tritici, aut alicuius cæterorú. Deus autem
 dat illi corpus sicut vult, & vnicuiq; suum proprium
 corpus. Non omnis caro, eadem caro: sed alia homi-
 num, alia pecorum, alia volucrú, alia autem piscium:
 & corpora cælestia, & corpora terrestria: Sed alia qui-
 dem cælestium gloria, alia autem terrestrium: alia cla-
 ritas solis, alia claritas lunæ, & alia claritas stellarum.
 Stella enim à stella differt in claritate: sic & resurrectio
 mortuorú: feminatur in corruptione, surget in incor-
 ruptione: Seminatur in ignobilitate, surget in gloria:
 Seminatur in infirmitate, surget in virtute: Semina-
 tur corpus animale, surget corpus spiritale. E quibus
 omnibus intelligitur fore, vt corpora nostra in resur-
 rectione mortuorú in vitam spiritalem, eamq; multò
 quàm nunc beatiorẽ reuictura sint. Nam eo tempo-
 re nec cibo, nec potu, nec somno ampliùs egebunt,
 nec erit, cur ad genus suum vel propagadum vel con-
 seruandum liberos procreent, nec morbo vllò aut do-
 lore afficientur. Quin omni mortis metu liberabun-
 tur,

apocal. 7.

40 tur, & immortalia erunt, planeque æterna. Immò vita horum, angelorum vitæ similima erit. Hinc illud Matthei: In illo die accesserunt ad eum Sadducæi, qui dicunt non esse resurrectionem, & interrogauerunt eum, dicentes: Magister, si quis mortuus fuerit, non habens filium, vt ducat frater eius vxorem illius; Erant autem apud nos septem fratres: & primus vxore ducta defunctus est, & non habens semen, reliquit vxorem suam fratri suo, similiter secundus & tertius vsque ad septimum. Nouissimè autem omnium & mulier defuncta est. In resurrectione ergò, Cuius erit è septem vxor? omnes enim habuerunt eam. Respondens autem Iesus, ait illis: Erratis nescientes scripturas, neque virtutem Dei. In resurrectione enim neq; nubent, neq; nubentur, sed sunt sicut angeli dei in cælo. Ac cum ita corpora & animæ iterum coniungentur, tum perficietur felicitas nostra, & tanta omninò erit, vt ad cumulû eius nihil omninò accedere possit, & Deus omnia futurus sit in omnibus. Quicquid enim omnes homines expectent atque amabunt, hoc eis erit deus, extra quem nihil eis erit iucundum, nihil suaue. Quin Deus summû eorum bonum, quo sempiterno æuo fruuntur, vitam eorum summa & incredibile iucunditate suauitateque condiet, & gaudio atque lætitia æterna perfundet. De hac beatissima resurrectione atque nouissima regeneratione spem adfert hic articulus symboli nostri, & tan-

to magis omni nos terrore mortis leuat, quanto credimus firmitus, corpora nostra aliquadò in vitam æternam, & multò, quàm hæc præsens esse potest, feliciorem reuictura esse, idque per Christum dominum nostrum.

VSVS ARTICVLI.

SI terror mortis te pturbat, oppone ei resurrectionẽ carnis: Ac si hac nixus fueris, ex ea haud dubiè tantũ consolationis hauries, vt minimè desperes. Quin ad Christum, qui tantũ nobis bonũ per crucẽ suam atq; resurrectionem impetrauit confuge, in eumq; crede. Atque fides hæc tibi erit ancora salutis, atque adedò scutum illud, quo ignita sathanæ tela, quibus te idem fortè in desperationem impellere conabitur, extinguere possis. Ac quo minùs hïc animum tuum contrahas, hanc Christi promissionem, eamque consolationis plenissimam, in animo tuo atq; memoria semper habeto: Ego sum (inquit) resurrectio & vita: qui credit in me, etiamsi mortuus fuerit, viuet: & om̃is qui viuit & credit in me, non morietur in æternum. Ioan. xi.

DVODECIMVS ARTICVLVS:

Et vitam æternam. Amen.

Postremus hic Articulus fidei nostræ agit de vita æterna, quæ est finis ille, ad quem Christus negoci-

F um

um redemptionis nostræ retulit. Hinc illud Christi: Sic Deus dilexit mūdum, vt filium suum vnigenitum daret, vt omnis qui credit in eum, non pereat, sed habeat vitam æternam. Quo minùs dubitādum est, quin ij, qui in Christo Iesu sunt, nec ab eodem deciderunt, hanc vitam suam cum æterna cōmutare possint. Nam cūm ijdem filij sint Dei, sunt etiā hæredes: hæredes quidem Dei, cohæredes autē Christi: idq; secundū spem vitæ æternæ. Quam hæreditatem simulac post hanc vitam adiērint, animi eorum vt om̄ium bonorum genere cumulabūtur, itā ab omni malo remouebuntur. Nihil erit ampliùs quod angat eos, quod perturbet, quod deprauet: Videbunt Deum non per speculum, vt nunc, sed facie ad faciem: & quā cogitationem, sapientiamq; perfectam è visione eius hauriēt, ea mirabiliter ornabuntur. Quin charitas in eis tam perfecta erit, nihil vt ipsis ad vitam sempiterno æuo beatissimè degendam deesse queat. Ac quia itā paratum est æterno Dei consilio, vt corpora etiam aliquandò in vitam æternam reuiuiscant, tum certè beati illi & animo & corpore perfectionem æternam, atq; eternitatem perfectam eandemq; beatissimam consequētur. Et quantum vt quisq; in Domino moritur, animus eius in cælum, vbi vitam viuat æternam, subuolare subitò potest, tamen in nouissimo die, cūm corpus eius à mortuis excitabitur, eandem vberiore etiam cum felicitate

obti-

obtinebit: Quo tēpore corpora ipsa, non minùs quàm animi, omnibus malis vacua erunt: non esurient, nec sitient ampliùs, non algebunt, non calore afficientur, non senescunt, non debilitabuntur, non morbo, nec dolore vlllo cruciabuntur: breuiter, impatibilia erunt, immortalia, gloriosa, pulcherrima. Scriptũ enim: Corpora Sanctorum lucebunt sicut sol. Atque vt rem totam in vnum cōtraham, simulac quisq; vitam æternam consequitur, angelorum similis est, nec angelorum solũ, sed Dei etiam ipsius. Charissimi, (inquit ^{1. Ioan. 3.} Ioannes) nunc filij Dei sumus, & nondũ apparuit quid erimus: scimus quoniam cũ apparuerit, similes ei erimus, quoniam videbimus eundẽ sicuti est: & tantum cuiusq; bona erunt, quãta nec oculus vllius vidit, nec auris audiuit. Hęc ferè est magnitudo ac gloria hæreditatis nostræ, quæ est vita, quam Christus Dominus noster, cũ è faucibus mortis ipse moriendo nos eriperet, nobis hæredibus suis æternam peperit.

VSVS ARTICVLLI.

CVM quæ in hac vita consequimur bona, sint fluxa, nec æterna: certè non hïc animo hærere, sed ascendere in cælum, ac meliora illa atque cælestia experere debemus. Cogitemus nos hïc à Domino peregrinari, quoad viuimus, nec permanẽtem habere locum: sed eum nobis finem propositũ esse, vt tãdẽ in eter-

F 2 nam

nām patriam, vbi omnia sunt æterna atq; beatissima, concedamus. Quo magis vigilādum est nobis, nè cūm dominus venerit, nosq; ex hac vita euocauerit, imparati inueniamur, & occasiōem optatissimam in regnum cęlorum introēundi amittamus, qualis se postea nullo vnquām tempore offeret. Ad quam vigiliam, eamq; cum primis necessariam, Christus ipse nos excitat & monet, nè cupiditate carnis aut negligentia benè agendi, aut contumacia vlla nos ab ea auerti patiamur: Idemq; accadat nobis aliquandò, quod virginibus fatuis, quæ culpa sua fecerant, vt regno cęlorum excluderentur. Ac quanto casus hic flebilis nos terre debet magis, tanto meliorem spem atque consolationem fides de cęterna vita afferre & debet & solet. Ac si fortè aduersa huius mundi, qualia multa accidere solent, te premant, crede aliquandò fore, vt sublatis his malis, æternam vitam, eamq; cum summa tranquillitate atque felicitate coniunctam, consecuturus sis, & recreaberis haud dubiè, ac spes æternorum bonorum mitigabit dolorem breuis temporis, cūm præsertim si in Deo ac sanguine Christi spes tua posita fuerit, Deus qui diues est in misericordia, eam falli minimè patiatur. Ac si vllō tempore, certè cūm diem tuum obiturus es, hac eadē spe te sustentēs necessè est. Atq; hoc cum primis necessarium erit tibi, vt spiritū tuum non frustra in manus dei sanctissimas commendare possis.

Matt. 25.

Hæc

Hæc hæstenùs de duodecim articulis fidei, qui omnia quæ à deo accipimus, bona complectuntur: Et quia quicquid horum est, à Deo proficiscitur, rursus autè omne malum nostrum à nobis: certè id agere debemus, vt nos in nobis deiciamus, & nos ipsos accusemus humiles: In Deo autem solo, atque Domino nostro Iesu Christo gloriemur, ac spem nostram totà collocemus: Et hoc Dauidis in animo atque ore perpetuò habeamus: Non nobis Domine, non nobis, sed nomini tuo da gloriam. Est enim veræ in Deum fidei proprium, excludere gloriationem nostrâ, vt scriptum est ab Apostolo: & omnem omnium boni gloriam Deo tribuere, idque ità, vt habeas huic Optimo Maximo cum vitæ, tum salutis nostræ auctori honorem veritatis, quatenùs promissis eius indubitâter credis: honorem omnipotentia, quatenus credis & speras eum, quod promittit, præstare posse, & in ipsius potestate sita esse omnia: honore deniquè benignitatis summæ, quatenus credis & speras eundem Dominum ac patrem Domini nostri Iesu Christi, quæ nobis promittit bona salutaria, pro misericordia sua atque clementia haud dubiè largiri. Atque hanc in Deum fidem, vt donat deus, ità etiam approbat. Nec solùm tribuit huic accipienti, quæ benignissimè promittit, sed eadem etiam ipsam ad iustitiam imputat. Nam qui corde contrito, summissò, atque deiecto ad misericordiam dei confu-

Psal. 113.

Rom. 8.

Ephes. 2.

Rom. 4.

git: & in hoc Domino, & in Christi sanguine & cruce fidutiam spemq; suam ponit, non solum accipit, quod credit: sed etiam in vitæ huius imperfectione fides eiusdem ad eam iustitiam imputatur, quasi ipsi ad summam iustitiæ perfectionem nihil desit. Ac nè quis fortè putet, me fidem talem, quæ in animis eorum, qui peccatis lætalibus inquinati sunt, & à bono auerfi, inhærescit, afferre, vt nō tam fidem quàm temeritatē quandam confidentem tradere videar: dico me de ea, quæ in Deum est, & spem atque fidutiam intra se inclusam habet, agere: cuius ea est natura, vt non antè existat in animis nostris, quàm ijdem ad humilitatem pœnitentiæ sint deiecti, & quæ ita cum charitate coniungitur, vt simulac credis Deum tibi propiciū esse, eum non possis nō continuò, vt patrem diligere, nihilq; mālīs, quàm voluntati atq; legi ipsius obedire. Hæc enim est viua illa fides, quæ suo tempore per charitatem bonorum operum procreatricem, benè recteque facit.

Gal. 5.

DE LEGE IN GENERE.

VEnimus nunc ad Legem, quæ doctrinæ fidei, de qua iam egimus, rectè & ordinè subiungitur. Nam quandò doctrina eadem certā Dei cognitionem impressit præcordijs nostris, in eis que Christum formauit, certè, nè quem ore confitemur, factis negemus, vita nostra ita instituenta est, vt quæ bona sunt faciamus, & horum contraria fugiamus; & caueamus, nè non iustæ Dei voluntati in omni vitæ per-

petui-

petuitate pareamus. Quam officiorum rationem Lex
 Dei nobis ita praescribit, ut si ad hanc quasi regulam vi-
 tam quisque suam direxerit, is nec offendat usquam, ne-
 que incurrat. Haec sane Lex & cognitio est peccato-
 rum, & pedum nostrorum lucerna. Etenim si contra,
 quam illa praecipit, fecerit quisquam, ea monitus agno-
 scet se peccasse, & iustam Dei voluntatem offendisse.
 Sin vero sequutus fuerit hanc eandem, ut lucernam pe-
 dum suorum, nec ab ea deflexerit usquam, non solum
 recte faciet, sed etiam testimonio bonae conscientiae
 seipsum consolabitur. Et quamquam scriptum est, Lex
 & Prophetarum usque ad Ioannem: hoc tamen non de ea
 Legis parte, quae bonos mores sanxit, sed de caeremo-
 niali est intelligendum. Hanc enim sublatam esse satis
 constat. Habuit namque ea umbram futurorum, quae
 cum cederet corpori succedenti, hoc est, Christo, nul-
 lus eiusdem partis amplius fuit usus: Nec eo tamen mi-
 nus moralis vim suam retinuit, nisi quis forte putat Chri-
 stum venisse, non ut expleret eam legis partem, sed ut
 tolleretur: At contrarium eo, quae in monte habuit, ser-
 mone docuit. Breuiter, cum Christus sit ille agnus Dei,
 qui tollit peccatum mundi: tantum abest, ut soluerit nos
 lege, quae vitae officia praecipit, ut eandem etiam cor-
 roborasse videatur. Neque enim ignota est haec eius vox:
 Si vis ad vitam ingredi, serua mandata. In eandem senten-
 tiam Ioannes: In hoc scimus quod cognoscimus eum,
 si man-

Rom. 4.
Psal. 118.

Matt. II.

Matt. 5.

Ioan. 1.

Matt. 19.
1. Ioan. 2.

si mandata eius obseruamus, qui dicit se nôsse Deum, & mandata eius non custodit, mendax est, & in eo veritas non est. Et paulò pòst: Charissimi, non mandatum nouum scribo vobis, sed mandatum vetus, quod habuistis ab initio: atq; hoc est illud ipsum mādatum, quod Decalogus continet, quem Christus non modò non abrogauit, sed etiam perfectiorem fecit, quatenùs eum spiritu charitatis cumulauit. Quod ipsum quale sit, cognoscite hoc loco. Ac cùm tria sint quasi genera legis, Naturale, Mosaicum, & Spiritùs: de singulis dicam quod sentio,

Principiò innatum est vnicuique, vt putet malum omne fugiendum esse, bonum autè expetendum, faciendumq;: & positum est in cuiusque intelligentia, Deum esse colendum, parentes obseruandos, & quod sibi non velit fieri quispiam, alteri nè faciat. Hęc regula rationis nostrę, est lex illa naturę de qua hoc loco queritur. Quę gentibus præclara vitæ instituta peperit, id quod Persarũ, Lacedæmoniorũ & Romanorũ mores declarant. Etsi autem ij, qui lege naturæ ducuntur, honestè viuere, & societatem cum ciuibus suis rectè & commodè tueri possunt, tamen hoc genus angustius est, quàm vt virtutem Christianorũ, pleniorẽ illam quidem, formare possit. Nam vt homo qui natura tantum ducitur, numen aliquod sibi colendum putet: tamen peccatum originis naturam ipsius ità corrumpit,

vt nec

vt nec DEVM verum, nec quæ spiritûs sunt cognoscant, sed in grauissimorum errorum tenebris versetur. Constat nanq; ethnicorum multos, qui floruerunt & sapientiæ & virtutû moralium laude, idola tamẽ coluisse. Eôdem accedit, quòd qui natura tantùm constat, non intelligat cupiditates prauas vitia esse, vel peccata, si non in actum erumpant, nec hominibus quibuscum viuitur, noceant. Itaque animalis homo interiores & latentes animi motus atq; voluptates, quæ alteri non faciunt iniuriam, aut aliàs eos non ledunt, non modò non exhorrescit, sed in delicijs potiùs habet. E quo ipso est sanè perspicuum, legem naturæ non animum excolere, sed externã potiùs iustitiam excitare.

Ac quoniam Deo, qui Spiritus est, hæc externa iustitiæ ratio nõ satisfacit, nec aliam ille approbat, quàm quæ cum pietate vera coniuncta est, & à bono animo, voluntateq; proficiscitur: certè vt generi nostro in hac parte cõsuleretur, legem quam scriptã dedit Mosis, ad legem naturæ accedere voluit benignissimus Dominus, non vt tolleret hanc, sed vt pleniorẽ melioremq; faceret. Nam per hanc non solùm ab idololatria ad verum vnus Dei cultum, qui cælum & terram creauit, hominem reuocat, nec solùm maleficia quæ sub sensum cadunt, sed etiam voluntatem improbam, eamq; latentem prohibet: Non concupisces, inquit, nec solùm facta externa, sed etiam charitatem præcipit. Atq;

G vt

50 vt in hunc ferè modum Deus monstrat fontem præceptorum suorum, ità riuulos, qui ex eo ipso fluunt, ostendit, ac Decalogo inclusit. Et quanquàm præcepta hæc legis Mosaicæ per se cùm bona sunt, tum verò etiam honesta, tamè quia animalis homo à bono ad malum procliuis esse non desinit, certè neq; hæc Mosaica lex ad iustitiam, quæ cum salute hominis cõiuncta est, constituendam satis virium habet: præcipit nanque charitatem, sinè qua benè iusteque haud viuitur, eam tamè non tribuit. Quin cupiditates prauas non modò non comprimit, sed incitat etiam magis atque auget. Idem nanque per eam accidit homini, quod flumini rapido, cuius cursui moles quædam opponitur, quæ ipsa cursum eundem non modò non sedat, se multò, quàm antè erat, concitatiorem facit. Itaque Paulus legem eam vocat occasionè peccati, & mortis ministracionem: Quippe cùm & cupiditates easdè incitet magis, & facit vt eadem incitate, perniciem generi hominum afferant, nõ quòd lex per se nõ bona sit, sed quia naturæ nostræ languenti etiam id, quod bonum est, nocet, idque certè non aliter, quàm ægrotis oculis bonus solis splendor, & ijs, qui febri afficiuntur, vinum bonum.

2. Cor. 3.

Verùm vt Deus pro misericordia sua in hac quoquè ratione nobis succurreret, addidit legi naturæ atque Mosaicæ legem spiritûs, quæ non scripta est, sed digito

digito dei præcordijs hominũ impressa, & eam omni-
 nõ vim habet, vt non ampliùs inuitus, sed sponte tua
 & bona cum voluntate facias, quod lex scripta sanxit.
 Eo nanque amore recti animum inflammat, nihil vt
 mális quàm Deo eterno patri atque legi eius obedire:
 Immò mori mális, quàm contumacia vlla tua Deum
 offendere. eò fit, vt accessio spiritus, de qua hìc agitur,
 viuificet, quos scriptum & litera legis occidit. De hac ^{2. Cor. 3.}
 autem lege spiritus, extant hęc Dei promissa consolati-
 onis plenissima: Eccè dies venient, dicit Dñs, (*apud Hier. 31.*
Hieremiam) & feriam domui Israel, & domui Iuda fœ-
 dus nouum, non secundùm pactum quod pepigi cum
 patribus vestris in die, qua apprehendi manũ eorum,
 vt educerẽ eos de terra Aegypti, pactum quod irritum
 fecerunt, & ego dominatus sum eorum, dicit Domi-
 nus: sed hoc erit pactũ quod feriam cum domo Israel
 post dies illos, dicit Dominus, dabo legem meã in vi-
 scribis eorum, & in corde eorum scribã eam, & ero
 eis in Deum, & ipsi erunt mihi in populum. In ean-
 dem sententiam loquitur Deus apud Ezechielem: Et ^{Ezech. 36}
 effundam super vos aquam mundam, & mundabimini
 ab omnibus inquinamentis vestris, & ab vniuersis
 idolis vestris mūdabo vos, & dabo vobis cor nouum,
 & spiritum nouum ponã in medio vestrũ, & auferam
 cor lapideum de carne vestra, & dabo vobis cor carne-
 um, & spiritum meum ponam in medio vestrũ, & faci-

52 am, vt in præceptis meis ambuletis, & iudicia mea custodiatis & operemini.

Hæc est illa ipsa lex, de qua hîc agimus, Lex nimirum spiritûs atque charitatis, quæ non solum præscribit, quid facere, quidve fugere debeamus, sed eam etiam vim ingenerat animis, vt quod præscribitur, & velimus, & volentes faciamus. Atque hæc ipsa tanto & melior est, & dignitati filiorû Dei aptior, quanto cum libertate eorundem coniunctior. Quorum proprium est clamare, abba pater, & voluntati diuinæ libèter parère. Et cuius animo lex illa insita est, is Deo atque iustitiæ viuere, & voluntati diuinæ se rectè & ita accommodare potest, vt hanc non facillè offendat. Et quantum in ijs, qui renouati spiritu & charitate ducuntur, resident certa vitia, quibus ad officium humilitatis reuocantur perpetuò, & caro contra Spiritum horû quoad in hac terra viuunt, pugnare non desinit: Cuius quidem rei sensu afficiebatur Apostolus, cùm hanc vocem non sinè genitu ederet: Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? tamen quicquid vitij huius est, id ijs, qui insiti sunt Christo, nec cupiditatibus prauis consentiunt, perniciosum non est. Nihil enim condemnatiõis est ijs, qui sunt in Christo Iesu, nec secundum carnem ambulant, inquit Paulus. Ac cùm iidem ipsi sinè peccato quotidiano non viuant, vt si dicant se peccatû non habere, seipsos decipiant, &

veri-

Rom. 8.

Gal. 4.

Rom. 7.

Rom. 8.

veritas in eis non sit, vt Ioannes ait, tamen pro ea, quę 53
in vitam peregrinationis huius nostrę cadit, iustitia, ^{1. Ioan. 1.}
legę Dei explere possunt. Quod si assequitur quispiã,
& ę fide sua viuít, huic quod minùs facit, quàm ratio
iustitię omninò perfectę postulat, fraudi non est.

Iam verò Decalogus ipse regulam certam eorum,
quę in hac vita expleri possunt, officiorũ tradit: quic-
quid enim horum est, decem illius præceptis cõtine-
tur. Nam cùm præcipua officij nostri ratio postulet, vt
Deum omnibus ijs, quę in nostra potestate sunt, ani-
mo videlicet, corpore, & reb⁹ externis colamus: quic-
quid ad hanc rationem pertinet, tribus primę tabulę
præceptis includitur. Sed quid hominibus, quibuscũ
viuimus, pro fraterna charitate tribuẽdum sit, cogno-
sci potest, ę generali legis naturę præcepto, Quę volu-
eritis vt vobis faciant homines, eadem facite eis: ę quo
ipso legem & prophetas pẽdere Christus ipse summa ^{Matt. 22.}
authoritate docuit. Quando autem vnusquisque no-
strũm vult, vt dicto suo audientes sint, quos habet in
potestate, ac nẽ vlla iniuria afficiatur ipse, nec de ho-
nore suo atque facultatibus quicquã detrahatur, nẽve
falso testimonio ab vllo lædatur, ex hac legis naturę
regula statuere potes facilẽ, quid in hoc toto genere
ipli vel facere vel vitare debeamus. Huc accedit illud ^{Leuit. 19.}
in lege, Diliges proximum tuum sicut te ipsum, ę cui-
us quasi fonte fluunt illa septem secundę tabulę deca-

54 Rom. 13. logi præcepta. Neq; enim ignotum est illud Apostoli:
Nemini quicquam debeatis, nisi vt inuicem diligatis:
Qui enim diligit proximum, legem adimpleuit. Nam
non adulteraberis, nõ occides, non furaberis, non fal-
sum testimonium dices, nõ concupisces, & si quid ali-
ud est in lege, in hoc verbo instauratur, Diliges proxi-
mum tuum sicut teipsum: dilectio proximi malum non
operatur: plenitudo ergo legis est dilectio. Sed satis di-
ctum sit de vniuersa legis natura. Nunc de singulis de-
calogi præceptis,

PRIMUM DECALOGI

PRAECEPTVM:

Non habebis Deos alienos.

Deut. 6.
Hier. 10.
CAput Christiani officij est, DEVM pie colere, &
contrarium huius, quod est superstitio, fugere. Nam
cum deus nos & vniuersum hoc, quod cernimus, creâ-
rit, regat, conseruet: postulat vere pietatis ratio, vt talia
ae tanta eius beneficia agnoscamus, atq; solum hunc
Deum nostrum esse credamus. Scriptum est enim di-
uinitus: Audi Israel, Dominus Deus tuus Deus vnus
est. Item apud Hieremiam: Pariter insipientes & fatui
probabuntur: doctrina vanitatis eorum, lignum est; ar-
gentum inuolutum de Tharsis affertur, & aurum de
Ophir opus artificis & manus ærarij: hyacinthus &
purpura indumentum eorum, opus artificum vniuer-
sa hæc:

sa hæc: Dominus autem Deus verus est, ipse Deus vi- 55

uens & Rex sempiternus, Ab indignatione eius commouebitur terra, & non sustinebunt gentes commotione eius. sic dicetis eis: Dij qui cælum & terram non fecerunt, pereant de terra, & de ijs quæ sub cælo sunt.

Atque vt nos Dominum Deum, qui cælum & terram creauit, solum esse Deum nostrum credere, ita hunc, & non alium, diuino honore afficere atque colere debemus. Et primò id quidè animo & interioribus huius motibus, ijsque pijs. De quo genere sic habetote:

cùm bonū omne ab hoc vno Patre luminum descendat, & ipse sit Rex regum, in cuius manu diuitiæ sunt atque paupertas, vita & mors, salus & perniciēs, certè omne bonum ab eo, vt authore expectare, & fidem spemque nostrā in eo solo ponere nos oportet: Quippe cùm id cuique Deus sit, in quo spem suam collocat.

Iacob. 1.

Hinc illud Mosis, de idololatriis loquentis: Vbi nunc Dij eorum, quibus confidunt? Itaque quatenus in Deum solum credimus, spemque nostram conferimus, eatenus hunc verum Deum nostrū esse agnoscimus, & vera cum pietate colimus. Neque verò nos solum in Deum verum credere atque sperare, sed etiam eundem ipsum præ ceteris rebus omnibus cùm timere, tum verò etiam diligere debemus. Neque enim ignotum est

Deut. 32.

illud legis, Dominum Deum tuum timebis, & ei soli seruies. Item, Diliges dominum Deum tuum ex toto corde

Deut. 6. & 10.

36 corde tuo. Quod vtrunque ad eum, qui Dei proprius est, cultum, eumq; spiritalem vehementer pertinere, satis omnium constat. At cum Deus spiritus sit, certè spiritales illi motus fidei, & charitatis ad eum vera pietate colendum tam apti sunt, nihil vt esse possit aptius. Quos qui affert, maximam à Deo gratiam inite, & præmia vberissima consequi solet. Nam vt Paulus ait, 1. Tim. 4. pietas ad omnia utilis est, promissionem habens vitæ, quæ nunc est, & futuræ.

Iam quanto magis elaborandum est nobis, vt Deo soli tribuamus, quod ipsius proprium est, tanto diligentius est cauendum, nè idem in rem aliquam creatam transferamus, cum eãve communicemus: atq; ita Deum verum turpissimè deferamus, atq; ad alienos deos deficiamus, contrà quàm hoc legis capite expressim prohibetur. Deum autem alienum habet, quicumque vel à seipso, vel ex alia quapiam re creata idolum sibi facit.

Hoc loco, vt de ijs, quæ præcipua sunt huius generis, singulatim agamus: facit quisque è seipso idolum primo, quotiès prudentia, sapientia, fortitudine atq; potentia sua fretus, opem Dei aut contemnit, aut non tanti facit, quanti debet. Quid ita? quia quem honorè Deo habere debet, eum sibi arrogat. Quod cuiusmodi sit, & quàm perniciosum, ostèdit Deus ipse apud Esaiam: Perdam, inquit, sapientiam sapientum. Item apud Hierc-

Hieremiam: Maledictus homo qui spem ponit in ho- 57
nẽ, & qui facit carnem brachium suum, & à Domino Hier. 17.

recedit cor eius: erit enim quasi myricæ in deserto, &
non videbit cum venerit bonum, sed habitabit in sic-
citate in deserto, in terra sulfuginis & inhabitabili. Itẽ
apud Ezechielem: Eò quòd eleuatum est cor tuum, Ezech. 28

quasi cor Dei, idcirco eccẽ ego adducam super te alie-
nissimos & robustissimos gentiũ, & nudabũt gladios
suos super pulchritudinem sapientiẽ tuẽ, & polluent
decorem tuum, & interficient te, & morieris in interi-
tu occiforum in corde maris.

Secundò facit aliquis è seipso idolum, cum iustitia
sua ad spem salutis nititur, nec arbitratur se misericor-
dia dei atq; meritis Christi ad eandem rem egere. Qui
cum sacrilega temeritate vendicat sibi, quod Dei pro-
prium est, nec iustitiam, quæ è fonte seruatoris hauri-
tur, huic acceptam refert: ab omni salutis suæ ratione
auerfus est, & dum iustitiam suam statuit, iustitiæ Dei Rom. 10.
subiectus non est.

Tertiò facit è seipso idolum, quicumque se magis aut
ẽquẽ atquẽ deum diligit. Quid ita? quia Deus præ ceter-
is rebus omnibus diligendus est. Rectẽ igitur Paulus Philip. 3.
qui scribit, hominis, qui ita in suũ amorem defixus est,
vẽtrem esse Deum, quatenus mãuult cupiditates suas
improbas explere, quàm deo vero obedire. Quod cum
per se peccatum graue est atque lætiale, tum aliorũ cri-
minum

58 **minum eorumque pessimorum fons atque origo.**

Neque verò solùm è seipso, sed etiam ex ijs quæ extra se sunt, facit homo idolum sibi: primùm, quotiès simulacrum aliquod adorat, in eoque spem suam ponit. A quo genere vt caueremus nobis, lex in hæc verba sanxit: Non facies tibi sculptrile, nec similitudinem omnium, quæ in cælo sunt desupèr, & in terra deorsum: non adorabis ea, & non coles. Verùm etsi impium est & lege interdictum, simulacris honorem, qui Deo soli tribuendus est, habere: tamen simulacra per se neque impia sunt, neque mala. Alioquì nec Deus imperâisset, vt simulacra Cherubinorum in arca ponerentur, nec Ecclesia Christiana simulacra, quæ nos rerum bonarum admonerèt, approbauisset. Veruntamen quale hoc totum sit, declarat effigies çrei serpentis in solitudine. Quam cùm Deus initio approbâisset, postea tamen quàm eam Iudæi cultu latrię colere cœperant, improbauit eam, vt ea ab Ezechia Rege optimo nõ iniuria confringeretur, & amoueretur, vt scriptum est in libro Regum. Habemus hîc regulã, eamq; diuinitùs traditam, ad quam simulacra quæ in Ecclesia extant, vel probare vel improbare debemus.

Ex signis item cæli faciunt sibi idola, quicumque ab eis sibi metuunt. hinc illud Hieremię: Iuxta vias gētiū nolite discere, & à signis cæli nolite metuere, quę timent gentes, quia leges populorū vanæ sunt. Nam cùm

cùm Deus astra & totum cælum in potestate sua habeat, hæc ipsa haud dubiè ad nostram vtilitatem & regit, & moderatur. Quod qui non credit, detrahit honorem ei iustum, & nõ ità, vt par est, de Patre hoc nostro benignissimo sentit.

Sub eandem rationem cadit omne diuinationis genus, quod non à deo reuelate proficiscitur. Quam superstitione lex ipsa nominatim damnat. Nam vt scriptum est in Leuitico: Anima quæ declinauerit ad Magos & ariolos, & fornicata fuerit cum eis, ponam faciem meam contra eam, & interficiam illam de medio populi sui. Leuit. 20.

Iam agri vt ferant fructus, colendi sunt. Verùm si in hac re pater familiàs plùs spei in familiæ operis, quàm in Deo atque benignitate eius ponat, cõmittit in hoc legis caput. Quid ità? quia quod deo tribuere debet, homini tribuit. Sed hoc crimen ij vitabunt facillè, qui has spiritus sancti è scripturis loquentis voces tantifecerint, quanti debent: Benedictio domini diuites facit. Item, Iacta curam tuam in dñm, & ipse te enutriet. Prou. 10.
Psal. 54.

Par item crimen est eorum, qui si ægrotant, ad medicorum opem ità confugiunt, vt spem suam non tam in Deo, quàm in arte istorum collocent. Quanquam enim non frustra scriptum est, Honora medicum: tamen id permissum non est, vt quod Deo tribuere debes, in vllum hominem transferas. Eccle. 38.

60 sus Aſæ Regis illuſtre documentum ſtatuit. Eſt enim

2. para. 16. memoriae proditum, cum hic in morbum incidiffet, & magis medicorum arti quam Deo ſalutem ſuam committeret, morte mulctatū fuiſſe. Breuiter, ſi per vllam rem creatam nobis aliquid boni tribuitur, non huic, ſed Deo, qui per eam benignè facit, gratias agere debemus: vt fides, & ſpes noſtra ſemper ſit in eodem Domino noſtro.

Ac ſi Deus hodiè etiam per rem aliquã ſigna omnipotentiae ſuae mirabiliter edit, non in re eadem, ſed in Deo qui per hanc agit, ſpem noſtrã ponere debemus. Ac cum quod ſuum eſt, hinc tribuerimus Deo, res tamẽ creatas, quibus Deus vt inſtrumentis beneficentię ſue vtitur, contemnere non debemus, prout nec offa Eli-zei olim, nec ſemicinctia Pauli contemnenda fuerũt.

4. Reg. 13.
Acto. 19.

Quod reliquum eſt, poteſt alter noſtrũ pro altero vtiles ſanè preces fundere. Neque enim ignotum eſt illud Iacobi: Orate pro inuicẽm vt ſaluemini. Et hanc ob cauſam Paulus fratres ſuos rogauit, vt ſe precibus coadiuuarẽt. Et ſunt in corpore Chriſti, hoc eſt, in Eccleſia etiam beati illi Spiritus, qui ex hac vita in cælum migrãrunt, & cum Deo ſempiterno æuo viuunt. Qui cum ſequant̃ agnũ quocunquẽ ierit, & Deum facie ad faciem videãt, perfecta cognitiõẽ præditi, haud hubiẽ intelligunt, quæ ad nos pertinent. Quo minũs dubitandum eſt, quin ijdem pro bonitate ſua & charitate,

Iacob. 5.

Rom. 15.

Apoc. 14.

1. Cor. 13.

qua

qua abundant, nos deo commendent. Etsi autem hoc inutile non est, cum nostra intersit, multos pro nobis supplicare deo, & eo etiam tempore cum aliud agimus, tamen spem salutis in eis ponere minimè debemus, quandoquidem non ipsi tribuunt, quod rogant: sed Deus, quem pro nobis rogant.

Ex his sanè perspicuum est, qua quisq; ratione Deum vera cum pietate colere, & superstitionem atque idolomaniam omnem fugere possit. Ac si cautiones eas, quas præscripsi, adhibuerimus, non erit periculum, nè ab officio in hoc genere nostro discedamus. Atque ut voluntatem Dei in hac ratione plenius perspicere possimus, cõsideremus præmia, quæ deus pijs proponit: & poenas, quibus impios atq; contumaces terret. Sic deus dilexit mūdum, ut vnigenitum filium suum daret, ut omnis qui credit in eum, nõ pereat, sed habeat vitam æternā, inquit Christus ipse. Item, Ego sum resurrectio & vita: qui credit in me, etsi mortuus fuerit, viuet: & quicumque viuit, & credit in me, non morietur in eternum. Hęc promissa quantum nobis credentibus atq; sperantibus cõsolationis afferre possunt? quantum ex eis lumen diuinę benignitatis mentibus nostris affulget? Adde huc illud Hieremiæ: Benedictus homo qui confidit in domino, & cuius spes dominus est: Et erit quasi lignum quod transplantatur super aquas, quod ad humorem mittit radices su-

Ioan. 3.

Ioan. 11.

Hier. 17.

62 as, & nō timebit cū venerit æstus. Rursus verò eum,
 qui non credit atq; sperat, remotum esse à ratione sa-
 lutis suæ, nec deum propiciū habere posse, ostendit
 Mar. 16. Christus ipse: Qui crediderit, inquit, & baptizatus fue-
 rit, saluus erit: qui verò non crediderit, condemnabi-
 tur. Item, Non enim misit deus filium suū in mun-
 Ioan. 3. dum, vt iudicet mundum, sed vt saluetur mundus per
 ipsum. Qui credit in eum, non iudicatur: qui autem
 non credit, iam iudicatus est. Ac nè charitatis nullam
 rationem habere videatur benignissimus Pater, ma-
 gna etiam ijs, qui diligunt, promittit, inquit: Qui
 Ioan. 14. diligit me, sermonem meum seruabit: & Pater meus
 diliget eum, & ad eum veniemus, & mansionem apud
 eum faciemus. Quod diuus Ioannes in hæc verba con-
 1. Ioan. 4. firmat: deus charitas est, & qui manet in charitate, ma-
 net in deo, & deus in eo. Ex his verbis mirificā quan-
 dam cōsolationem haurire possunt diligentes. Nam
 cū deus sit bonum summum, quid esse vel excogita-
 ri potest maius & melius Deo? Quem qui accipiunt,
 & in præcordijs suis clausum tenent, non solum ha-
 bent & retinent, quæ ad salutem pertinent, sed in eis-
 dem etiam indiès magis ac magis augetur. Quòd au-
 tem ad præmia huius vitæ attinet, eadem etiam diligen-
 tibus Deum diuinitus proponuntur. Est em̄ in Deu-
 Deut. 30. teronomio scriptum, e calamitatibus eripi diligentes
 Deum, nec eos in periculum vitæ adduci. Atq; vt de-
 us fo-

63
us fouet eos, à quibus diligitur: ità vicissim singulari
cum seueritate plectit eos, qui non diligunt, nec legi
voluntati que eius párent: id quod & ratio ipsa contra-
riorum, & sacræ literæ passim docent. Iam verò ijs eti-
am, qui timent Deum, vt filij patrem suum, & cauent
diligenter, nè hunc eundem contumacia sua offen-
dant, propofita sunt diuinitus præmia. Ad quem au-
tem, inquit Deus apud Esaiam, respiciam, nisi ad pau-
perculum, & contritum spiritu, & tementem sermo-
nes meos? Quin hunc beatum prædicat Dauid, & Sa-
lomon eidem vitam diuturnã promittit. In quantum
autem periculũ conijciant seipfos, qui hoc legis præ-
ceptum violant, nec Deum timent, constat è scripturis
passim. Rogandus verò est spiritus sanctus, qui verum
atq; germanum huius præcepti sensum aperit, vt pro
ea, quæ hîc traditur regula, ad omne pietatis genus per-
petuò excitemur.

Esai. 66.

Prou. 10.

PRAECEPTVM SECUNDVM:

Non assumes nomen Dei tui in vanum.

VT proximum caput animũ hominis, ità hoc lin-
guam eius atque sermonem ad pietatem format,
idque vt non animo solũ, sed etiam ore Deum rectè
colat, & nomen ipsius sanctissimum celebret. Et qua-
tenus præceptum hoc interdicit, nè nomen Domini
dei nostri in vanum assumamus, eatenus contrarium
huius videtur imperare, vt videlicet nomen DEI piè
vsur-

vsurpemus. Quod tum contingit, cum deum ac Christum ore confitemur, nec ab hoc officio vlllo huius mundi periculo nos deterri patimur. Quod quale sit, docet Apostolus cum inquit: Corde creditur ad iustitiam, ore autem fit confessio ad salutem. Et Christus: Qui me confessus fuerit coram mundo, confitebor & ego eum coram Patre meo. Debemus item nomen dei inuocare, idque cum fiducia. In quam rationem Spiritus sanctus in scripturis & Christus ipse certas precandi formulas nobis præscribit, & ad hoc officium nos verbo suo sic inuitat: Petite, & dabitur vobis. Item, quicquid petieritis patrem in nomine meo, hoc dabitur vobis. Item, Inuoca me, & eruam te.

Nunc officium etiam nostrum postulat, vt laudemus deum, atque pro omnibus, quæ ab eo accipimus, beneficijs gratias agamus. Hinc illud Apostoli: Omne quodcunque facitis in verbo aut in opere, omnia in nomine domini nostri Iesu Christi, gratias agentes Deo & Patri per ipsum.

Col. 3.

Quòd autem ad munus pascendi attinet, pastores Ecclesiarum verbum Dei diligenter nuncient: quod factum tanto maioribus præmijs afficiet deus, quanto idem cum gloria eius & salute hominum est coniunctius. Quo magis elaborandum est eisdem, vt sanam doctrinam afferat, nec patiantur hanc tanquam lymphidissimam aquam vlllo aut superstitionis, aut hæreseos cœno in-

no inquinari: quod qui non vitant, ijdem in certissimum salutis discrimen seiplos adducunt, & tanto id quidem magis, quanto perniciosius est venenũ, quod populo suo pro salubri doctrinæ potu miscēt. Atq; vt ij, qui nomen Domini eo, quem posuimus, modo rectè vsurpant, magnam à Deo gratiam incunt, vt testimonia scripturarum, quæ paulò superiùs pduximus, fidem non dubiam faciunt: ità qui nomine Dei contrà, quàm hoc præceptum vetat, abutitur, coram Deo innocens non est. Quo magis peierationem, blasphemiam, falsam doctrinam omnem fugere & cauere debemus, nè quæ facimus vota DEO, violemus. Neque enim ignotum est illud legis: Cùm votum voueris domino Deo tuo, non tardabis reddere, quia requiret illud dominus deus tuus: & si moratus fueris, reputabitur tibi in peccatum. Hæc hæctenùs de secũdo Decalogi capite.

Exod. 20.

Deut. 23.

TERTIVM PRAECEPTVM:

Exod. 20.

Memento vt diem sabbathi sanctifices.

Sabbatum significat requiem ac vacationem à labore manuum. Etsi enim homo ad laboradum natus est, perindè atquè auis ad volandum, vt Iob inquit, tamè labor, si perpetuus sit, nec remissio homini concedatur, tolerari minimè potest. Itaq; ferias hoc Legis capite sanxit deus: Memento, inquit, vt diem sabbathi sanctifices: sex diebus operaberis, & facies omnia ope-

Iob 5.

Exod. 20.

ra tua: Septima autem die sabbatum Domini dei tui
 est. Non facies omne opus in eo, tu & filius tuus & fi-
 lia tua, seruus tuus, & ancilla tua, iumentum tuum, &
 aduena qui est intra portas tuas. Sex enim diebus fecit
 Gen. 2. deus cælum & terram, & omnia quæ in eis sunt, & re-
 quieuit die septima. Idcirco benedixit deus diei sabbati,
 & sanctificauit. Sanctificatio autem hæc non so-
 lum in eo consistit, vt vaces opere manuum tuarum,
 sed etiam vt Deum certo sacrorum ritu colas, & ocium
 sabbathi vera cum pietate cõsumas. Nam cum homo
 hac lege natus sit, vt Deum veneretur, quo plenius sit
 hoc eius officium, non solum corde & ore, sed etiam
 re aliqua externa, quam charam habet, eundem illum
 dominum, eundemque cum vitæ suæ, tum verò etiam
 salutis authorem colere debet. Hinc oblationes illæ
 Gen. 4. 8. Abelis, Noë, Abrahami, & aliorum, qui ante legem
 12. & c. Mosis vixerunt. Et quanquam hoc totum genus qua-
 tenus & ferias, & externum Dei cultum induxit, per
 se morale est, & sub eam legis partem cadit, quæ abro-
 gari nunquam potest, tamen tempus & modus eiusdẽ
 ad ius cæremoniarum pertinet. Quod cum in lege ta-
 le fuerit, vt Christum venturum adumbraret: postquam
 hic venit, tanquam vmbra corpori cessit atq; euauit.
 Quo minus tempore noui testamenti quisq; ad ferias
 atque sanctificationem sabbathi adstringitur, prout
 nec ad holocaustum, nec alia Leuitica sacra: sed tamen
 ad

ad id, quod morale in hoc genere est, nō minūs quàm antè, deuincimur. Ac quia nec ferijs quæ vacationem à labore manuum tribuant, nec externo sacrorum ritu atq; sacrificio carere possumus, nè deterior sit conditio nostra, & pietas minūs plena quàm veterum, qui vel sub lege naturæ, vel sub lege Mosaica vixerūt, fuit, sublatis antiquis ferijs atq; sacrificijs, alias nos ferias & aliud item sacrificium habere necessè est: Sacrificium, quod Christ⁹ ipse in vltima cœna sua instituit, & Apostoli postea vsurpârūt, & ab his quasi per manus traditum, vniuersa per orbē terræ Ecclesia accepit, & ab eo tempore celebrare non destitit ferias, Vt diem Dominicum, quem apostoli haud dubiè sanxerunt, cùm Iohannes in Apocalypsi eius mentionem fecerit: Diem ^{Apo. i.} item natalis Domini, Resurrectionis, Pentecostes, & alios, qui in honorem Dei instituti sunt, dies festos. Et quanquàm hi à Deo nominatim inducti non sunt, tamen nè inane sit, quod lex naturæ de hac re animis nostris impressit, & Deus in lege Mosis præcepit, sanctificandi sunt. Qui cùm vel ab Apostolis, vel ab Ecclesia Catholica instituti sunt, certè qui hos cõtemnit, idem Apostolos ipsos, aut Ecclesiam eandem cõtemnit, & erroris quodãmodò insimulat, quod sinè nefario scelere cõmittere potest nemo. Et quia de præceptis primæ tabulæ iam satis dictum est, ad quartū præceptum, quod est primum secundæ tabulæ, accedimus.

QUARTVM PRAECEPTVM:

Exo. 20.

*Honora patrem tuum & matrem tuam,
vt sis longæuus super terram, quam
Dominus Deus tuus dabit tibi.*

CVM in explicandis tribus præceptis primæ tabulæ, de ijs vitæ officijs, quibus DEVS colendus est, egerimus, nunc ad ea quæ ad societatem inter homines tuendam pertinent, venimus: sed quia homines conditione ita differunt, vt alij in aliorum sint potestate, alij verò pares inter se: hoc loco quæ ad prius genus pertinēt, pertractabo. Et quanquàm scriptum legis illud tantum, quod liberorū est erga parentes officium imperare videtur, tamen sensus eius latius patet, & monstrat quid tribuere debeamus omnibus, quorum in potestate sumus, & qui vicissim in potestate nostra sunt, nobis debeant. Sunt autem quatuor potestatis genera: Parentum, maritorum, dominorum, & Magistratum. De singulis nunc singulatim.

Parentum potestatem ipsa natura rerum induxit: Nam cum initio homo in hanc lucem editur, tantæ est imbecillitatis, vt nec vllum rationis vsum habeat, nec seipsum vel alere, vel educare, vel tueri possit. Huc igitur perire necessè est, nisi habeat à quo regatur: Et cum eius interfit, vt non solum nutriatur, educetur, defendatur, sed etiam honestè viuere assuescat: certè DEVS
per

per naturam eam amoris vim animis parentum inge- 69
nerauit, vt non solùm velint liberos, quos habēt, nu-
triri atque educari, sed etiam ad bonos atque laudabi-
les mores formari. Atque hic est ille ipse finis officio-
rum, quem parentes liberis suis præstare debent, idq;
vt non solùm hos alant, sed etiam éducent: nec solùm
éducent, sed etiam ad virtutem instituunt. Huc accedit
ea parentum potestas, vt quos liberos suos regere de-
bent, eosdē coërcere possint. Qui parcit virgæ, inquit
Salomon, odit filium suum: Qui autem diligit illum,
instâter erudit. Quod ius charitas ipsa, quæ est imple-
tio legis, itâ moderatur, vt neq; lenius sit quàm oportet,
neque durius. Hinc illud Apostoli: Patres, nolite ad
indignationem prouocare filios vestros, vt non pusillo
animo fiant. At liberi vicissim parentes diligât. ete-
nim si quis alios vt seipsum diligere debet, quâto magis
parentes, qui eum genuerunt, obseruet atque honore
afficiat, etiâ si delirent, aut deformes sint? Id quod
Ioseph & Salomon exéplis suis comprobârūt. Alant
parentes, si egent. Nam quî tandem eos ex animo ob-
seruare potest, q̄ eis non subuenit, nec benignè facit,
quotiès potest? Obediat deniquè parētibus quisq; suis.
Nam Salomon hoc dedit præceptû: Audi fili mi disciplinam
patris tui, & nè dimittas legē matris tuæ, vt addatur gratia
capiti tuo, & torques collo tuo. Hęc hactenùs de primo
potestatis genere, Nunc de secundo,

1. Tim. 2

1. Ped. 2

Prou. 13.

Ephes. 6.
Col. 3.

Gen. 46.

47. 48.

3. Reg. 2.

Prou. 1.

70 quod habent Mariti in vxores suas.

Ac primò quidem obscurum non est, Deum velle
vt vxores sint in potestate maritorum. Neq; em̄ igno-
Genes. 3. ta est hæc DEI vox ad mulierem: Multiplicabo æru-
mnas tuas & cōceptus tuos, in dolore paries filios, &
sub viri potestate eris, & ipse dominabit tui. Adde etiã
Ephes. 5. illud Paulinum; Mulieres viris suis subditæ sint, sicut
domino, quoniam vir caput est mulieris, sicut Chri-
stus caput est Ecclesiæ: ipse saluator corporis sui. Ac
quia fœminæ imbecilliores sunt, interest earum vt à
maritis suis regantur. Has vicissim mariti amare debēt,
vt corpora sua. Hinc illud Apostoli: Viri, diligite vxo-
res vestras, sicut & Christus dilexit Ecclesiam, & sei-
psum tradidit pro ea, vt illam sanctificaret. Breuiter, in
legem dei committunt & mariti, & vxores: Mariti, si
asperiores sint his quàm oporteat: Vxores, si non obe-
diant maritis suis: Quorum vtrunque & cum lege cha-
ritatis pugnat, & iustam dei voluntatem grauitè san-
cè offendit,

Quòd autem ad tertiam potestatem, quæ domino-
rum in familia est, attinet: sic habetote, familiam obe-
dire debere dominis suis, id quod charitas & dei volū-
tas postulat. Scriptum est nanque à Petro Apostolo:
1. Pet. 2. Serui subditi sint in omni timore dominis, non tan-
tùm bonis & modestis, sed etiam dyscolis. Item Pau-
lus ad Titum: Serui dominis suis subditi sint, in omni-
Tit. 2. bus

bus placentes, non contradicentes, non fraudantes, 71
sed in omnibus fidem bonam ostendentes, vt doctri-
nam Saluatoris nostri ornent in omnibus. In eandem
ferè sententiã Paulus ad Ephesios: Serui, obedite do- Ephes. 6.
minis carnalibus cum timore & tremore in simplici-
tate cordis vestri, sicut Christo, non ad oculum serui-
entes, quasi hominibus placentes, sed vt serui Christi,
facientes voluntatem DEI ex animo, cum bona vo-
luntate seruientes sicut Domino, & non hominibus,
scientes quoniam vnusquisque quodcunque fecerit
bonum, hoc recipiet à Domino, siue seruus, siue liber.
Dominorum aut officium erga seruos vicissim quale
esse debeat, cognoscamus è Paulo qui inquit: Et vos Ephes. 6.
domini eadem facite illis, remittentes minas, scientes
quia & illorum & vester Dominus est in cælis, & per-
sonarum acceptio non est apud Deum. Item: Domi- Colos. 4.
ni quod iustum est & æquum, seruis præstate, scientes
quoniam & vos Dominum habetis in cælo. Hi autem
qui mercede conducti sunt, dominis præstent operas
suas diligenter, & sint fideles: Quibus vicissim domi-
ni eandem mercedem bona cum fide soluant, & me-
minerint illius Spiritus sancti in scripturis: Dignus est Mat. 10.
mercenarius mercede sua. Item: Quicumque aliquid Luc. 10.
operatus fuerit, statim ei mercedem restitue, & merces 1. Tim. 5.
mercenarij tui apud te omninò non remaneat. Hæc Tob. 4.
hactenus de officio mutuo dominorum & familiæ, Leu. 19.
quam

72 quam quisque horum in potestate sua habet.

Reliquum est, vt quartum potestatis genus, quod est penès Imperatores, Reges, Principes atq; magistratus, explicemus. Atq; huius ipsius quantus sit fructus, & quàm necessarius, res ipsa declarat. Nam nisi hæc hominum societates in officio contineret, nec quietè, nec honestè viuere inter nos possemus: sed belluino prorsus more, qui plùs posset, opprimeret alterum, nec iuris vllius æquabilis vllam rationem haberet, ac breuè ciuitates omnes, regna, atq; imperia dilaberentur. Est igitur scriptum diuinitùs: Vbì non est gubernator, populus corruet: Salus autem, vbì multa consilia. Et Apostolus: Principes nõ sunt timori boni operis, sed mali. Ex his cõstat, cur instituta sit potestas hæc, nimirum vt præsidio sint bonis, malis autem terrori, nec patiatur pacè turbari. Quàm autem coniunctum hoc sit cum officio Magistratum, ex illo etiam quod Paulus Timotheo suo præcipit, haud obscurè intelligitur: Obsecro igitur (inquit) primùm omnium fieri obsecrationes, orationes, postulationes, gratiarum actiones pro omnibus hominibus, pro Regibus & omnibus qui in sublimitate cõstituti sunt, vt quietam & tranquillam vitam agamus cum omni pietate & castitate. Sed vt cognoscere possimus officia & eorum qui sunt cum potestate tali, in eos quos in potestate habent, & vicissim horum in illos, singula hoc loco aliquantò

2. Tim. 2.

Prou. 11.

Rom. 15.

1. Tim. 2.

aliquanto distinctius pertractabimus.

Magistratum, vt ostendimus, officium est, vt pacem & tranquillitatem Rerumpublicarum tueantur. Id quod cōsequi non possunt, nisi legū & iuris æquabilis rationem habuerint, & Iudicia ipsorum fuerint benè constituta. Nam vbicunquè hæc vigent, facile vnusquisque ius suum contra alterum, à quo lēsus est, obtinere potest. Ibì etiam animaduertitur in sceleratos, vt causa non sit, cur quisq; se vi vlciscatur. Quod ad auertendos à republica motus atq; seditiones tam aptum est, quàm quod aptissimum. Quo magis ad eam curam incumbere debent iudices atque Magistratus, vt ius æquabiliter dicant, nec odio, gratia, aut largitione vlla se transuersum agi patiantur. Hinc sanctio illa Deuteronomij: Iudices & Magistros constitues in omnibus portis tuis, quas Dominus Deus tuus dedit tibi per singulas tribus tuas, vt iudicēt populum iusto iudicio, nec in alteram partem declinent. Non accipies personam nec munera: Quia munera excæcant oculos sapientum, & mutant verba iustorum. Atque vt Respublica tranquilla esse possit, Magistratus ipsi improbos atque sceleratos coercere debent: in quam etiam rem Deus ipse eis potestatem gladij adiunxisse videtur.

Deut.16.

Rom.13.

Porro Magistratus non solùm id procurare debent, vt Respublica in qua versantur, sit pacata atque tran-

K quil-

quilla, sed etiam ut honesta & bonis rebus florens, & talis, ut in ea scelerati non facile religionem veram cōuellant. Nam quod paterfamiliās tribuere debet familiæ suæ, quam regit, idem nisi Magistratus Reipublicæ, quam gerit, tribuat, in officio suo turpiter claudicat. Est quidem vnaquæq; familia per se veluti parua quædam Respublica, & Respublica tanquàm magna familia. Neque enim ea existere potest, nisi è multis familiarum domibus conglutinetur, & in vnum veluti corpus coalescat. Quare ut paterfamiliās bonus non solùm id agere debet, ut familia habeat vnde alatur, vestiatur, sustentetur, sed etiam, ut sit benè morata: ita Magistratui curandum est, ut non solùm populus, què in potestate sua habet, sit quietus, sed ut idem etiam ad benè, honestè, laudabiliterque viuendum excitetur: Nec excitetur solùm, sed etiam in hoc ipso officio contineatur, ei que caueatur, nè in vero pietatis officio ab vlllo seditiosorum hominum tumultu turbetur. Nam ut constat è testimonio, quod paulo superius produximus, is demùm fructus è munere Magistratum & sperandus est & capiendus, ut quietam & tranquillam vitam degamus cum omni pietate & castitate. Quo minùs ijdem patiantur Reipub. mores veteres atque instituta bona labefactari: Nam ut antiquus ille Poëta scripsit,

1. Tim. 2.

Moribus antiquis res stat Romana virisque.

Cui

Cui affine est illud, vt boni præmijs ornentur, mali autem pœnis atque supplicijs coërceantur. Extat enim hoc Solonis dictum plenum prudētiae, Rempublicā p̄mio & pœna contineri. Et illud etiam Petri, Subie- 1. Pet. 2.
cti igitur estote omni humanę creaturę propter deum, siue Regi quasi præcellenti, siue Ducibus tanquã ab eo missis ad vindictam malefactorum, laudẽ verò bonorum. Quæ cum ita sint, statuendum est, ad officium boni Principis atque Magistratũs vehementer pertinere, vt quam moderatur Rempublicam, ea bona sit atque benè morata: Et si quid vitiorum sit atque scelerum, id ex ea tanquã è bono agro frutex quidam malus, primo quoque tempore euellatur, nec bonis atq; de Repub. benè merentibus non decernatur honor, nec malis atque sceleratis non iusta pœna infligatur, vt in eadem Republica nihil sit beatius quã honestè, & nihil miserius quã turpiter viuere. Iam vidimus qua ratione Magistratus ciues suos benè, & ita regere possint, vt hoc eorum officium diuinitus approbetur, & felix sit faustumq;ue. Nam plerunquẽ bonus euentus bonis horum cum consilijs, tum verò etiam factis respondere solet. Et tanto id quidem magis, quanto minùs à regula iustitię deflectunt. Scriptum est enim diuinitus, idcirco constitutos esse Reges à 3. Reg. 9. Deo, vt faciant iudiciũ & iustitiam.

Quòd autem ad emolumenta atq; commoda Ma-
K - 2   gistra-

gistratum attinet, vt equum est & iustum, eos è publico habere, vndè pro dignitate sua cōmodè viuere possint, (Nam cui tributum, tributum: cui vectigal, vectigal, inquit Paulus) ità cauere debent ipsi, nè priuatum suum commodum communi anteferant: quod contra naturam esse, etiam Philosophi, si qui sapientiores fuerunt, agnouerunt. Cauere item debent, nè populis suis duriores sint, quàm ferat charitatis lex. omnes paterna beneuolentia complectantur, nulli eorum, quos in sua potestate habent, vllam iniuriam inferāt, & contenti sint ordinarijs tributis, eaq; non augeant, nisi fortè casus aliquis contra voluntatem ipsorum ità tulerit, vt ad tēpus necessariò augenda sint. Quin rem familiarem suam ità curent, vt eis non facile opus sit, hominibus, quos regunt, extra ordinem pecuniam vllam imperare: Et amoueant à se eos, qui improba caliditate nōrunt exprimere pecunias è miseris colonis atque ciuibus. Quod genus hominum vt perniciosissimum est rebus publicis, ità minimè ferendum, cum neque honestatis, neque equitatis, neque communis boni rationē vllam habeat, sed omnia utilitate priuata atque quæstu turpi metiatur. Et principum animos, à quibus audiuntur, ità corrumpat, vt ad nihil minùs apti sint, quàm ad resp^ublicas suas benè gerendas. Atque vt rem paucis complectar, Magistratum Christianum talem esse oportet, vt non ad suam, sed ad communem

munem

munem vtilitatē referat omnia: nec minùs faueat populis suis, quàm pater liberis: quod qui facit, & charitate atq; iustitia in procuratiōe muneris sui se duci patitur, eius res secundæ prorsùs esse consueuerunt. Nam vt Salomon scripsit, Iustitia regum facit thronum eorum fortunatum, idq; non minùs, quàm Tyrannorù exitus tristes sunt atq; perhorrescendi. Hæc ferè sunt, quæ de officio Magistratum scribenda putauit. Prou. 17.

Sub eandem ferè rationem cadunt, quæ ad Ecclesiasticam potestatem pertinent. Nam cùm omnis hominum societas non modò non florere, sed ne stare quidem possit, nisi habeat, qui eam regant: Ecclesias etiam Episcopos suos habere oportet, qui eas moderentur. Horum præcipua munera sunt, attendere, pacere, regere: tum attendunt rectè, cùm tanquàm in specula collocati prouident, nè quid detrimenti Ecclesiæ capiant, siue à seipsis, siue à pseudoprophetis. Neque enim ignotæ sunt hæ Domini voces: Clama, nè cesses, dic populo tuo peccata sua. Item, Et tu fili hominis, speculatorem dedi te domui Israel: audiens ergò ex ore meo sermonem, annuntiabis eis ex me: si me dicente ad impium, Impie morte morieris, non fueris loquutus, vt se custodiat impius à via sua, ipse impius in impietate sua morietur, sanguinem autem eius de manu tua requiram. Si autem annunciante te ad impium, vt à vijs suis conuertatur, non fuerit con-

Esaia 58.

Ezech. 33.

78 uersus à via sua, ipse in iniquitate sua morietur, porro
tu animam tuam liberasti. Paulus autem in Actis Apo-
stolorum ita affatur Episcopos Ephesios: Attēdite vo-
bis & vniuerso gregi, in quo vos Spiritus sanctus po-
suit Episcopos regere Ecclesiā Dei, quā acquisiuit san-
guine suo. Ego scio quod intrabūt post discessionem
meam lupi rapaces in vos, non parcentes gregi, & ex
vobis ipsis exurgent viri loquentes peruersa, vt addu-
cant discipulos post se.

Quod autem ad ipsum pascendi munus attinet,
tum eo recte funguntur Episcopi, cum verbum Dei
& sanam doctrinam tanquam pabulum animæ salu-
berrimum gregi præbent, aut præbendum curant, &
cauent, nè hæc quasi lymphidissima aqua vlla supersti-
tione aut hæresi inquinetur, nève Sacramenta, quo-
rum vberimus est fructus, non ritè dispensentur: Pa-
scite, inquit Petrus, qui in vobis est, gregem Dei, non
coacte, sed spontaneè, neque turpis lucri gratia, sed
voluntariè, neque vt dominantes in cleris, sed forma
facti gregis: Et cum apparuerit princeps pastorum, ac-
cipietis immarcescibilem gloriæ coronam.

Iam regendi potestas in eo cōsistit, vt grex in offi-
cio recto contineatur, & vt caueatur, nè desint qui
eundem salubriter pascant. Hinc illud Lucæ in Actis
Apostolorum: Ministrantibus autem illis Domino,
& ieiunantibus, dixit illis Spiritus sanctus: Segregate
mihi

79
Acto. 13.
mihi Saulum & Barnabam in opus, ad quod assumpsi
eos: tunc ieiunantes & orantes, imponentesque eis
manus, dimiserunt illos. Quin hos etiam eosdem,
quos ita creârunt, sacerdotes aut ipsi Episcopi, aut par-
chidiaconos suos instituant, atque institutos Ecclesiæ
muneribus admoueant, atque hoc ipsum quanto &
vtilius fuerit, & necessarium magis, tãto magis cauere
debent ijdem Episcopi, nè improbi aut inepti ad sa-
cerdotia & munera Ecclesiastica obrepant. Quod
ipsum nisi quantum in eis est, cauerint, non solùm sua
ipfos, sed etiam aliena peccata prement. Et quãquàm
Episcopos decet mansuetudo, tamen nè accidat eis,
quod Heli sacerdoti, eò quòd filijs suis nimis indulse-
rat, impunitatem criminum neque clero suo, neque
populo concedere debent: Neque enim frustra pote-
stati Ecclesiasticæ datum est ius excommunicandi, vt
quos autoritas legis à sceleribus non auertit, eos me-
tus pœnæ deterreat. Quin eam etiam potestatem ha-
bent, vt Synodos cogere, eisque præesse, & Diœceses
visitare, coërcere malos & bonos ornare possint. Adde
quòd ij, qui cum potestate sunt Ecclesiastica, ita viue-
re debent, vt non solùm boni sint ipsi, verùm etiam
exemplum gregis.

1. Reg. 4.
Tit. 2.
Hinc illud Apostoli ad Titum: In omnibus te ipsum
præbe exemplum bonorum operum, in doctrina, in
integritate, in grauitate, verbum sanum, irreprehensibile,

80 bile, vt is qui exaduerso est, vereatur, nihil habes malū
dicere de vobis. Et cūm Episcoporum atq; pastorum
munus maius quiddam sit atque diuinius, quā hō-
mines vulgò opinantur, & ipsi personam Christi quo-
dammodò sustineant, cūm scriptum sit diuinitūs: Qui
Ioan. 30. vos audit, me audit: Certè quāto maior est horū digni-
tas atque potestas, tanto grauius delinquunt, & Deum
iustū offendunt, qui cūm hanc obtineant, quæ sua, nō
autē quæ Christi & ouium sunt querunt: nec gregem,
sed se potiùs pascunt. Si paterfamiliās quispiam con-
duceret pastorem aliquem, & hic nullam gregis ratio-
nem duceret, sed maētaret, si quid è pecore esset pin-
guius, & deuoraret: quid quæso, quid huic tandē pater-
familiās faceret? an non in eum acriter statueret, &
improbum hominem malè mulctaret? An cēsēs Deum
permissurum esse, vt mali Episcopi atque pastores si-
mile scelus impunè ferant? Sed audi seueram illam dei
vocem apud Ezechielē: Væ pastoribus Israel, qui pas-
cebant semetipsos: nonnè greges à pastoribus pascū-
ezech. 34. tur? Et nō ità multò pōst: Eccè ego ipse super pastores,
& requiram gregem meum, & cessare eos faciā, vt vl-
trā non pascant gregem meum, nec pascant ampliùs
pastores semetipsos. Quarè hoc cogitēt clerici omnes,
vt si necdūm ad munus pascendi accesserint, nè idem
temerè, nè ve malis artibus ambiant, aut si iam suscepe-
rint idem, nè eo ipso non gnauiter fungantur. Quin
cogi-

cogitent, si deseruerint officium suum, in periculum adduci non solum suam, sed etiam gregis Christi salutem: ac si perierit hic, damnū hoc grauius fore, quā vt re vlla sarciri possit. Planum fecimus iam, qua ratione ij, qui cum potestate sunt, vel ciuili, vel Ecclesiastica, se gerere possint, vt non modò non à conscientia bona discedāt, sed etiā à Deo immortalī gratiā ineant.

NVNC quæ Magistratibus, Episcopis, atque Pastoribus officia vicissim tribuere debeant ij, qui in potestate horum sunt, ostendemus. Ac primū Magistratum quisque suum atque principem obseruare, & honore afficere debet. Nam cui honorem, honorem, inquit Paulus. Cum quo officio coniunctum est, vt horum etiam dicto audientes sint, nec imperium eorum temerè recusent, nec iudicia atque sententias contemnant. Quin illud Salomonis in animis suis perpetuò habeant: Eum qui prouocat regem, in animam suam peccare. Et illud Pauli: Eum qui resistit potestati, voluntati diuinæ resistere, cū omnis potestas à Deo sit: veruntamen si contra aliquem iniurè vel iniustè pronunciatum sit, licebit huic à Magistratu aut principe ad superius, si quod est, tribunal prouocare. Neque enim iniuriam facit vlli, qui iure suo utitur: Alioquin Paulus à Festo præside Romano ad Imperatorem Romanum non prouocasset. Idem iuris est, si quem princeps eius aut Magistratus lædat,

Rom. 13.

Prou. 20.

Rom. 13.

Acto. 25.

L idem

82 idem se Iure legibus defendere possit, vt liceat huic defensionem suscipere præsertim si zelo iustitiæ ducatur. Sed quid si princeps, aut Magistratus ciuem aliquem suum vi & armis opprimere vellet? Liceret ne huic contra arma ferre? minimè istud quidè. Nam quã defensionem naturæ Lex permittit, contra alios, qui pares sunt nobis, permittit, vt vis vi propulsetur: id nè fiat contra principes atque Magistratus, Lex atq; aperta Dei voluntas interdicit. Omnis anima, inquit Paulus, potestatibus sublimioribus subdita sit. Non est enim potestas, nisi à Deo: quæ autem sunt à Deo ordinata sunt. Itaque qui resistit potestati, Dei ordinationi resistit: qui autem resistit, ipsi sibi damnationem acquirunt. Et quanquam durum est, iniuriam ferre ab eo, à quo minimè oportet, & sub cuius tutela ipse contra alios tutus esse debeat, cogitet tamè idem, hypocritam regem dari propter peccata populi, & rationem ineat eam, vt cedat duriori domino, & quicquid inde accidit mali, cum patientia in bono vincat: corrigat se ipsum, & inuocet nomen Dei, si quomodò Dei beneficio animus principis aut magistratûs peracerbus flecti atq; mitigari possit. Ac si fortè Princeps aut Magistratus bellum iustum pro repub. atque patria gerere velit & arma imperet, pfectò oportebit ciues eadè capere: aliàs in potestate gladij, quam à Deo accepit, non tantum præsidij esset rebus publicis, quantû res & publica

Rom. 13.

Iob. 34.

blica

blica salus postulare videtur. Habent quidem hîc cuncti principes atque Magistratus nostri, quod à populis suis iure quodam suo exigant: Et quanto id magis è republica esse intelligunt, tanto minùs committendum putent sibi, vt Imperatori nostro contra hostes patriæ arma imperanti, non ipsi etiam pareant. Non em̄ minùs in eiusdè Imperatoris potestate sunt quàm ij, quos regunt, in sua ipsorum potestate.

Quòd autem ad censum principum & Magistratum attinet, vt hi cauere debent, nè tributis extra ordinem imperandis duriores sint populis, quàm libertas eorum iusta ferat: ità vicissim populi caueât, nè quæ tributa debent eis vt Dei ministris, non pendât: quin hæc tanto alacriùs pendere debent, quanto agnoscunt equius esse, illos ali è publico, in quibus tantù præsidij positum habent. Date Cæsari quæ sunt Cæsaris, inquit Christus ipse. De qua etiã re pulcherrimè Paulus, qui Matt. 22. Magistratum Dei Ministrum appellat. Et subiungit: Rom. 13. Ideò enim & tributa præstatis: Ministri em̄ Dei sunt, in hoc ipsum seruientes. Reddite ergò omnibus debita: cui tributum, tributum: cui honorem, honorem. Hæc hætenùs de officio cùm singulorum, tum cuncti alicuius populi erga principes Magistratusq; suos.

Reliquum est, vt ea etiam quæ Christiani omnes Episcopis atq; pastoribus suis officia præstare debent, consideremus. Ac primò quidem ità fert ratio, vt si ci-

uili potestati, multo magis Ecclesiasticæ sit obediendum. Quippe cum hæc multò vberiore quam illa fructum ferat, & cum ijs, quæ æternam salutem pariunt, sit coniunctior. Hinc illud apostoli: Obedite prepositis vestris, qui vigilant pro animabus vestris. Tantum abest, vt alicui hominum Christianorù authoritatem & potestatem spernere liceat, nihil vt ei minùs liceat, cum præsertim Christus illis suã ipsis personam quodammodò imposuisse videatur. Cautum igitur est iure publico, nè antè deferat eos populus, quàm auctoritate publica moti sint loco, aut in hæresim aliquã damnatam inciderint, nè si liceat populo Episcopum atque Pastorem arbitrato suo repudiare, pastores non ampliùs gregibus, sed greges pastoribus legem dare videantur. Quod quale fuerit, & ab omni ratiõne quàm alienum, quotusquisque est qui non intelligit?

Iam qui in potestate Episcoporum atq; Pastorum sunt, vt his obedire atque honorem habere, ità etiam censum, vndè viuant, præbere debent. Nam vt scriptũ

1. Cor. 9. est ab Apostolo: Quis militat stipendijs suis vnquã? Quis plantat vineam, & de fructu eius non edit? Quis pascit gregem, & de lacte gregis non manducat? Nunquid secundum hominem hæc dico? an non Lex hæc dicit? Nõ alligabis os boni trituranti. Nunquid de bobus cura est D E O? an propter nos vtiquè hæc dicit? Nam propter nos vtiquè scripta sunt: quoniam debet

in

in spe, qui arat, arare: & qui triturat, in spe fructus percipiendi. Itaque qui censum Episcopo atque Pastori suo, quem debet, non soluit, aut eorundem emolumenta alias interuertit, hic certe in legem Dei committit,

Ac si in Republica eius, qui ledit Maiestatem principis, grauissimum est scelus: quanto grauius est scelus eorum, qui & Episcopos Pastoresq; suos oppugnant, & Ecclesiam matrem quæ ipsos Christo genuit, schismate lacerant? Quo magis ab hoc scelere Paulus Apostolus nos omnes deterret, dum id in eo ponit genere, quod & à societate Christianorum auellat, & regno cælorum excludat.

Gal. 5.

Sed ut finem faciam eorum, quæ ad hoc caput Decalogi pertinent, dicimus ad extremum, quicquid vel ciuile vel Ecclesiastica potestas præcipit, ei obediendum esse, dum modò potestas superior contrarium non imperet. Agè quia DEVS est Rex Regum, & omnes omnium ordinum homines sua potestate complectitur, certè nullus est in terris summorum Principum, qui huius lege non teneatur. Itaq; si hi contrà, quàm ille sanxit, aut imperent quippiam, aut constituent, inane est istud quidem, nec ullam adstringendi vim habet: Quippe cum istud Petri, immò Spiritus sancti per Petrum loquentis, perpetuò verum sit, nos Deo magis, quàm hominibus obedire oportere.

Actor. 5.

Sed quid si inferior aliquis Principum aut Magi-

86 stratum imperet idem populis suis, quod superior, in cuius ipse potestate est, Princeps vetat? vtri horum populos parere oportet? certè superiori. Quid ità? quia quod contra leges superioris ab inferiore, qui in eius est potestate, præcipitur; dubium nõ est, quin irritum sit atque iniustum. Ac nè dubites, quin superioris imperio quisq; contrà, quàm inferior præcipit, stare debeat: Cogita Domini tui Dominum, etiam tuum esse Dominũ, quemadmodũ Augustinus sapienter scribit: vt tanto minùs liceat tibi contrà facere, quàm superior Dominus imperat, quanto minùs inferior Dominus imperare posset, nisi causam, potestatemque à superiore Domino haberet. Verũm nunc ad reliqua.

QVINTVM PRAECEPTVM:

Non occides.

Matth. 7. **Q**UOD innatum est cuique, vt quod sibi non velit fieri, alteri nè faciat, idem Lex Christianæ charitatis præscribit. Itaque cùm nolis tibi fieri iniuriam, caue alteri eam inferas. Hoc autem præcepto iniuria, quæ corpus alterius lædit, prohibetur, siue pulses eum, siue occidas. Et quanquàm magistratibus, qui potestatem habent gladij, licet in sceleratos animaduertere, eosq; morte mulctare, vt suprà docuimus: tamen priuatis nõ licet vllius sanguinem haurire, aut vllius corpori manus asserre. Quo magis hoc iniuriæ genus fu-
gere

gere debemus, cum presertim Christus ipse dicat, fore 87
vt qui gladio ferit, gladio pereat, Et in eandem sententiam Matt. 26.
scriptum sit in libro Geneseos: Quicumque effu-
derit humanum sanguinem in terra, fundetur sanguis Genes. 9.
illius. Huic tanto tamque immani sceleri quam gra-
uiter irascatur deus, documentum statuunt multorum
hominum casus, & ij quidem perhorrescendi. Ac si qui
priuatim vim atque iniuriam inferunt proximis suis,
contrahunt sceleris tantum, & Dei iram iustam in sese
concitant: quanto deterior est conditio eorum, qui vel
ipsi bella iniusta suscipiunt, vel eorundem sunt autho-
res? Cuius quidem facinoris vis non potest non cum mal-
torum iniuria coniuncta esse. Cogitent hic homines
crudeles & appetentes fundendi sanguinis humani,
cum tam graue sit & perniciosum, culpam ipsos praes-
tare vnius hominis caesi, quid tandem futurum sit ijs,
si sanguinem tot hominum exorbuerint. Ac quia ora-
tio nostra sensim delapsa est ad bella, non alienum fue-
rit ab instituto nostro, si quæ de horum iure atque iniu-
ria mihi in mentem veniunt, subiunxero. Igitur sic ha-
betote, bellum iustum geri non posse, nisi & is, qui idem
suscipit, potestatem eius gerendi habeat, & causa ipsa,
cur bellum suscipitur, sit iusta, & nisi ad idem ipsum
animus rectus bellatoris accedat. Nam bellum in quo
non dico tria hæc, sed vnum horum desideratur, quem-
admodum defendi & sine Dei offensa geri possit, non
equi-

Contra
Faust. 22.
cap. 74.

Rom. 13.

equidem reperio. Constat, penès Principes, qui potestatem gladij habent, ius esse bellandi: Quippe cum ordo naturalis, vt Augustinus ait, mortaliù paci accommodatus, poscat, vt suscipiendi belli authoritas atque consilium penès Principes sit. Nam ad horum officium propriè pertinet, non solùm consilio tueri Rempublicam, quam gerunt, sed etiam armis defendere. Non enim frustra portant gladium: Dei enim ministri sunt, vindices in iram ijs, qui malè agunt, vt scriptum est ab Apostolo.

Et si autem ei, cui deus gladium quodammodo ipse porrexit, bellum gerere licet, tamen hoc idem iustum non fuerit, nisi causa, cur id geratur, iusta sit. Iusta autè tunc fuerit, si non inferatur iniuria, sed depellatur: nisi fortè, quod infertur bellum, defensionis habeat vim: vt si respublica tua quieta esse haud possit, nisi vicinù insolentem ac turbulentum vi atque armis fregeris: vt si quis Christianorum principum hoc tempore Turcæ bellum inferat, iustissima de causa id facere videatur: Cùm, nisi huius importunissimi atque truculentissimi post homines natos Tyranni, qui nullum facit de nobis malè cogitandi finem, potentia debilitata fuerit, nos omnes magno in discrimine versari necessè sit.

Verùm vt in hoc toto genere temeritas vitari possit, Principes qui ius suù contra Christianos iure & legibus

bus aut tueri aut obtinere possunt, rem vi gerere minime debent. Quod nisi cauerint, non iam hominum, sed belluarum similes erunt, Deum offendent, & à recta conscientia omninò discedēt. Sed si qui fortè bona rapuerunt, aut vim atque iniuriam alijs intulerunt, stare nolint legibus atque iudicijs, nec habeant principem, qui eos coercere vel possit vel velit: certè licet principi, qui aut cuius populi iniuriam acceperunt, latrones istos armis captis comprimere, & ab eis, quæ rapuerunt, iure quodam suo non solùm repetere, sed etiam auferre: alioquì potestas gladij, quàm à Deo accepit, nec sibi, nec populo eius contra sceleratos satis præsidij afferre possit. Hinc Augustinus iusta bella definit, quæ vlciscuntur iniurias, si gens vel ciuitas plectenda est, quæ vindicare neglexerit, quod à suis improbè factum est, vel reddere, quod per iniuriam ablatum est.

Nunc verò, vt & qui bellum gerit, huius rei potestatem habeat, & causa item belli iusta sit, ipsum tamè iustum non fuerit, nisi animus & principis, qui indicit bellum, & militis qui huic operam suam nauat, sit reëtus. Quo minùs is, qui aut cupiditate nocendi, aut feritate rebellandi, aut libidine dominandi, aut quæstùs alicuius gratia, aut alia quadam simili de causa in Militia versatur, siue princeps, siue miles, habet quo se purgare possit.

M Sed

Sed quid si principis animus rectus sit, militis autē non item? certē miles dum non animo eo, quo debet, hoc est, aut defensionis aut pacis tuendæ causa bello interest, delinquit: Princeps tamen cuius conscientia recta est, nulla grauiore culpa premitur. Quid verò si principis animus rectus nō sit, an miles sub hoc rectē & sinē vllō conscientiaē scrupulo merere potest? Aut constat de praua principis voluntate, aut de causa belli non iusta: certē hīc nec miles animum rectum afferre potest, eo quē minū iustum est quod agit: aut non constat de tali principis voluntate, nec causa belli videtur iniusta: certē hīc militis animus rectus esse, & imperata principis facere sinē iniuria potest, etiam si opinio eum sua de volūtate principis & causa belli fallat. Nam cū ei quod rex aut princeps in castris imperat, certū sit nō contra Dei præceptū esse, vel vtrū tale sit, incertū, si paret, & eatenū ordinem atque instituta ciuilia sequitur: ipse quidem innocentiam suam retinet, Rex autem seipsum iniquitate imperandi reum facit, vt visum fuit Aurelio Augustino. Ac nē callida hominum interpretatio id, quod in hoc genere certū est, incertum faciat, sic habetote: bellum quod ita suscipitur, vt aut pacem reip. publicam turbet, aut Maiestatem Imperatoris lædat, iustum esse non sanē posse. Quo magis caueāt milites nostri, qui in militiam proficisci consueuerunt, nē contra patriam eiusque principes

Lib. 22.
contra
Faustum
cap. 75.

cipes pugnēt. Quos maiores nostri si quādò ab exteris 91
Regibus cōducerentur, in Sacramēto militari semper
exceperunt. Atque hoc vt facerent, non solùm Legi-
bus & bonis maiorum nostrorum moribus, sed ipsa
etiam lege naturę adducti fuerūt: Quippe cū ij, quo-
rum natura benè cōstituta est, vitam amittere mālint,
quàm contra patriam arma ferre. caueant item milites
nostri, nè ob eam tantùm causam in castra se conferāt,
vt rapiant, & ex alieno quasi sanguine crescant. Quod
non militum, sed latronum esse quotusquisque est q̄
non intelligit? Arbitramur ex his perspicuū esse, qua-
tenùs iusta militia ab iniusta discerni possit, ac princi-
pes & milites vel peccant vel non peccāt, si alteris vim
atque manus afferant,

Atque vt de bello concludam: Si vllis, certè Chri-
stianis elaborandum est, vt quod in castris agunt, non
solùm iustum sit, sed etiam cum beneuolentiã erga ho-
stes coniunctum. Hęc est enim propria Christiano-
rum virtus, vt quoad eius fieri potest, victis parcant, in
eisq̄ seruandis præclara statuunt clementiæ docu-
menta, & hostes non vt non sint, sed vt meliores fiāt,
comprimant: quod tum vsu venit, cū eisdem licen-
tia iniquitatis eripitur, vt Augustinus ait. Hęc hactenùs
de bellorum ratione.

Nunc quod reliquū huius præcepti est, persequar:

92. vetat hoc idem nè cædem facias. Ad hoc caput si quando charitas accedit, illud quidem existit, vt non solùm cædem non facias, sed nè velis quidem facere. Quod ipsum ad officiũ Christiani hominis vehementer pertinet: Quippe cùm Christus exigit ab eo non solùm, vt manus absteineat à proximo suo, sed etiam vt non irascatur, aut vllam irati animi vocem edat. Quin hoc etiam præscribit Lex charitatis, (quæ è vita & moribus Christianorum lucere debet) vt non solùm ijs, qui benè de nobis merentur, sed etiam malè merentibus beneficiamus. Tantum nanq; abest, vt aliquis priuatorum vindicandi causa proximum iure lædere possit. Et quanquàm huic licet ius suum in iudicio persequi, id tamen non odio eius, quocum litigandum est, incitatus, sed beneuolentia potius & zelo iustitiæ ductus, faciat.

Et quia de eo iniuriæ genere, quo corpus cuiusq; læditur, satis dictum est: venio nunc ad alterum, quo nimirum existimatio alicuius imminuitur: quod etiã ipsam legem charitatis vehementer violat, cùm præfertim inuenias homines honestos & magnis animis præditos, qui omnia málint, quàm honorem amittere. Et sub hoc genus cadit contumelia omnis & iniuria, quam verbo quisq; alteri facit. De quibus ità Christus: Audistis quia dictum est antiquis: Non occides. qui autem occiderit, reus erit iudicio. Ego autem dico vobis,

vobis, quia omnis qui irascitur fratri suo, reus erit iudicio: qui autem dixerit fratri suo, Racha, reus erit con-⁹³
filio. Quocirca Salomō præcipit: Remoue à te os pra-^{Mat. 5.}
uum, & detrahentia labia sint procùl à te. Quòd reli-^{Pro. 4.}
quū est, vt nulla iniuria afficere debemus proximum
nostrum, ità hunc iuuare, & quotiès opus est & possu-
mus, ab eo iniuriam omnem propulsare debemus: Id
quod officij Christiani ratio postulat, & talè omninò
est, vt sinè crimine prætermitti minimè possit.

SEXTVM PRAECEPTVM:

Non adulteraberis.

IR A, libido, & auaritia sunt cupiditates illæ homi-
num, quas nisi charitas Christiana represserit, so-
cietas inter eos rectè coli minimè potest. Ira parit pu-
gnas & cædes, libido adulteria & stupra, auaritia autem
furta & direptiones: quibus si qui obediunt, hi certè
tam alieni sunt ab omnium hominū iure sociatorum
coetu, vt non iam homines, sed belluæ quædam esse
videantur. Quin quandiù his cupiditates illæ impro-
bæ dominantur, tam diù mentes eorūdem à statu suo
ità dimouent, vt Spiritus sanctus in eis nō modò non
vigere, sed ne sedem quidē suam collocare possit. Quæ
enim coniunctio spiritui huic tam sancto, cum impu-
ris atque improbis animi motibus atq; affectionibus?
Itaq; cùm de proximo legis capite ea attulerimus, quæ

94 ardorem iræ, si non omninò extinguere, tamen moderari possint. Nunc quomodò materia libidini subtrahi, & caueri queat, nè ea exardescat nimis, & charitatem, quæ est certissimus spiritus fructus, excludat, ostendam, cum fieri non sanè possit, vt is, qui in potestate est cupiditatis illius prauæ, vel Deum, vel proximum, vt debet, diligere possit.

Ac primò quidem lex Dei, vt coërceat libidinem, adulterium prohibet. Quod scelus cum per se, foedum est, tum ità pugnat cum charitate fraterna, nihil vt magis pugnare possit. Quid enim bono atque honesto viro molestius atque acerbius accidere potest, quàm si in domum eius tantum dedecoris inferatur? Ac cum corpus vxoris in potestatem viri, & vicissim viri corpus in potestatem vxoris cõcesserit, quo tandem iure vel illa vel hic potestatem corporis eiusdem sui alteri facere potest? Si quæ Magistratus sanxit, non violare debet, qui in Republica eius viuit: quanto minùs institutum Dei de indiuidua vnus mariti cum vna coniuge societate, violare vlli hominum licebit? Quæ cum ita sint, præclarè intelligitur, & graue scelus in se admittere adulteros, & iustam DEI voluntatem vehementer offendere. Quo maiore nos seueritate Apostolus à tanto flagitio deterret, cum ostendit adulterium esse opus carnis, quod nos hæreditate æterna excludit. Quales autem & quàm terribiles Dei plagæ adulteris

in

1. Cor. 7.

Galat. 5.

in hac vita immincant, declarant exempla Pharaonis, 95

Dauidis, Abimelech, & aliorum, quæ passim in sacris
scripturis & veterum monumentis extant. Nec igno-
tum est illud Salomonis: Non grandis est culpa cum Prou. 6.
quis furatus fuerit: furatur enim, vt esurientem im-
pleat animam: Qui autem adulter est, propter cordis
inopiam perdet animam suam.

Ac quia non satis est abstinere adulterio, nisi eti-
am voluntas tua ab eo abhorreat, Christus ipse summa
authoritate dixit: Audistis quod veteribus dictum est, Matth. 5.
Non mœchaberis: Ego autem dico vobis, quia omnis
qui viderit mulierem ad concupiscendam eam, iam
mœchatus est in corde suo. Iam etsi adulterium graui-
us est peccatum quàm scortatio, tamen quia hæc ex
eodem libidinis fonte manat, ipsa etiam peccatum est
lœtale, & tale prorsus, vt nos à regno cælorum arceat.
Neque id iniuria. Nam cum Deus omnium, qui ex se
nati sunt, corpora in Baptismate ità consecrauerit, vt 1. Cor. 6.
sint Spiritus sancti templa, sinè graui scelere pollui per
scortationem non sanè possunt. Et cum item corpo-
ra nostra membra sint Christi, quæ cum Domino no-
stro in resurrectione mortuorum reuiuiscere debent,
quo iure tandèm corpus suum adimere quispiam Chri-
sto & scorto fœdo adiungere atque tradere potest? Is
autem se tradit ipsi, qui in Venerem ità ruit, vt vnum
cum scorto fiat corpus.

Ita-

Itaque vt cum Apostolo concludam, quod hic Corinthijs dixit, Fugite fornicationem, vobis omnibus dictum existimate. Ac quo magis ab hoc crimine deterreamur, Deus huic & æterna & temporalia supplicia proponit. Nam vt Propheta Oseas inquit: Aufert ea cor, & à statu mentis suæ hominem deicit, & in periculum corporis & vitæ eum adducit. Nam vt Salomon inquit, fouea profunda est meretrix, & puteus angustus aliena: infidiatur in via quasi latro, & quos incautos inuenerit, interficiet. Et Apostolus numerat fornicationem in operibus carnis, quæ qui agunt, regnum Dei non consequentur.

Nec solùm factum hoc turpe est, sed etiam voluntas eius atq; cupiditas, quæ consensum in idem elicit, qualis eadem in omnibus alijs, quæ lege diuina prohibentur, esse videtur. Quin non solùm cupiditas atq; voluntas mali illius noxia est, sed ipsa etiam occasio, si eam vitare possis, & non vites. Nam nõ solùm à complexu eius cuius cõsuetudo tibi fraudi fuerit, te remouere, sed nec eam sic adspicere quidem debes, vt cupiditati tuæ indulgeas. In quam sententiã scriptum est diuinitus: Audistis quia dictũ est antiquis, Non mœchaberis: Ego autem dico vobis, quia omnis qui viderit mulierem ad concupiscendam eam, iam mœchatus est in corde suo. Quòd si oculus dexter scandalizauerit te, erue eum & projice abs te. Sub idem genus ca-

dit eti-

Matt. 5.
Exo. 20.

dit etiam in gluuies ventris, quæ cum per se est pecca- 97
tum, tum libidine ita accendit hominum animos, vt ^{Prou. 13.}
in supra atq; adulteria precipites ruant. Hinc illa Pau-
li Apostoli admonitio: Nox præcessit, dies autem ap- ^{Rom. 13.}
propinquauit: Abijciamus ergo opera tenebrarum, &
induamur arma lucis, sicut in die honestè ambulem⁹,
non in comestationibus & ebrietatibus, non in cubi-
libus & impudicijs, non in contentione & æmulati-
one, sed induimini Dominū Iesum Christum, & car-
nis curam nè feceritis in desiderijs. Quin etiam sermo-
nes obsceni excitant hominū libidinem. Quarè hoc
quod Apostolus præcepit, in animo vestro semper ha- ^{Ephes. 5.}
betote: Fornicatio autem & omnis immunditia aut
auaritia, nec nominetur in vobis, sicut decet sanctos,
aut turpitude, aut stultiloquium, aut scurrilitas, quæ ad
rem non pertinent, sed magis gratiarum actio.

Verum vt & adulteria & scortationem omnem &
quicquid criminibus hisce causam præbet, vitare nos
oportet, ita nihil nobis debet esse antiquius, quàm vt
castè, sanctèque viuamus. Hæc est enim voluntas Dei,
inquit Paulus, sanctificatio vestra, vt abstineatis vos à
fornicatione, vt sciat vnusquisque vestrūm vas suum
possidere in sanctificatione & honore, non in passio-
ne desiderij, sicut gentes quæ ignorant Deum. Quod
ipsum vitæ ei quam secundum spiritum degere debe-
mus, tam aptum est, quàm quod aptissimum.

Non furtum facies.

Proxima superiora legis capita interdunt, nè vel cædem faciamus, vel adulteria committamus. Hoc verò legis præcepto aptè furtum prohibetur. Neque verò dubium est, quin homines inter se amâter vivere possint, si alter alterius neque corpus lædat, neque honorem atque existimationem imminuat, neque rem eius familiarem ipso invito contrectet atque auferat. Nam si quid aliud, certè horum contraria societatem hominum perturbant, labefactant, disijciunt. Eò fit, vt non solùm lex Dei, sed ipsa etiam natura crimina ista damnet atque detestetur. Neque enim gens vlla tam efferata est vspiàm, quæ ferendum in Republica sua putet, qui vel hominem occidat iniuria, vel thorum alienum adulterio polluat, vel de commodo alterius, sui commodi causa detrahat. Atque hoc postremum eo est peius, quòd è pessima radice, ex ipsa nimirum avaritia, quam Apostolus idolorum cultui comparat, nascitur. Et quãuis, si à iustitia originis nostræ non decidissemus, omnia haberemus communia, nec esset, cur rem pararet sibi quisque, tamen casus Adami, vt naturam nostram, sic etiam hanc rationem mutauit, & fecit vt quisque rem suam, vndè se familiamque suam alere possit, habeat. Eò fit, vt dominia rerù distinguantur, id quod & iuris gentium est, & diuinitus ap-

Eph. 5.
Col. 3.

pro-

probatur. Itaq; cùm præter ea, quæ vel cõmunia sunt, vel publica, vnusquisq; etiam quod suũ est, proprietate habere possit, certè id ab eo inuito sinè iniuria atq; crimine auferri non potest, cùm præsertim lex dei sanxerit, Furtũ nè feceris: hoc est, nè rem alienam inuito domino fraudulenter contrectaueris. Sed quia tamen ea est hominum conditio, vt non æquè omnibus suppetant omnia, sed multi multis etiam ad vsus necessarios egeant: certè quo gentium iure distincta sunt dominia rerum, eodem inducti sunt cõtractus varij, ijq; ad societatem hominum vitamq; tuendam cumprimis apti, nimirum vt quisque de eo, quo abundat, nõ inuitus communicet cum altero: Quod fit, siue mutuum det, siue commodet, siue emat, siue vendat, siue permutet, siue locet, siue conducatur.

Mutuum qui dat, nõ id suæ, sed alterius, cui dat, utilitatis causa facit. In quo tamen ipso cauet, nè ipse damnnum faciat. Nam ea huius contractus lex est, vt qui mutuatur aliquid, reddat non idem, sed aliud, eiusdem tamen cùm nature tum qualitatis: Vt si verbi gratia decem aureos acceperit, totidem aureos reddat. Par ratio est etiam aliarum rerum, quæ in numero, pondere, aut mensura consistunt.

Nec minùs commodatum gratuitum est, cùm pro eo nihil mercedis exigat qui commodat, nec aliud postulat quicquam, quàm vt res commodata sibi restitu-

100 atur, vterque contractus est benignitatis plenus.

Permutationis ea ratio est scilicet, vt qua quisq; re abundat, eam permutet cum altero, vt vicissim accipere possit quo eget. Quod nec ipsum illiberale est, si modo sinè fraude & dolo fiat.

Iam emptio atque venditio contractus tam gratuitus non est, vt mutuum & commodatum: sed non minus tamè honestus est, quàm ipsa rerum permutatio, à qua ille differt eatenùs, quatenùs cõtrahitur, nõ vt in permutatione res pro re quacunq; cõmutetur, vt vinũ pro iumento, sed vt pro re ac merce, de precio, quod in pecunia numerata consistit, conueniat.

Accedit ad hunc contractum locatio & conductio. Atque hoc genus differt à commodato, eò quòd non sinè precio contrahitur: ab emptione autem & venditione, quòd rei, quæ conducitur, dominiũ non transfertur, sed res tantùm vtenda traditur. Sunt quidem hi contractus ad tuendam hominum communitatem, societatemque cum primis vtilis, dum per hos quisq; id quo eget, domino non inuito, ac sinè vllò eius damno, acquirere potest. Ac si fortassè non habeas, vnde vel emere aliquid, vel conducere, vel ex permutatione rerũ acquirere possis, quo vitam tueare, nec inuenias qui mutuum dare velit, non est tamen, cur animum propterea cõtrahas, & opineris te sinè furto aut latrocinio viuere non posse. Etenim si quis ocio suo
non

non nimis delectetur, sed laboret & frugi sit, iusteque 101
vuiat, non deerit ei quo alatur. Neq; enim ignotum Prou. 10.
est illud Salomonis: Non affligit Dominus fame ani-
mam iusti, & insidias impiorum subuertet: egestatem
operata est manus remissa, manus autem fortium di-
uitias parat. Qui congregat in messe, filius sapiens est:
qui autem stertit æstate, filius confusionis. Hinc Apo- Ephes. 4.
stolus: Nolite locum dare diabolo. qui furabatur, iam
non furetur: magis autem operetur, laborando mani-
bus suis quod bonum est, vt habeat vnde tribuat neces-
sitate patienti. Atq; vt fortè laborare quispiam non
possit, inueniuntur tamen inter Christianos boni vi-
ri, qui sua eos Eleemosyna atq; beneficentia fouent:
id quod & Deus præcepit, & ampla huic benignitati Lucæ 11.
præmia proposuit: Date Eleemosynam, inquit Chri-
stus, & omnia munda erunt vobis. Item, qui petit à te, Matth. 5.
da ei. Habetis hinc vias ac rationes, per quas quisque re-
ctè & sinè iniuria alterius, sibi parare possit vnde viuat.
Quo minùs cuiquam licet furari, aut alio quopià per-
uerso modo aliena ad se transferre. Nam si quid aliud,
hoc certè humanæ societatis rationes conturbare, &
Dei atq; nature legem violare videtur. Itaque vt Deus
furibus grauer sanè irascitur, sic etià latronibus. No-
lite errare, inquit Paulus: neque fornicarij, neq; idolis 1. Cor. 6.
seruientes, neque adulteri, neq; molles, neque fures,
neque auari, neq; rapaces regnum Dei possidebunt.

Quæ cum ita sint, caueant homines, nè alios spolient, nève sacra rapiant, id quod sine nefario religionis contemptu accidere minimè potest, cum præsertim hoc ius naturæ præscribat, vt quæ semel deo dicata, & quodammodò cõsecrata sunt, ampliùs in prophanos vsus non conuertantur.

Lucæ 3.

Caueant item milites, nè in bona atque fortunas aliorum impetũ faciãt, nève maiorem quæstũs, quàm officij Christiani, rationem habeant. Meminerint illius Ioannis Baptistæ, Neminem concutiatis, neq; calumniam faciatis, sed cõtenti estote stipendijs vestris.

Exod. 18.

Caueant Iudices, nè ob rem iudicandam accipiãt pecuniam ab ijs, qui fortè litigant, atq; ita se corrumpti patiantur. Neq; enim hæc in lege Dei ignota sunt. Prouide autè de omni plebe viros sapientes & timentes Deum, in quibus sit veritas, & qui oderint auaritiam, & constitue ex eis tribunos & centuriões & quinquagenarios & decanos, qui iudicent populum omni tempore.

Caueant deniquè Principes, Magistratus & Nobiles, nè populos suos tributis extra ordinem exigendis premant, nève ad priuatam vtilitatem suam ita reuocent omnia, vt communis vtilitatis minorem, quàm oportet ratiõem habeant. Nam si idem cupiditati suæ atque auaritiæ indulgent, & contrà faciunt, quàm Lex charitatis præscribit, & deum grauius sanè offendunt.

Sed

Sed ad contractus iuris gentium reuertar: quanto hi maiorem vtilitatem humanę societati afferunt, tanto minùs cõmittere debemus, vt eisdem contrà quàm lex charitatis præcipit, & natura illorum postulat, abutamur: quod accidit, quotiès in contrahendo circunueniamus proximum, & cui prodesse debemus, nocemus: vt si quis multò pluri vèdat rem suam, quàm æstimari hæc debeat. Item si quis contrahentium falso pondere aut mensura vtatur. De quo genere Salomon: Abominatio est apud Dñm pondus & pondus: Prou. 20. statera dolosa nõ est bona. Item si quis corrúpat mercem, vt ea re imponat ei, cum quo contrahit. Hæc oĩa qualia sint, & vt iram dei in nos concitent, audite non me, sed Paulum Apostolum qui ait: Et nè quis supergrediatur neque circunueniat in negotio fratrem suum, quoniam vindex est dominus de his omnibus, sicut prædiximus vobis, & testificati sumus. 1. Thef. 4.

Ac quia mutuuum eius est naturæ, vt sit planè gratuitum, vt suprà à nobis positum est, certè quicũq; istud ea lege dat, vt ad sortem aliquid vtilitatis suæ causa accedat, non mutuuum dare, sed fcenerari videtur: Quippe cum Christus ipse velit ità nos mutuuum dare, vt nihil inde speremus. Lucæ 6. Et apud Ezechielem scriptum sit: Ezech. 8. Et vir si iustus fuerit, & fecerit iudicium & iustitiam, in montibus non comederit, & oculos suos non leauerit ad idola domûs Israel, & vxorem proximi sui nõ viola-

104 violauerit, & ad menstruatam non accesserit, & hominem non contristauerit, pignus debitori reddiderit, per vim nihil rapuerit, panem suum esurienti dederit, & nudum operuerit vestimento, ad usuram non commodauerit, & amplius non acceperit, ab iniquitate auerterit manum suam, & iudicium verum fecerit inter virum & virum, & in praeceptis meis ambulauerit, & iudicia mea custodièrit, vt faciat veritatem, hic iustus est: vita viuet, ait Dominus: & subiungit seueram hanc atque terribilem vocem in eum, qui contra facit. Quod si genuerit filium latronem effundentem sanguinem, & fecerit vnum de istis, & haec quidem omnia non facientem, sed in montibus comedentem, & uxorem proximi sui polluentem, egenum & pauperem contristantem, rapientem rapinas, pignus non reddentem, & ad idola leuantem oculos suos, abominationem facientem, ad usuram dantem, & amplius accipientem, nunquid viuet? Non viuet: cum vniuersa haec detestanda fecerit, morte morietur. Sanguis eius in ipso erit. Iam videmus Deum usuram atque foenus non minus damnare, quam mutuū approbat atque praecipit, cum inquit: Qui petit à te, da ei: & volenti mutuari à te, ne auertaris. Itaque cauendum est Christianis hominibus, ne foenerentur, & eatenus in poenam grauem legis diuinæ incidant.

Verum quia existunt callidi homines, qui vt facta
sua

sua mala defendant, non vsurá, sed id, quod sua inter-
 est, se exigere aiunt: hi dum exigút aliquid, vt lucrum
 faciant, se excusare minimè possunt: Cùm præsertim
 contrà, quàm fert natura contractûs, & eius quidem
 gratuiti, faciant: Sed si quid exegerint, non vt lucrum
 faciant, sed vt damnum vitent, id excusationem suam
 habere videtur. Verbi gratia, vèdiderit aliquis fundum
 suum hac lege, vt restituto precio, eundem recuperare
 possit. Intercà verò fructuum nomine emptori in sin-
 gulos annos quinquaginta aureos soluat. Iam verò si
 idem venditor tantum pecuniæ coëgerit, quantum
 ad recuperandum fundum, eiusque fructum satis sit,
 eãq; summã emptori suo soluere velit, vt sese liberet:
 veniat autem alius, qui eadem pecunia egeat, eamque
 à venditore mutuetur, cum hoc pacto, vt ipse tantum,
 quantum ille fructuum nomine emptori suo debeat,
 in singulos annos dare velit, quod si accipiat is, qui
 mutuum dedit, quia id non lucri faciendi, sed dütaxat
 damni vitandi causã facit, certè nec cõtra naturã con-
 tractûs facere, nec vsuram contrahere videbitur. quin
 vt hic vsura abstinet, dum nullum lucrum cõsecatur:
 ità alter, cum quo contrahit, dum cauet nè idem ille da-
 mno vllò afficiatur, ei que beneficentia sua incõmo-
 do sit, rectè facit, & officio boni viri atque grati homi-
 nis fungitur. Habes híc, quid in omni genere contra-
 ctuum rectum sit & honestum, quidve prauum atq;

O turpe

106 turpe, vt statuere possis, quid in eo ipso sequi, quidve fugere debeas. Ac si hæc, quæ legi diuinæ planè consentanea sunt, custodiêris, non erit periculû, nè te auaritia turpissimû animi vitiû transuersum agat. A quo tantò magis abhorrere debemus, quantò id ab omnib⁹ cum vitæ, tum salutis nostræ rationib⁹ alienius esse videtur.

Nam auaro primò hoc malum accedit, vt quemadmodum hydropicus sitim suâ nûquam extinguere potest, sed quâto magis potat, tanto magis sitit: ita ille cupiditatem suâ nunquam explet, quin quanto plûs fortunarû acquirat, tanto plûs appetit. Nam vt Salomon ait, *Eccles. 5.* Auarus non implebitur pecunia: & qui amat diuitias, fructum nõ capiet ex eis. Quid ita? quia dum non expletur animus eius, semper eget: & eget nõ tam ijs, quæ non habet, quàm ijs, quæ habet.

Secundò, vt cum sibi videatur cûprimis beatus esse, antè morte opprimatur, quàm eum, quæ expetit, fructum è bonis suis percipere possit. Quod & euëtus rerû declarat, & Christus ipse summa authoritate docet. *Lucæ 12.*

Tertiò dant liberi plerunquè parentibus causam, vt sint attentiores ad rem, quàm oporteat, & malis artibus quærant nõnunquam ampla quæ illis relinquât patrimonia, quorum tamen spes inanes sunt, cum ita vulgò eueniat, vt malè parta, malè dilabantur: & quibus ea relinquuntur, hi viuant intemperantiùs, & tanto minorem ex illis fructum capiant, quanto ipsa turpiùs

pius profundunt. Rectè igitur Salomon: Quid prodest 107
stulto habere diuitias, cum sapientiã emere nõ possit? Prou. 17.

Quartò ità etiam vsuuenit, vt auari procliues sint
ad litigandũ, & ea re nõ solùm alijs, sed etiam sibi mul-
tùm negocij faceßant. Nam vt scriptũ est, conturbat Prou. 15.
domũ suam, qui se ãtatur auaritiã. Quin ijdem auari
seipfos in vitæ suæ periculũ adducere solent. Nam per Amos 9.
Amos prophetã ità loquitur Deus: Auaritiã in capite
omnium, & nouissimũ eorum in gladio interficiam:
non erit fuga eis. fugient, & non saluabitur ex eis, qui
fugerit. Si descenderint vsq; ad infernum, indè manus
mea educet eos: & si adscenderint vsq; ad cælum, indè
detrahã eos: & si absconditi fuerint in vertice Car-
meli, indè scrutans auferã eos: & si celauerint se ab oçu-
lis meis in profundo maris, ibi mandabo serpenti, &
mordebit eos: & si abierint in captiuitatem coram ini-
micis suis, ibi mandabo gladio, & occidet eos: & po-
nam oculos meos super eos in malum, & non in bo-
num. Ac si vllis, certè potentioribus, si qui opprimunt
populos suos, vt ex eorũ quasi visceribus crescant, aua-
ritia periculosa est. Nam ità ferè fit, vt ijdem freti opi-
bus suis, ea moliantur in perniciem aliorum, quibus
seipfos euertant.

Quin ijdem hoc sibi dictum putent, Væ qui con- Esaie 5.
iungitis domum ad domum, & agrum agro copulatis
vsque ad terminum loci. Nunquid habitabitis vos so-

108 **Si in medio terræ? in auribus meis sunt hæc, dicit Dominus exercituū, Nisi domus multæ desertæ fuerint grandes, & pulchræ, & absq; habitatore: decem enim iugera vinearum facient lagunculam vnam, & triginta modij sementis facient modios tres. Væ qui confurgitis manè ad ebrietatem sectandam, & potandū vsq; ad vesperam, vt vino æstuetis. Cithara, & lyra, & tympanum, & tibia, & vinum in conuiujs vestris, & opus Domini non respicitis, nec opera manuum eius consideratis: propterea captiuus ductus est populus meus, quia nō habuit scientiam, & Nobiles eius interiêrunt fame, & multitudo eius siti exaruit. Quæ cum ita sint omnia, & perspicuo rerum euentu declarêtur, si quid aliud, certè auaritia fugienda est, & cauendū maximè, nè contrà, quàm lex Dei atque charitas præscribit, rem quisque suam augeat: Cùm præsertim qui contra Legem eandem rem alterius ad se transfert, nisi eandem restituat, Deum, qui factò tali grauiter irasci solet, placare minimè possit. Quàm autem necessaria sit restitutio in hoc genere, docent nō solùm prophetica scripta, sed etiam Lex naturæ, quæ præcipit, vt idem faciamus cuiq; quod vt nobis faciant homines, volumus: è quo ipso legem & prophetas pendere Christus summa authoritate dixit. Quotus autem quisque est, qui non velit rem suam, quam alius per iniuriam abstulit, restitutam sibi? Ac quia à Lege, quam in præcordijs**

Hier. 33.
Matth. 7.
Tob. 4.
Matt. 22.

dijs quisque suis natura insitam habet, admonetur, vt quod in ista ratione ab alijs exigit restitutionis officium, idem ipse proximo suo tribuat atque præstet: certè peccat, quicumque non restituit: idque non minus, quàm rectè fecit Zachæus, cùm quadruplum eorum, quæ malè pepererat, restitueret, simulac verè ad Dominum conuerti, & abiecto veteri homine, per nouum ad salutem adspirare cœperat. Ac si restituere debet quisque ea, quæ contra officium rectum acquisiuit, quem hîc tandèm fructum è cura atque labore pecuniæ perperam cogendæ capiet? Nam si restituit, quod adeptus est, inutile ac inane fuit, quod in re illa egit: Sin minùs, avaritia, qua inquinatus est, plus ei damni quàm commodi afferet: cùm præsertim accidat, vt quicquid ità acquirat quispiam, non solùm perdat, sed nec ea, quæ benè acquisiuit, retineat, immò seipsum à statu salutis deiciat.

Iam verò cùm nobis cauendum sit, nè cupiditate diuitiarum accendamus, atque eatenùs in laqueos diaboli incidamus, id vicissim operam dare debemus, vt easdem habeamus tanquàm non habentes, & ad liberalitatem benignitatemque veram, quotiès opùs est, conferamus. De quarum vsu bono audite quæ Apostolus Paulus scribit: Diuitibus, inquit, huius seculi 1. Tim. 6. præcipe non sublimè sapere, neque sperare in incerto diuitiarum: sed in D E O viuo, qui præstat nobis

110 omnia abundè ad fruendum, benè agere, diuites fieri in bonis operibus, thesaurizare sibi fundamētum bonum in futurum, vt appræhendant vitam æternam. Quin illud etiam contingere videmus multis, vt qui donant & benignè faciunt egentibus, eorum facultates non extenuentur, sed ijdem bonis etiam atque fortunis augeantur: Alij diuidunt propria, & ditiores fiunt, inquit Salomon. Alij rapiunt non sua, & semper in egestate sunt. Item, sceneratur Domino, qui misereatur pauperis, & vicissitudinem suam reddet ei. Neque verò Deus noster iustos atque liberales fouet tantum, sed etiam liberos posterosq; eorum. Iustus, inquit Dauid, miseretur & commodat, & semen illius in benedictione erit. & addit: Non vidi iustum derelictum, nec semen eius quærēs panem. Et quanquàm eos, qui pro misericordia sua benignè faciunt proximis suis, beatos esse iudicamus: tamen prodigos nò modò non laudare, sed ne probare quidem possumus. Nam isti nec ijs, quibus oportet, nec eo modo, quo oportet, largiuntur: si cauti essent & frugi, liberales esse perpetuò possent, cum nunc ità profundant sua, vt ipsi tandem aliena ope indigeant. Quod tanto est miserius, quanto beator est, qui dat, quàm qui accipit beneficium tale, vt visum fuit Paulo Apostolo. Sed satis dictum sit de ijs, quæ ad septimum præceptum Decalogi pertinent.

OCTAVVM PRAECEPTVM:

III

Non loqueris contra proximum tuum falsum testimonium.

QVAE cuiq; facienda sint, vt facto seruiat atque consulat proximo suo, & quæ vicissim fugienda, nè huic noceat in explicatione eorû, quæ antecedunt, præceptorum legis monstrauiamus. Nunc sequitur de officijs linguæ atque sermonis, quæ alter alteri tribuere debet. Nam quo quisque alteri commodat aut incommodat, id vel in facto, vel in sermone consistit: hîc autem nominatim prohibetur falsum testimonium. Quod etsi in iudicia potissimum cadere videtur, tamè latius etiam patet, & omnè sermonem, qui proximo nocet, complectitur. Ac quoniam Deo omnipotenti etiam de vnoquoq; verbo ocioso rationè reddere nos oportet, vt Christus ipse monet: quid futurum erit ijs, qui lingua sua proximis suis infesti sunt? Quo magis testimonium omne falsum, obtrectionè, calumniam, infimulationè iniquam fugere debemus. Verùm vt mala hæc vitanda sunt, ita etiam cauendum, nè aliter cum proximis nostris loquamur quàm sentimus, eosque fallaci sermone circenueniamus.

Matt. 12.

Neq; enim ignotum est illud Hieremiæ: Propter- Hier. 9.
eà hæc dicit Dominus exercituum: Eccè ego conflabo & probabo eos. Quid enim aliud faciam à facie filiaë & populi mei? sagitta vulnerans lingua eorum, dolum loquuta est: in ore suo pacem cum amico suo loquitur,

112 tur, & occultè ei ponit infidias. Nunquid super his nõ
visitabo, dicit Dominus, aut in gente huiuscemodi nõ
vltiscetur anima mea?

2.Re.17.
Iac.3.
Nec minùs cauendum est, nè malum consilium de-
mus alteri. Quod q̄ periculosum sit authoribus ipsis,
docet exemplum horrendum Achitophelis peruersi
consiliarij. Ex his perspicuum est, ità viuendum esse,
vt non modò non factis, sed ne verbis quidem proxi-
mis nostris noceamus: & mēdaciū, rixam, iurgium,
contentionem angue peiùs auersemur. Quòd si (vt
inquit Iacobus) zelum amarum habetis, & contenti-
ones in cordibus vestris sunt, nolite gloriari & mēda-
ces esse aduersùs veritatem. Non enim ista sapientia
desursum est descendens, sed terrena, animalis, diabo-
lica. Vbi enim zelus & contentio, ibi inconstantia &
omne opus prauum. Quæ autem desursum est sapiē-
tia, primùm quidem pudica est, deindè pacifica, mode-
sta, suadibilis, plena misericordia & fructib⁹ bonis, nõ
iudicans, & sinè simulatione.

Iam quę Dei lex interdicit, nè sermone proximum
nostrum lædamus: eadem præcipere videtur, vt quan-
tùm possumus, sermone iuueamus, consilia bona de-
mus, & quotiès opus est, moneam⁹, nè aut bona & for-
tunas, aut corp⁹ & vitã, aut honorẽ & bonã existimati-
onẽ amittat, aut seipsum æterna salute euertat. Quod q̄
facit, signa dat p̄spicua ei⁹, quo ducit, fraterni amoris.

Ac

Ac si fortasè damnum aut iniuriam ab aliquo acce
peris, non huic tamen litē intendere debes, vt pereat,
sed vt resipiscat potiùs. In quam rem nobis hanc rati-
onem Christus ipse præscripsit; Si autem, inquit, pec-
cauerit in te frater tuus, vade & corripe eum inter te &
ipsum solùm: si te audiêrit, lucratus eris fratrem tuū:
si autem te non audiêrit, adhibe adhuc vnum tecum
vel duos, vt in ore duorum vel trium testium stet omne
verbum. Quòd si non audiêrit eos, dic Ecclesiæ: si au-
tem Ecclesiam non audiêrit, sit tibi tanquàm ethni-
cus & publicanus.

Matt. 18.

Et quanto hæc ratio melior fuerit, & cum Christi-
anorum officio coniunctior, tanto minùs ferēdi sunt
famosi illi libelli, quibus leuissimi quique nebulones
optimorum virorum nomina conscindere non du-
bitant. Quibus dum principes certi atque Magistratus
contrà, quàm iustitiæ ratio postulat, indulgent: Dei irā
iustam haud dubiè in se incitant, & incauti eò ruunt,
vt non suæ solū, sed etiam alienæ culpæ reatu obstrin-
gantur.

PRAECEPTVM NONVM:

Non concupisces domum proximi tui.

CVM præcipuum legis caput sit tale, vt Deum &
proximum diligamus, recta officij nostri ratio po-
stulat, vt non modò non proximis nostris malè facia-
mus,

P

mus,

114 mus, sed ne velimus quidem facere: Idque nè animus
noster à facto discrepet, sed integer homo deo autho-
ri vitæ salutisque suæ obediat. Itaque hoc Decalogi ca-
pitate interdicitur, nè rem & domum proximi nostri
concupiscamus. Quando enim Deus præcepit, vt eū-
dem æquè ac nos ipsos diligamus: certè non minùs, vt
res eius quàm nostræ saluæ sint, velle debemus. Tali
animo atque voluntate qui fuerint, avaritiam, graue
illud atque perniciosum animorum nostrorum viti-
um, cauere faciliè poterunt, vt eo minùs in laqueos di-
aboli incidant: Ac quo faciliùs cupiditas hæc mala in
nobis frangi queat, hanc seueram Dei vocem perpe-
tuò in animis vestris habetote: Væ qui coniungitis
domum ad domum, & agrum agro copulatis vsque
ad terminum. Accedat illud Christi in Euangelio: Vi-
dete & caute ab omni avaritia, quia non in abūdan-
tia cuiusquam vita eius est ex ijs quæ possidet. Dixit
autem similitudinem ad illos, dicens: Hominis cuius-
dam diuitis vberes fructus ager attulit, & cogitabat in-
tra se, dicens: Quid faciam, quia non habeo, quo con-
gregem fructus meos? Et dixit: Hoc faciam: Destruam
horrea mea, & maiora faciã, & illuc congregabo omnia,
quæ nata sunt mihi, & bona mea, & dicã animæ meæ:
Anima, habes multa bona posita in annos plurimos:
requiesce, comede, bibe, epulare. dixit autem illi deus:
stulte, hac nocte animam tuam repetunt à te: quæ au-
tem

Esaiæ. 5.

Lucæ 12.

tem parasti, cuius erunt? Sic est qui sibi thesaurizat, & non est in Deum diues. E quibus ipsis perspicuum est, quod non solum perniciosum sit, sed etiam plenum stultitiæ, si quis non suis rebus contentus, avaritiæ indulgeat. Et quæ prætereà officij in hoc genere nostri sunt, supra ad septimum præceptum à nobis explicata sunt.

DECIMUM PRAECEPTUM:

Non desiderabis uxorem eius, non seruum, non ancillam, non bouem, non asinum, nec omnia quæ illius sunt.

Proximum præceptum prohibet, nè appetamus aliena, atq; ita ab avaritia nos auocat. Hoc autem non solum ab avaritia, sed etiam à libidine auertit. Non desiderabis, inquit, uxorem proximi, quo ipso à libidine deducimur. Quod autem subiungit, non seruum, non ancillam, non asinum, non omnia quæ illius sunt, avaritiam prohibet. Par ratio est aliarum etiam, quæ in familia proximorum nostrorum sunt, personarum, vt si quæ ingenuæ in operas rei familiaris conducuntur. Ac si non licet appetere easdem, quâto minùs licebit cum eis agere, vt deserant dominos, quos habent, & se in tuam familiam transferri patiatur: cum præsertim hoc idem etiam lex naturæ, quæ sanxit, nè faciamus alteri quod nobis fieri nolumus, vetet?

Tob. 4.
Matt. 7.

Rom. 3.
Gal. 5.

Rom. 8.

Et quia hîc agitur de motibus animi interioribus affectibusque, illud quidem meminere velim, nos etsi eisdem, quoad in hac terra viuimus, agitari solemus, eò quòd caro nostra contra spiritum perpetuò pugnat: possumus tamen beneficio Spiritus sancti & vi charitatis, quam hic diffundit in cordibus nostris, eisdem ipsis resistere, idque ita, vt non modò non quod iidem tanquàm consiliarij improbi suadent velimus, sed etiam vt renouati spiritu mentis nostræ, contrarium expetamus, & præceptis Dei eatenus quatenus pro conditione vitæ huius, eiusque iustitia fati est, obediamus. Non cadit quidem summa iustitiæ perfectio in vitam huius peregrinationis nostræ, quod supra etiam posuimus: veruntamē tantum tribuit Spiritus sanctus nobis, vt Deo credere, & spem fidutiamque nostram in eo ponere, atque ipsum præ rebus omnibus alijs diligere, tum ita etiam viuere possimus, vt non modò non lædamus proximos nostros, sed quibuscunque possimus rebus iuueamus. Et quanquàm homo in hac peregrinatione sua sinè vitio atque peccato omni nõ viuuit, sinè crimine tamen & peccato lætali viuere potest, idque ita, vt ei vitium atque peccatum veniale, quo vacuus non est, fraudi nõ sit. Nam vt Paulus ait, Nihil damnationis est ijs, qui sunt in Christo Iesu, qui non secundum carnem ambulant. Lex spiritus vitæ in Christo Iesu, liberauit me à lege peccati & mortis. Et si igitur

tur prauę cupiditates in Sanctis etiam resident, quo ad
 in hac terra viuunt, tamen vt eędem nos incitent, ma-
 ximę si idem quod suadent, nec fecerimus, nec volu-
 erimus, nos quidem in legem minimę cõmittemus.
 Ex quo constat, quatenus legem Dei explere, & ad re-
 gulam huius, pię, sobrię ac sanctę viuere possimus. Ac
 quale sit, & quã necessarium legi Dei parere, quotiēs
 possumus, Christus ipse summa authoritate docet. Nã
 cùm quidam accessisset ad eum & dixisset, Magister
 bone, quid boni faciam, vt habeam vitam æternã? re-
 spõdit ei Christus: Quid me interrogas de bono? vnus
 est bonus, Deus: Si autem vis ad vitam ingredi, serua
 mandata. Dicit illi: Quæ? Iesus autem dixit: Non ho-
 micidium facies, non adulteraberis, non facies furtũ,
 Nõ falsum testimonium dices, Honora patrem tuum
 & matrem tuã, et Diliges proximũ tuũ sicut teipsum.

Matt. 19.

Itaque cùm necessę sit homini Christiano, vt legi
 diuinę eo, quem supra posui & explicauĩ, modo, obe-
 diat, id quę non factõ solũ, sed animo etiam atq; vo-
 luntate, atque vis hæc non à natura nostra, sed à spiri-
 tu sancto, qui datur nobis, accipienda sit: postulat ratio
 salutis nostrę, vt in DEVM credamus, & cum fiducia
 ad eam fontem seruatoris, ex eo quę hauriamus tan-
 tum muneris diuini, quãtum ad legem in hac vita ex-
 plendam cuique nostrũ satis esse potest. Quod autę
 Deus credentes in se, Spiritu sancto eius quę gratia, au-

gere, atque ornare velit, ex hisce Christi verbis est sanè perspicuū: Si quis sitit, veniat ad me, & bibat. Qui credit in me, (sicut dicit Scriptura) flumina de ventre eius fluent aquæ viuæ. Hoc autem dixit de spiritu, quem accepturi erant credentes in eum. Faciat Deus ac Pater Domini nostri Iesu Christi, nihil vt eorum, quæ ad ea, quæ lege nobis sua præcepit, attinent, prætermittamus, & in eam rem ipse dona necessaria, sinè quib⁹ nihil boni nõ dico efficere, sed ne inchoare quidem possumus, per benignè largiatur: cui sit laus, honor, & gloria in secula seculorum, Amen.

Et quanquàm de rectis vitæ officijs ea, quæ ad rem & explanationem decalogi pertinent, nos attulisse arbitramur, tamen operæ precium nos facturos existimamus, si quæ suprâ de oratione, Ieiunio, & Eleemosyna strictim attigimus, explicatiùs pertractauerimus, De quibus nunc singulis singulatim,

DE ORATIONE.

HOC actionis bonæ genus cadit sub secundū Decalogi præceptum. Quod cum attigerimus suprâ, de eoq; scripserimus breuiter & non factis explicatè, res postulare videtur, vt de eodem hoc loco accuratiùs agamus. Ac cum huius officium sit, mentes nostras in cælum erigere & quodammodò attollere, & vnū hoc ex omnibus externis vitæ officijs cum
pieta-

119
pietate coniunctū est maximè, ac longè omnium uti-
lissimum. Inuoca me, inquit Deus ipse, eruam te, & Pfal. 49.
honorificabis me. Item Christus: Quicquid petièritis Ioan. 16.
Patrem in nomine meo, hoc dabitur vobis. Atque ut
quisque eorum, qui supplicaturi sunt Deo, se officio
huic rectè accōmodare possit, fidem afferat, nihil hæ-
sitans: nam qui hæsitat, similis est fluctui maris, qui à Iacob. 1.
vento mouetur & circumfertur. Non ergò existimet
homo ille, quòd accipiat aliquid à Domino, vt scriptū
est à Iacobo fratre Domini. Fidem autem atque fidu-
tiam, quam quisque affert, talem esse oportet, vt eam
non in se, aut innocentia sua, sed in misericordia Dei
repositam habeat: Quippe cū nullus nostrū ple-
nè innocens sit, & sinè omni prorsus peccato viuat.
Itaq; meminerimus nos in precando non minùs hu-
militatē publicani, qui summisso animo veniam pec-
catorum petebat, imitari, quàm arrogantiam Pharisei, Lucē. 18.
qui ad spem salutis innocentia sua nitebatur, fugere
debere: Quippe cū hic frustra orauerit, ille autem,
quod voluit, à Deo impetrauit, & iustificatus discessit.
Quin igitur cum Daniele ex animo profiteamur, nos Dan. 9.
non in iustificationib⁹ nostris, sed in miserationibus
Dei multis preces nostras prosternere? Ac si fidutiam,
eamq; cum humilitate vera coniunctam, attulerimus
ad orandum: certè nec fides, nec spes nostra fallatur,
dummodò non destiterimus Deo supplicare, & ea que
domi-

120 dominus Deus pro infinita sapientia sua nobis profu-

Luc. 11.

Matth. 7.

tura intelligit, sedulò petièrimus. Nam Christus ipse ait: Petite, & dabitur vobis: pulsate, & aperietur vobis. Itaque si quod petimus, primò non accipimus, itere-

Psal. 144.

mus preces: pulsemus, & aperietur tandèm nobis, vt consequamur quod secundùm voluntatem eius petimus. Neque enim DEVS, qui fidelis est in omnibus

Ioan. 4.

verbis suis, promissis quæ ipse fecit, non stabit. Iam preces ipse, quæ ore funduntur, tum gratæ sunt Deo, cum spiritalis & cordium oratio accesserit. Nam vt CHRISTVS ipse ait, veri adoratores in spiritu & veritate adorant. Itaq; non voce tantùm, sed & mente, nec ità quasi aliud agas, Dominum hunc adorare atque inuocare debes, sed attentè potiùs & ex animo, credente quidem & fidente, sed summissò tamen, & cogitante te non ad hominem, sed ad summam in cælis Maiestatem, cuius nutu vniuersum hoc, quod cernimus, regitur, verba facere. Et quanquàm pro magna illa rerum varietate, quæ nobis à Deo impetrandæ sunt, necessitas ipsa varias ex ore cuiusq; nostrùm formulas precùm elicere solet, quales Spiritus sanctus in Scripturis passim tradit: eam tamen cuius præcipua ratio ducenda est, Christus ipse præscribit, inquit: Sic autem vos orabitis:

Matth. 6.

Pater noster qui es in cælis, sanctificetur nomen tuum. *Ad-
ueniat regnum tuum. Fiat voluntas tua, sicut in celo &*

in

in terra. Panem nostrum quotidianum da nobis hodiè. Et di- 121
mitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus
nostris. Et nè nos inducas in tentationem. Sed libera nos à ma-
lo. Amen.

Qua benignitate Christus Dominus noster nobis
quæ vel ad vitam, vel ad salutem necessaria sunt aut
utilia, tribuit, eadem piam hanc formulam precandi
tradidit. Quæ ut plena est mysteriorum, ita una ex omni-
bus aptissima ad impetranda, quæ nobis vel necessaria
sunt, vel utilia. Nam cum prece atque oratione, quam
filius docuit, apud patrem loquamur, dubium non est,
quin facilius audiamur, ut scriptum est à Cypriano.
Nam ut idem Cyprianus inquit, quæ potest magis spi-
ritualis esse oratio, quam quæ à Christo nobis data est,
à quo nobis & Spiritus sanctus missus est? Sed hæc hac-
tenus de utilitate orationis, quæ cum à Domino pro-
fecta sit, dominica rectè appellatur. Cuius primò ea est
ratio, ut sit communis, non ut singuli pro se precentur,
sed ut & singuli & omnes pro omnibus: Quippè cum
vnum corpus simus omnes, & totus populus vnus sit,
nec vni corporis Christi mystici membro, siue bonum
siue malum accidere possit quicquam, quod ab altero
sit seiunctum. hinc illa, Et dimitte nobis debita nostra:
Item, et nè nos inducas in tentationem. Sed nunc de
singulis orationis dominicæ partibus. Ac primò qui-
dem, quia Christianus homo fide consequutus est, ut

Q sit

122
Rom. 8.
Gal. 4.

sit filius Dei adoptione, & vt pro hac felici conditiōe sua clamare possit: Abba pater, postulat quidem officium eius, vt agnoscat hunc patrem suū in cælis, in eoq; spem cūm omnis boni sui, tum salutis ponat, vt quod ab eo precari debet, id cum fiducia faciat, eaq; tali, qualem filij in parentes suos habent. De quibus nisi optima quæque sperent, sibiq; promittant, naturam suā bonam atq; filiorum propriam exuisse quodammodo videntur. Ad quam pietatis rationem vt excitaremur, Christus hisce verbis orationem suam inchoauit:

PATER NOSTER QVI

ES IN CAELIS:

ET verè hic pater est noster, quippe qui generauit nos cūm necdūm essemus: & regenerauit, cūm perijssemus: nec desinit nos beneficijs suis diuinis afficere, fouere, tueri, & nobis ad hæreditatem filiorum Dei, quæ est vita æterna, aditum munire, ac in seipso firmissimum contra carnem, mundum & satanam infestissimos hostes nostros, præsidium ponere. Ad hūc patrem nostrum tantum, tamq; benignum, nos qui in hoc mundo, tanquàm pelago periculorum plenissimo iactamur, confugere, in eumq; credere, ac spem omnem nostram cōferre debemus, & quæ nobis cūm bona tū salutaria esse possint, petere debemus. Ac primū quia fundamentum salutis nostræ est gratia, qua
aut

123
aut Deo nos reconciliamur, quoties opus est, aut reconciliati in officio pietatis atque iustitiae bono retinemur: hanc ut semper, & in omni vitae perpetuitate obtinere possimus, Deus hic pater noster pie rogandus est. sic igitur ora:

SANCTIFICETVR NO-
MEN TVVM.

CVM nos ipsi nec placare Deum, nec sanctos, iustos, saluosque efficere possimus, necesse est, ut ad Deum, tanquam fontem atque originem omnis boni nostri confugiamus, ab eoque impetremus, quae nobis ad salutem vel utilia sunt, vel necessaria. Hanc igitur primam in oratione sua posuit petitionem Christus: **SANCTIFICETVR NOMEN TVVM.** Dei nomen est per se omni tempore sanctum atque gloriosum, quod in nobis sanctificatur tum, cum ex eius beneficijs, quae ipse nobis per filium suum dedit, summa bonitas ipsius, misericordia, atque benignitas elucet. Hinc illa Dei ipsius vox apud Ezechielem: Sanctificabo nomen meum in gentibus multis. Nam cum filium suum unigenitum in mortem obtulerit pro nobis, & in sanguine huius eum nobis salutis fontem constituerit, unde reconciliationem cum Deo aeterno Patre, renouationem spiritus, sanctificationemque, & adoptionem filiorum Dei haurire possimus, & tanto nos beneficio suo non ob meritum vllum nostrum, sed propter nomen suum

Q 2 perbe-

124 perbenignè afficiat: in hoc, in hoc inquam ipso consistit sanctificatio & gloria nominis ipsius, quatenus ea sese in hominibus ostendit. Quare dum quisq; nostrum precatur, ut nomen Dei sanctificetur, id expectere videtur, ut quæ nos bona salutaria viribus nostris consequi non possumus, diuino munere consequamur: & quanto nos in nobis minus, tanto in deo magis bono omni cumulari, & cum Dauide verè atq; ex animo dicere possimus: Non nobis Domine, non nobis, sed nomini tuo da gloriam. Quod ut ad pietatem atque salutem Christiani hominis pertinet maximè, ita primo loco à Deo petendum est. Huic parti orationis dominicæ rectè subiungitur altera:

Psal. 113.

ADVENIAT REGNUM TVVM.

Quemadmodum gratia dei, unde gloria eius mentibus nostris affulget, expetenda est, idque ut bonum omne accipere, in eoq; nobis ipsis constare possimus: ita ad regnum Dei, tanquam finem bonorum, nobis referenda sunt omnia: ad quod ut adspirare tandem possimus, Deus ita rogandus est, adueniat regnum tuum. Regnum nimirum gloriæ, in quo cum Angelis Dei atq; Sanctis conuiuere quam beatissimè, & felicitatem tantam, quantam nec ullus ullius oculus vidit, nec auris audiuit, consequi atque obtinere possimus. Ac nè ab hoc bono nostro, quo nullum esse potest

test maius, auertamur: precemur à Deo id, quod tertia 125
huius orationis nostræ pars continet:

FIAT VOLUNTAS TVA, SICVT

IN CAELO ET IN TERRA.

Nostra voluntas, quam gignit natura nostra, eaq;
corrupta, est ad malum procliuus, & auocat ab ijs,
quæ nos ad salutem æternam ducere possunt. At Dei
voluntas, quæ semper optima est, ad salutaria illa nos
reuocat. Qua duce, à via salutis nec deflectimus vn-
quam, neq; aberramus. Quarè vt non quò nostra vo-
luntas impellit, sed quò Dei inuitat, sequi possimus:
idem dominus noster ex animo inuocandus est, vt fi-
at voluntas eius, sicut in cælo & in terra. Vt enim in
cælo nihil est, quod se voluntati Diuinæ non accom-
modat: ità in terra nulla est voluntas, quæ non diuinę
respondere, cum eaque se coniugere debet. Voluntas
autem Dei est, vt simus pij, iusti, sobrij, cui ipsi volun-
tati vt accommodare nos ipsos possimus, faciat Deus
pro misericordia sua, vt boni simus in hoc seculo, ex Tit. 2.
pectantes beatam spem, & aduentû gloriæ magni dei,
& Saluatoris nostri Iesu Christi.

PANEM NOSTRVM QVOTIDIA-

NVM DA NOBIS HODIE.

CVM beneficio dei non solùm, quæ salutem æter-
nam afferunt, sed ea etiam, quæ hanc præsentem

Q 3 tuen-

126 tuentur, accipimus, certè vt illa, ità hæc etiam precari à Deo atq; impetrare debemus. In quibus cùm panis illud ipsum sit, quo homo alitur maximè, hunc ipsum pro eo, quod Christus præscripsit, quarto precationis loco rectè petimus nobis dari.

Et quanquàm is, qui filius Dei est, & habet spiritum sanctum in præcordijs suis idem ipsum testificantem, ex animo dicere potest, Pater noster q̄ es in cælis, cùm omni profus peccato lætali atq; crimine vacuus sit, tamen quia carnem necdùm totam exuit, varijs animi motibus, ijsq; turbidis, agitatur, & plus minúsve quotidie facit, quàm illa plenè perfecta iustitię ratio præscribit, nec sinè peccato omni viuit. Quo minús ipse perfectam innocentiam arrogare sibi, sed suum hoc potius peccatum cùm agnoscere & confiteri, tum verò etiam deprecari debet quotidie in hæc verba:

ET DIMITTE NOBIS

DEBITA NOSTRA.

ET quo minús se quisq;, qui ità ad portum misericordię diuinæ cõfugit, veniam impetraturum esse dubitet, audiat non me, sed Ioannem Apostolum, qui **1. Ioan. 1.** inquit: Si dixerimus quia peccatum non habemus, nos ipsos decipimus, & veritas in nobis non est. Si autem cõfessi fuerimus peccata nostra, fidelis & iustus est dominus, qui remittat nobis peccata nostra. Ac quia frustra

Marc. ii.

strà quispiam veniã petit, qui non ignoscit ijs, à quibus ipse offensus est: (Nam vt Christus ipse ait, Cùm steteritis ad orationem, remittite, si quid habetis aduersus aliquem, vt & pater vester, qui in cælis est, remittat vobis peccata vestra: si autem non remiseritis vos, neque Pater vester qui in cælis est, remittet peccata vestra) redè nos, quotquot rogamus nobis peccata donari, addimus:

SICVT ET NOS DIMITTIMVS DEBITORIBVS NOSTRIS:

vt & officij huius nostri nos ipsos admoneamus, & eatenus nobis veniam dari petamus, quatenus remiserimus debitoribus nostris, & eo maiore cum cautiõe preces has nostras adhibeamus.

Iam verò vt ad reliqua veniam, est quidem peccatum caput malorum nostrorum, & id quidem tale, vt non solum ipsum, sed etiam illecebras omnes, quæ in idem malum nos inducere possunt, fugere debeamus. Et quia contra has ipsas, atq; omnes adeò carnis nostrę, mundi, atq; sathanæ insidias atq; tentatiões nobis certissimum est in deo omnipotente præsidium, necesse fuerit nobis, vt nos, nos inquam ipsos, eidẽ præsidio vera cum pietate committamus, atq; ita precemur:

ET NE NOS INDVCAS IN TENTATIONEM.

Addi-

ADditur ad extremū, **SED LIBERA NOS A MALO.**
 Nam cum in hac vita omni tentationum periculo atque malo minimè liberemur, certè quatenus precamur nos ab omni malo liberari, eatenus, vt nobis via in cælū pateat, precari videmur: Quippe cum non antè ab omni malo remouebimur, quam in illas æternas sedes migrauerimus, & summam atque æternam felicitatem consecuti fuerimus. Quo ipso, vt eo, quod ad finem bonorum nostrorum vehementer pertinet, orationem Dominicam rectè claudimus.

Habemus hîc modum ac formam precandi, quam Christus ipse tradidit, vt non videatur vlla esse aptior ad animos nostros, in cælum erigendos, nec vlla melior atque vtilior ad impetranda beneficia Dei salutaria, atque ipsam adeò vitam æternam. Faciat Christus Dominus noster & author huius nostræ precatiois, vt eam ipsam in omni vitæ nostræ perpetuitate rectè atque vtiliter vsurpemus, & nihil eorum, quæ ad Deum verè & piè colendum pertinent, prætermittamus. Cui immortalis, inuisibili soli deo sit laus, honor & gloria in secula seculorum, Amen.

DE IEIUNIO.

CAro nostra non desinit contra bonū, quem à Deo accepimus, spiritum pugnare: vt si quomodo nos ab hoc auellere, & in suam redigere po-

re potestatem queat. Quod si cui acciderit, huius misera est conditio, planeque calamitosa. Nam à Deo ipse & salute sua auersus, hunc habet iratum, cuius iustam volūtatem offendere non desinit. Itaque vitam quisque nostrum ita instituere debet, ut carni petulanti atque cupiditatibus huius non indulgeat. Indulget autem eatenus, quatenus largius ipse, quam opus est, vel edat, vel potet. Hoc enim pabulo eas acquirit vires caro, ut quem motibus suis agitat, eundem vincat & transuersum agat. Quo magis & ingluuies ventris & ebrietas fugienda est, quæ ut carnem improbam nimis alunt, ita causas dant grauissimis quibusque criminibus, iniurijs, cædibus, adulterijs, & homines à statu mentium suarum planè deiiciunt. Quod igitur nobis in omni vita nostra necessarium est maximè, ita viuamus, ut ebrietatem crapulamque vitemus, & frugi simus atque sobrij. Sobrij estote, inquit Petrus Apostolus, & vigilate, quia aduersarius vester diabolus tanquam leo rugiens circumit, quærens quem deuoret: Cui resistite fortes in fide. Nam cum diabolus salutem nostram oppugnet, & carne nostra ita abutatur ille, ut nos per nos ipsos quodammodo euertat: rectè hinc monet atque præcipit Petrus, ut sobrij simus. Nam quatenus temperantia nostra carni potestatem regnandi adimit, eatenus facit, ut alteri etiam hosti nostro facilius resistere possimus in fide: cum præsertim quâto minùs materi-

R ei in

130 ei in nobis fuerit, vndè potentia carnis nostræ crescat, tanto magis spiritus in nobis bonus vigeat, & opem diuinam cõtra malignum istum impetret. Etsi autem hac cautione nobis opus est perpetuò, tamen si petulantia carnis eoufq; progrediatur, vt non satis sit eam sobrietate atque temperantia coërceri: ieiunium ad sobrietatem accedere necessè est, idque vt caro ipsa & attenuari, & eo faciliùs comprimi possit. Et quanquam hoc genus non semper, vt temperantia, necessarium est nobis, toties tamen necessarium est, quoties caro nos nimis agit, & libidine acriùs inflammat, nec inuenimus nos, quomodò eidè resistere possimus, nisi inedia atque precibus rationes salutis nostræ fulserimus. Ac ieiunium quidem ipsum, si cum oratione cõiunctum fuerit, non solùm sedandis improbis atque turbidis animi motibus aptum fuerit, quod tamè per se magnum quiddam erit, sed etiam ad auertendas aut mitigandas plagas dei atque pœnas temporales vehementer pertinebit, cuius quidem rei & Iohel, & Ionas, & Daniel fidem non dubiam faciunt.

Iohel. 2.
Ion. 3.
Dan. 9.

Publicum est hoc genus atq; priuatum: Publicum, quod cuncto alicui populo, vt illud apud Ionam, edicitur. Priuatum, quod sibi quisq; ad suam vel vtilitatem vel necessitatem imperat, vt certè imperare debet. atq; vtinàm aut magis cauti essemus nos, aut minùs delicati, vt quotiescunquè opus esset, nos ipsos ieiunio attenu-

Ionæ 2.

nu-

nuaremus, nè ad hanc rem vllò publico Ecclesiæ instituto opus esset. Quod tñ, vt nũc sunt tēpora & mores, optare facilius, q̃ sperare possumus. Ac quia hoīes nulum delinquendi finem faciunt, fit, vt eis grauissima quæque pericula impendeant: Quæ deus ipse portentis varijs denūciat. Quare si antehac vnquam necessarium fuit nobis cōmune & publicum ieiunium, idem certè in præsentia necessarium est maximè. Et quia nõ ita multos reperias, qui nisi ab Ecclesia moniti & moribus huius institutisq; excitati fuerint, se sponte sua ieiunio attenuent, certè non solùm retinenda sunt ieiunia illa pristina quæ Ecclesia induxit, sed etiam restituenda, sicubi sublata sunt. Atque id tanto magis, quãto abrogatio eorundẽ nunc plus dāni hoībus nostris affert. Qui simulac carni suæ nimis indulgere cœperunt, non modò non ieiunant amplius, sed ne sobriè quidem viuūt, immò se ad pastum vt pecudes abijcere non dubitant.

Iam verò, vt rem in vnam summam contrahã, sunt quidẽ ieiunij fructus magni: Primùm, vt caro nostra lasciuia castigetur: Deindẽ, vt quo eadem magis attenuatur, eo nos ad munera spiritalia, atque ipsam adẽ orationem simus aptiores: Postremò, vt plagę temporales, si quæ nobis fortè imminent, vel auertantur, vel mitigentur. Quanto igitur nos hoc officij genus pluris facere debemus, tanto magis cauendum est, nè ipsi

R 2 idem,

132 idem, si aliter eo, quàm oportet, vfi fuerimus, deprauemus: id quod acciderit, si cibis tantùm abstinuerimus:

Efai. 58.

peccatis autem, si quæ Deum offendunt, non item. Quod quale sit, declarat illud propheticum: Ecce in die ieiunij vestri inuenitur voluntas vestra, & omnes debitores vestros repetitis: Ecce ad lites & ad contentiones ieiunatis, & percutitis pugno impiè. Nolite ieiunare sicut vsque ad hanc diem, vt audiatur in excelso clamor vester. Nunquid tale est ieiunium, quod elegi, per diem affligere hominem animam suam? Nūquid contorquere quasi circulum caput suum, & saccum & cinerem sternere? Nunquid istud vocabis ieiunium & diem acceptabilem Domino? Nonnè hoc est magis ieiunium, quod elegi? Dissolue colligationes impietatis, solue fasciculos deprimentes, dimitte eos, qui cōfracti sunt, liberos, & omne opus disrumpe: Frange esurienti panem tuum, Quin in hoc etiam genere ea opus est cautione, vt nō solum abstineas cibo & potu, verùm etiam inanem gloriam vites. De quo ipso audi non me, sed Christum, dum inquit: Cùm ieiunatis, nolite fieri sicut hypocritæ, tristes. Exterminant enim facies suas, vt appareant hominibus ieiunâtes. Amèn dico vobis, quia receperunt mercedem suam.

Matt. 6.

Porro etsi delectus ciborum de more Ecclesiæ Catholicæ rectè adhibetur, cùm ieiunio coercenda sunt corpora, propterea quòd alius cibus alio vel plùs vel minus

minùs alat atque nutriat: fallitur tamen, quicunq; pu-
 tat in hoc tantùm veram ieiunij rationem consiliter:
 neque enim rectè atque vtiliter carnibus abstinet, qui
 se aliàs cibis alijs implet, aut vino ingurgitat. Quod
 ipsum non est ieiunare, sed tantùm crapulá atq; inglu-
 viem ventris mutare, vt si fortè minùs carniùm edas,
 non minùs tamen carni tuæ indulgeas. Videmus iam
 quid sequi nos, vt rectè atque vtiliter ieiunium insti-
 tuamus, quídve vitare debeamus, nè idem inane sit,
 atque ad nihilum planè recidat. Atque ieiunium qui-
 dem ipsum tale est, vt ab amore suí, eoq; recto, profi-
 cisci videatur, cum qui castigat corpus suum, vt spiri-
 tui obediat, animæ suæ misereatur. Quæ cum ità sint,
 tantum abest vt non necessè sit cuique carnem suam,
 quotiès opùs est, ieiunio coèrcere, vt si idem non faci-
 at, peccet grauitè, & seipsum quodammodò fugiat.
 Reliquum est vt de Eleemosyna agam.

DE ELEEMOSYNA.

CVM charitas erga proximum hoc postulet
 maximè, vt alter alterum adiuuet, & is qui ab-
 undat, egentem liberaliter subleuet, hoc ipso
 officij genere Eleemosynam contineri satis constat.
 Qualis autem hæc sit, quàm vtilis, quamq; necessa-
 ria, Christus ipse summa authoritate docet, inquit: Matt. 25.
 Cùm autem venerit filius hominis in maiestate sua, &

omnes angeli cum eo, tunc sedebit super sedem maiestatis suæ, & congregabuntur ante eum omnes gentes, & separabit eos ab inuicem, sicut pastor segregat oues ab hœdis: & statuet oues quidem à dextris suis, hœdos autem à sinistris. Tunc dicet rex ijs, qui à dextris eius erunt: Venite benedicti patris mei, possidete paratum vobis regnum à constitutione mundi: Esuriui enim, & dedistis mihi manducare: Sitiui, & dedistis mihi bibere: Hospes erã, & collegistis me: Nudus, & opuistis me: Infirmus, & visitastis me: In carcere erã, & venistis ad me. Tunc respondebunt ei iusti, dicentes: Dñe, qñ te vidim⁹ esurientē, & pauim⁹ sitientē, & dedimus tibi potū? Qñ autē te vidimus hospitem, & collegimus te? aut nudū, & cooperuimus te? aut qñ te vidimus infirmū aut in carcere, & venimus ad te? Et respondēs Rex, dicet illis: Amē dico vobis, quãdiū fecistis vni de his fratribus meis minimis, mihi fecistis. Tūc dicet & ijs, q̄ à sinistris erunt: Discedite à me maledicti in ignem æternū, qui paratus est diabolo & angelis eius. Esuriui enim, & non dedistis mihi manducare: Sitiui, & non dedistis mihi potum: hospes eram, & non collegistis me: Nudus, & non operuistis me: Infirmus & in carcere, & non visitastis me. Tunc respondebunt ei & ipsi, dicentes: Domine, quandò te vidimus esurientem, aut sitientem, aut hospitem, aut nudum, aut infirmum, aut in carcere, & non ministrauimus

uimus tibi? Tunc respondebit illis, dicēs: Amèn dico vobis, quandiù non fecistis vni de minimis his, nec mihi fecistis. Et ibunt hi in supplicium æternũ, iusti autem in vitam æternam. Ex his Christi verbis primò intelligimus, quòd opera illa misericordiæ, q̄ Eleemosynæ rectè attribuuntur, sint, esurientibus præbere cibum, sitientibus potum, nudis vestem, hospites in domum nostram ducere, & quicquid rerum omnium est, quo proximis, qui ope nostra indigent, benignè facere possumus. Secundò, quòd opera hæc, quotiescunquè suscipi & possunt & debent, sinè peccato lætali à nobis prætermitti minimè possint: Quippe cum ijs, qui negligunt ea, pœna ignis æterni proposita sit. Tertio, quòd Deus eadem æternæ vitæ præmijs ornat. Nam qui ipsa fecerint, hâc optatissimam Christi vocem audituri sunt aliquandò: Venite benedicti Matt. 25. patris mei, possidete paratum vobis regnum à constitutione mundi. Quarto, quòd quæ proximo suo in hoc quisque genere tribuit, eadem Christo ipsi tribuere videatur. Quintò, quòd qui miseretur egentium, eiusdem vicissim miseretur Deus: & plagas, si quas ei pro iustitia sua infligere velit, vel auertit, vel mitigat. Dan. 4. Hinc illud Danielis: redime eleemosynis peccata tua. Sextò, quòd hæc opera misericordiæ ea etiam præmia proposita habeât diuinitus, vt non modò non ipsos, sed ne liberos quidem eorum atque posteros bona, quæ

136 quæ ad vitam tuendam necessaria sunt, deficiant. Iu-

Pfal. 36.

nior fui (inquit David) & senui, nec vidi iustum derelictum, nec semen eius quærens panem. Tota die miseretur & commodat, & semen illius in benedictione erit. Quo minùs quisque ab hoc officij genere se vlla ratione deterreri patiatur, nec arbitretur se pecuniæ eius, quam ita erogat, vllum damnum facere, sed cogitet se eo ipso thesaurum sibi in cælo parare, quem nec fures possint surripere, nec vis vlla hominù dissipare. Quod quanto tutius fuerit, quàm magnum in terra thesaurum, quem bella, tempestas, incendia & quicquid prætereà harum rerum est, facile consumere possunt, reconditum habere? Misericordes atque liberales sperant rectè se quod habent, liberis posterisque suis relicturos esse: At qui misericordes non sunt, sed avari, nesciunt cui, quæ acquirunt, cõgrent.

Pfal. 48.

1. Tim. 6.

Cuius quidem rei nos David magna cum autoritate monet. Itaque id operam dare debemus, vt non tam pecunia, quàm operibus misericordiæ bonis diuites simus. Nam facultates nostrę tum demùm stabiles sunt atq; diuturnę, si ad eas opera misericordię accesserint. Rectè igitur Cyprianus Martyr: Si vereris & metuis, nè si plurimum operari cõperis, patrimonio tuo larga operatione finito, ad penuriam fortè redigaris: Esto in hac re intrepidus, esto securus: finiri nõ potest, vndè in vsum Christi impeditur, vndè opus cęleste celebratur. Nec

hoc

hoc tibi de meo spondeo, sed de scripturarum sacrarū fide, & diuinę pollicitationis autoritate promitto. loquitur per Salomōem Spiritus sanctus, & dicit: Qui dat pauperibus, nunquā egebit: qui autem auertit oculos suos, in magna penuria erit. ostendit misericordes & operantes egere non posse, magis parcos & steriles ad inopiam postmodū deuenire. videm⁹ quā vtilis sit homini Christiano Eleemosyna, atque beneficentia erga proximum.

Prou. 28.

Ac quanto hoc genus min⁹ prætèrmitteri debet tēpore suo, tanto magis cauere debemus, nē eidem ipsi nos non rectè accomodemus. primò igit omniū de proximo tuo benè merere non inuitus, sed spōte tua. Nam hilarem datorem diligit Deus. Deindè non tuæ utilitatis causa, sed propter Deum: ad hunc enim referenda sunt omnia vitæ nostræ officia, vt si eleemosynam tua utilitate, & non poti⁹ voluntate Dei metiaris, non gratuitum beneficium dare, sed ex Eleemosyna quæstum poti⁹ facere velle videaris: id quod cōtra naturam huius tam pugnat, quā quod maximè. Tum vt in Eleemosyna non lucrum nostrum, itā nec inanem gloriam consecrari debemus. Neque enim ignotum est illud Christi: Cū ergō facis eleemosynam, noli tuba canere ante te, sicut hypocritæ faciunt in synagogis & in vicis, vt honorificentur ab hominibus. Amèn dico vobis, receperūt mercedem suam.

2. Cor. 9.

Matt. 6.

S Præ-

Præterea cauendū est, nè de alieno largiaris: cum præ-
fertim id eius sit generis, vt dominis quibus ablatum
est, restitui, nec in alios vsus transferri debeat: Tale au-
tem est, quicquid furto, vsura, latrocinio partum est.
Breuiter Eleemosyna cum cupiditate acquisita, vt Au-
gustinus ait, abominabilis est coram Deo: & acceptū
est ei, quod fideliter fuit acquisitum. Sunt enim non-
nulli, qui diripientes aliena, facere se simulant Elec-
mosynam: & cum alios premant, alijs se misereri fin-
gunt. Si autem ex proprio labore dederint, gratum &
acceptum erit Deo. Ac si quæras, num omnes Christi-
ani, qui habent vndè Eleemosynā dare possint, omnia
bus largiri debeant: Sic habeto, non omnibus eam dan-
dam esse, sed proximis tantum nostris, qui nimirum
eadem egent. Veruntamen si dubites, an stipe indige-
ant, qui eam fortè petunt, satiùs fuerit dare eandem,
quàm negare: atq; ita id, quod cum beneficētia Chri-
stiana coniunctum fuerit, eligere. Nam vt fortè per-
das pecuniā tuam, id tamè leuius malum fuerit, quàm
proximo tuo, si fortè egeat ope tua, nõ subuenire: im-
mò ipsa, quam affers, benefaciendi voluntas Deo gra-
ta erit. Sed si qui petit stipem, eget quidem ea, sed ma-
lè aut vixit, aut viuit, huic tu quid facies? Si fortè vitam
huius & mores cōsideraueris, causa erit, cur quod pe-
tit, neges. Sin verò conditionem humanæ naturæ, &
quòd proximus tuus est, spectaueris, non erit, cur non

tribuas ei quod petit. Ac si ijs, qui nobis malefecerint, benefacere debemus, quotiès ope nostra indigent: quãto magis debemus idem officium ijs, qui nõ benè viuunt, tribuere? 139
August.
in psal.
101.

Iam verò modus, intra quem Eleemosynam erogare debemus, talis sit, vt qui habet multum, multum largiatur: Qui autem parum, parum. Nec Deus minus hunc, quàm illum remuneratur, eò quòd non tam factum, quàm voluntatem cuiusque in hoc genere æstimare solet. Statuit huius rei documentum mulier illa tenuis, quæ in Gazophylacium tenuem monetã contulerat, cuius benignitatem piam Christus ipse commendauit. Et quanquàm, vt suprã etiam à nobis positum est, hilarem datorem diligit Deus, non tamen est, cur in hãc rem nimis profundas, & te exhaurias: & vt male sit tibi, cum alteri ex largitione tua benè sit. Ac si in vlla alia re, certè in hac liberalitas laudanda est. Nam vt Paulus inquit, Si voluntas prompta est, secundum id quod habet, accepta est, non autem secundum id quod nõ habet. Non enim vt alijs sit remissio, nobis autem tribulatio. Breuiter, meminerim⁹ eius quod Christus ipse de hoc genere dixit: date eleemosynã de eo, quod superest vobis. Quòd autẽ attinet ad egètes, qui Eleemosyna sustentantur, horum officium postulat, vt pro ijs, à quibus beneficium illud accipiunt, Deum obsecrent. Quod Corinthijs suo tempore solenne fuisse.

Mar. 12.

Luc. 21.

2. Cor. 9.

2. Cor. 9.

Luc. 11.

2. Cor. 9.

140 scribit Paulus. Validi autem illi, qui labore manuum
suarum acquirere possunt vndè alantur, Eleemosynâ
nequaquam exigât, nè & Ecclesiæ, à qua eam accipiūt,
iniuriam faciant, & verè egentibus præripiant, vndè
hi viuant: id quod Deum grauius sanè offendere vide-
tur. Iam & qui cum potestate sunt, non solùm priua-
tim, sed etiam publicè rationem habeant, & hoc egē-
tium sibi negocium à DEO quodammodò datum
putent, vt ptochodochia, nosocomia, & xenodochia
benè constituta habeant, nè ab eis desiderari possit,
quod pximis, proximis dico: immò verò quod Chri-
sto ipsi, tribuendum est misericordiæ officium: Et ipsi
tandem cum omnibus sanctis illam iucundissimam
vocem Domini huius nostri audire possint: VENITE
Matt. 25. benedicti patris mei, possidete paratum vobis regnū
à constitutione mundi. Cui cum Deo patre ac Spiri-
tus sancto sit laus, honor & gloria in secula seculorum.
Amen.

DE SACRAMENTIS IN GENERE.

QVIA iam de omnibus pietatis atque vite of-
ficijs satis dictū est, nec præmissum quicquā
earum rerum, quibus vel Deum colere rectè,
vel viuere inter nos amanter possimus: Reliquum est,
vt rationem mysteriorum Dei atque Sacramentorum,
per

per quæ, vt vasa quædam, Deus gratiam suam nobis 141
distribuit, explicemus. Quòd autem Sacramenta hæc
vim habeant & fidei, qua gratiam promissam accipia-
mus, excitandæ, & gratiæ tribuendæ, constat ex illo 1. Cor. 6.
Paulino: Nolite errare. neque fornicarij, neque ido-
lis seruietes, neque adulteri, neque molles, neque
masculorum concubitores, neque fures, neque auari,
neque ebriosi, neque maledici, neque rapaces, regnũ
dei possidebũt. Et hæc aliquandò quidẽ fuistis, sed ab-
luti estis, sed sanctificati estis, sed iustificati estis in no-
mine Dñi nostri IESV CHRISTI, & in spiritu dei nostri.
Item, Noli negligere gratiam quæ in te est, quæ data 1. Tim. 4.
est tibi per prophetiam cum impositione manuũ pre-
sbyterij. Et quanquàm DEVS etiam sinè Sacramen-
tis nobis salutem dare potest, tamen quia nostra inter-
esse videtur, vt per ea, quæ sub sensum cadunt, ad co-
gnitionem, fidemq; gratiæ spiritualis ducamur, & eam
hauriamus, instituta sunt diuinitũs sacramẽta nostra,
vt qui eadem contemnit, ingratus sit erga Deum: nec
dignus, qui gratiam, quæ per eadem sacramenta deri-
natur ad nos, consequatur. Quo minũs vlli hominum
licet aut omnia hæc, aut aliqua eorum contemnere, &
non grato potiũs animo beneficentiam diuinam ex
eisdẽ agnoscere, eisquẽ, quotiès opũs est, vti. Sed nũc
de singulis.

DE BAPTISMATE.

S

3

Chri-

Matt. vlt.

Tit. 3e

Ioan. 3.

Christus mysterium hoc sacrum sic instituit: data est mihi omnis potestas in cælo & in terra. Euntes ergò docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris & Filij & Spiritus sancti. Cui sacramento vis gratiæ eius attributa est, vt & repurget, & regeneret. Nam quatenus nos sensibili ratione lauat, eatenus per spiritum sanctum insensibili modo sordes peccatorum nostrorum eluit, ita vt & originale peccatū & actuale, si quod contraximus, nobis donetur; ac nos abiecto veteri homine, in nouum, qui secundum Deum creatus est, reuiuiscamus. Etenim scriptum est apud Paulum: Cùm autem benignitas & humanitas apparuit saluatoris nostri Dei, non ex operibus iustitiæ quæ fecimus nos, sed secundum misericordiam suam saluos nos fecit per lauacrum regenerationis & renouationis Spiritus sancti, quem effudit in nos abudè per Iesum Christum saluatorem nostrum, vt iustificati gratia ipsius, hæredes simus secundum spem vitæ æternæ. Erat quidem diuinitus paratum, vt quemadmodum nos à parentibus nostris generari oporteret, vt essemus; ita necessè esset sacramento hoc regenerari nos, vt sancti iustiq; essemus. hinc illud Christi: Nisi quis renatus fuerit ex aqua & spiritu, non introibit in regnū cælorum. Actum quidem mysterio hoc rectè initiatur quispiã, siue adultus sit, siue infans, cùm ad baptisma, quo lauatur, accedit verbum illud solenne:

Bapti-

Baptizo te in nomine Patris & Filij & Spiritus sancti.
 Hoc autem interest inter infantem & adultum, quòd
 ille fructum sacramenti, qui in remissione peccato-
 rum, sanctificatione, & hæreditate æternæ vitæ consi-
 stit, consequatur, etiam si motum nullum pœniten-
 tiæ ac fidei attulerit, prout eum necdùm afferre po-
 test. Hic autem nec sinè pœnitentia, nec sinè nutu fi-
 dei eundem percipiat. Scriptum est nanq; diuinitus,
 Agite pœnitentiã, & baptizetur vnusquisq; vestrùm.
 Item, Qui crediderit & baptizat⁹ fuerit, saluus erit: qui
 autem non crediderit, cõdemnabitur. Ac si fortè hic,
 cùm initiatur, non credit, verum est tamen baptisma
 eius, nec iterådum: Etsi necdùm vtile est, posteaquàm
 pœniterit eum peccatorũ suorum, atque ipse credi-
 derit, rectè fructum sacramenti non minùs obtinebit,
 quàm si initiò eum pœnituisset, atq; ipse credidisset.
 Et quanquàm infans sinè motu fidei suæ vtiliter ba-
 ptizari potest, tamen sinè fide Ecclesiæ non baptiza-
 tur, idque de sententia veterum. Iam mysterium hoc
 constat aqua, & solenni illa verborum formula, de qua
 paulò superiùs: vt si nihil accesserit præterea, idem per
 se satis habeat virium ad nos regenerandos. Et quan-
 quàm ex instituto Ecclesiæ huic sacramẽto additi sunt
 ritus certi, eorum prætermisso baptisma non vitiat,
 tamen quia vtilis sunt & mysterio adumbrando cum-
 primis apti, si quis contemnit eosdem, peccat: cùm
 præ-

144 præsertim testimonia habeât à vetustissimis Patribus,
& ab Ecclesia per totum orbem fusa approbentur.

DE CONFIRMATIONE.

Ioh. 16.

AD gratiam repurgâtem accedit beneficio Dei gratia corroborans, quæ eos, qui veniam peccatorum impetrârunt, cõfirmat, & in hac perpetua quasi militia nostra contra hostes nostros, carnem, mundum & sathanam, armat. Hinc illud CHRISTI de Spiritu sancto, qui hoc donum affert secum, & præcordijs nostris infundit: Nisi ego abiêro, paraclætus non veniet ad vos. Quantam autem vim habeat gratia Spiritu sancti ad animos nostros cõfirmandos, corroborandosque, documētum statuerunt Apostoli, qui cùm, antequàm mitteretur Spiritu sanctus, animis non ità firmis erectisque fuissent, sed à CHRISTO, metu periculorum impulsî, fugissent: postea tamen tanta animorum cõstantia atque fortitudine fuerunt, vt mâllent mortem oppetere, quàm nomen eius sanctissimum negare. Quæ gratia vt per sacramentum aliquod atque signum sensibile deriuaref ad nos, atque fidem nostram ad eandem ipsam accipiendam excitaret, certè cùm Apostoli, qui erât Hierosolymis, vt scriptum est à Luca in Actis Apostolorû, audissent Samaritanos Verbum DEI recepisse: miserunt ad eos Petrum & Iohannem, qui cùm ascendissent, orauerunt

Act. 8.

runt pro eis, vt acciperent Spiritum sanctum: nõdum 145

enim in quenquam eorum superuenerat, sed baptizati tantum erant in nomine Domini IESV. Tunc imponebant manus super eos, & accipiebant Spiritum sanctum. Ac tum Christus per Apostolos Sacramentum manuum impositionis, seu Confirmationis induxit. Quod haud dubie Christus nõ minus ratum

habuit, quàm si ipse per seipsum illud induxisset. Re-

ctè enim Cyprianus, qui inquit: Non minus ratum est, In ferm. de lotiõe pedum.

quod dictate spiritu sancto Apostoli tradiderunt, quàm quod ipse Christus tradidit. Quod autem hinc Apostoli non adhibuerint inanem impositionis manuum ritum, sed verum sacramentum atque vtile, declarauit ipse rerum euentus. Nam donum linguarum, quod initio cum gratia corroborante Samaritanis tributum fuit, documentum dedit, hoc sacramentum inane non esse.

Atque vt donum hoc ad tantum tempus Ecclesie vsui fuit, ita postquam desijt vtile esse, per sacramentum amplius collatum non fuit: sed tamen sacramentum idem, quantum ad vim corroborandi attinet, esse non desijt, eò quod Ecclesia vi eadem nunquam non eget. Hinc

illud Augustini: Non temporalibus & sensibilibus miraculis attestantibus per manus impositionem nunc Lib. 3. contra Donatistas.

datur Spiritus sanctus, quemadmodum antè dabatur ad commendationem rudis fidei & Ecclesie primordia dilatanda. Quis enim nunc expectat, vt ij, quibus

T ma-

146 manus ad accipiendū Spiritum sanctum imponit, repente incipiāt linguis loqui. Sed inuisibiliter & latenter intelligit per vinculū pacis in eorum cordibus diuina charitas inspirari, vt dicere possint: Quoniā charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum, qui datus est nobis.

Rom. 5.

Chrismatis autem, quod ad impositionē manuum in hoc sacramento accedit, ritus est p̄uetustus, & non solū ecclesię solennis, sed ab ipsis etiā Apostolis p̄fectus. Cuius quidem rei testis est locupletissimus Fabianus pontifex atque Martyr. Facit huius sacramēti mentionē Tertullianus, & ait: Caro inungit, vt anima consecret: caro signat, vt anima muniat: caro manū impositione adumbrat, vt anima spiritu illuminetur. Additur certa verborum formula cum inuocatione nominis diuini, quæ cum omnia ritè, & ea ratione, quā Ecclesia approbat, fiant, quo iure repudiari aut ex Ecclesia tolli possint, equidem non reperio.

Quin si qui aduulorum hoc mysterio initiant, cogitent per manū impositionē episcopi, & inuocationē sanctę trinitatis se accipe Spiritū sanctum è cęlo venientem, qui ipsos cōfirmet, & dum cruce consignant & chrismate inungunt, cogitēt de pugna, qua sub signo CHRISTI manus conferere debent: cogitent item de pinguedine & abūdantia gratiæ, quam Spiritus sanctus affert, & ad confirmādos & contra aduersa omnia muni-

muniendos infundit, eoq; maiorem in deo spem po- 147
nant.

Et quanq̄ adultos potissimùm cõfirmandos puto,
nec antè quidẽ, q̄ exomologesi fecerint, vt eo se me-
lius ad hauriendam gratiam huius sacramenti accom-
modent, quemadmodùm Synodo Aurelianẽñ fanci-
tum est, tamẽ nec paruulos ab eodem remouẽdos cen-
seo, idq; vt cum gratia DEI, quam sacramentum tribu-
it, in Domino quodammodò adolescant: neq; enim
CHRISTVS frustra hos ad se venire, eisq; manus impo-
nere voluit. Sed de hoc Sacramento haectenùs. festino
enim ad EVCHARISTIAM.

DE EVCHARISTIA.

DEVS non solùm eam gratiam tribuit nobis,
vt corroboremur & quodãmodò armemur
ad pugnam cõtra hostes nostros, sed etiam vt
omni bono spiritali nutriamur, atque ità in Domino
augeſcamus, quatenùs nobis corpus suum vt cibũ, &
sanguinem vt potum saluberrimum præbet. De quo
ipso extant hæc CHRISTI verba: Amèn amèn dico vo-
bis, nisi manducaueritis carnem filij hominis, & bibe-
ritis eius sanguinem, non habebitis vitã in vobis. Qui
manducat meam carnem & bibit meum sanguinẽ, ha-
bet vitam æternam: & ego resuscitabo eum in nouissi-
mo die. Caro enim mea verè est cib⁹, & sanguis meus

Ioh. 6.

148 verè est potus: Qui manducat meam carnem, & bibit
meum sanguinè, in me manet, & ego in illo. Et quan-
quàm hic potus & cibus spiritalis est, ac fide atq; spiri-
tali ratione rectè capitur, tamen nè nobis Christus do-
minus noster vlla in re ad salutè vel necessaria vel vtili
deesset, certè vt gratiæ repurganti accòmmodauit Sacra-
mentum Baptismi, & gratiæ corroboranti Sacramen-
tum Còfirmationis, ità cibo illi spiritali & gratiæ nu-
trièti Sacramentù corporis & sanguinis sui, quod Eu-
charistiã vocamus, attribuit. Nam vt Matthæus inq̃t,
Coenètib; Apostolis accepit Iesus panè, & benedixit
ac fregit, deditq; discipulis suis, & ait: Accipite & cõe-
dite: Hoc est corpus meum. & accipiès calicem, gratias
egit, & dedit illis, dicens: Bibite ex hoc omnes: hic est
em̃ sanguis me⁹ noui testamèti, qui pro multis effun-
detur in remissionem peccatorù. Nam simulac verba
hæc, Hoc est corpus meū: itè, Hic est sanguis meus: ad
panem & vinū accedunt, fit è pane & vino corporis &
sanguinis Christi Sacramentù. Quod qui negat, non
solum sensum Ecclesiæ Catholicæ de hoc mysterio,
sed etiã aperta illa verba Christi, Hoc est corpus meū,
oppugnat. Item, Hic est sanguis meus noui testamèti,
in dubium planè vocat. Et quãquàm ea re species sen-
sibiles, ipsa nimirum accidètia panis & vini, non tol-
luntur, substantiam tamen panis & vini in substantiã
corporis & sanguinis Christi, eiusq; veri, còuerti atq;
trans-

trāsmūtari dubitare haud debemus, nè verbo Dei, atq; adeò Christo ipsi, iniuriā facere, & sanctis synodis atq; ipsi adeò vniuersæ Ecclesiæ repugnare videamur.

Quin etiam cauendum est nobis, nè credamus corpus Christi verum & sanguinē verum, etiam post cōsecrationem in Eucharistia non contineri, antequàm sumptio accesserit. Etenim si hoc itā haberet sese, potestas verbi diuini, eiusq; consecrantis, cū facto hominis cōmunicaretur: vt non solū verbo Domini, sed etiam sumptione hominis mysterium hoc confici videretur. Immo si quid fortè post verbū domini enunciatum accideret alicui eorum, qui Eucharistiā sumere vellet, vt eam capere non posset, illud quidem euenire necessè est, vt quod verbo eodem diceretur, Hoc est corpus meum, iam corpus non esset, atq; itā nos idem verbum falleret. Quod quale esset, & quā absurdū, facilè intelligunt, quicumque Christo, quem debent, veritatis summæ honorem habent. Ac nè in superiorem atque hunc errorem incidamus, monet nos grauius Gregorius Nyssen^o sapientissim^o pater: Vt em̄, inquit, illic Christus verbi sui gratia sanctum efficit illud corpus, cuius firmamentum ex pane constabat, & istud etiam quodammodò panis erat: Sic etiam hic panis per verbum dei & orationē sanctificatur, non quia comeditur, eò progrediens, sed statim per verbum in corpus mutatur, vt dictum est, in verbo, Hoc est cor-

150 pus meum. Verùm vt errores illos perniciosos fugere & cauere debemus, primùm nè verbo Domini panẽ & vinum in verum eius corpus & verũ sanguinem conuertiri dubitemus: tum nè existimemus, Sacramentum hoc corporis & sanguinis Christi non antè verbo Domini confici, quàm capiatur: Ità contraria horum credere debemus, nè mysterio hoc, quod ad salutem nostram institutum est diuinitus, ad perniciem nostram turpiter abutamur.

Nunc verò vt eo animo, quem res postulat, ad mysterium hoc accedamus, sic nobis persuadeamus, cibũ hunc saluberrimum vitam dare mundo, & eum afferre fructum, vt is, quem alit, ità Christo adglutinetur, vt maneat in hoc Domino, & Dominus hic noster in eo: Tum vt nos omnes in vnum quasi corpus coalescamus, quotquot ex vno pane participamus. Ac quia hic non cõmunem cibum atq; potum, sed Christi corpus atq; sanguinem capimus, certè quanto maius est & diuinius hoc mysterium, tanto magis cauere nos oportet, nè idem indignè sumamus. Indignè autem sumit, qui vel aliter sentit de hoc Sacramẽto, quàm debet, vel non verè respiscit. In quantum autem periculũ talis homo seipsum conijciat, planum facit apostolus cum inquit: Nã qui edit & bibit indignè, iudiciũ sibi manducat & bibit, non dijudicans corpus Domini.

1. Cor. II.

Quo magis veterem Ecclesiæ morem probo, quo non

non antè hoc mysterium dispēfatur peccatori, quàm hic Sacramento pœnitentiæ est repurgatus. Quod ipsum qualem vim habeat, suo deinceps loco docebimus. Hæc hætenùs de vna Eucharistiæ parte, quæ vt cibus & medicamentum quoddam animæ capitur.

Venio nunc ad alteram Eucharistiæ partem, hoc est, ad oblationem. Nam quatenùs Christus dixit, Accipite & comedite & bibite ex hoc omnes, cibum & potum animæ salutarē induxit: quatenùs autem adiecit, Hoc facite in meã côm memoratiõem, eatenùs Liturgiã atque Sacrificium Ecclesiæ instituit. Atque huius non ea est ratio, vt sacrificio crucis, quod nobis salutem peperit, quicquam vel addat, vel adimat, aut nobis totiès mereatur remissionem peccatorum quotiès adhibetur: Sed eum potiùs finem, quò referatur, propositum habet, vt memoriã illius summi, quod nobis in cruce datum est, beneficij quotidie in animis nostris renouet, vt pro eodem gratias, quas possumus maximas agamus, & sublatis animis in cœlũ, vbi Christus ad dexteram Maiestatis sedet, precemur, vt idem Dominus è fonte, quem nobis omnibus in sanguine suo constituit, deriuat, distribuatur, applicet, quantum cuique ad salutem satis sit. Quod qui facit, & ita se misericordiæ Diuinæ atque cruci Christi salutem suam committit, huius neque fides, neque spes fallitur.

Hæc est viua illa côm memoratio mortis Domini, & facri-

sacrificium altaris, dum sub specie panis & vini hostia corporis & sanguinis Christi incruēta à sacerdote deo sistitur atque offertur, prout eandem Christus in cælo Deo patri, cuius vultui appāret semper, sistere non desinit: idē & hostia suauissimi odoris, & sacerdos secundum ordinē Melchisedech. Hæc cogitare, & in Christum spem nostram ponere debemus, omnes qui sacrū hoc vel facimus ipsi, vel audimus, vt mortem Domini huius nostri grata commemoratione profequi, & fructum crucis, qui è fonte saluatoris ad nos deriuatur, eo vberius capere possimus. Quo ipso nihil ad alēdam fidem nostram pietatemque veram, immò nihil ad ea, que ex Euangelio Domini nostri Iesu Christi auribus percipimus, in vsum nostrum salutarem transferenda aptius vel esse vel excogitari potest. Atque hæc est illa ipsa oblatio munda, de qua Malachias: atq; sacrificium iuge, de quo Daniel. Nunc de pœnitentia.

Mal. 1.
Dan. 9.

DE SACRAMENTO PŒNITENTIÆ

AC quoniam Deus pro misericordia sua non solū eā vim gratiæ tribuit nobis, vt repurgemur & iustificemur, sed etiā, vt ad pugnam corroboremur, nec solū vt ad pugnam corroboremur, sed etiam vt spiritali quadam ratione alamur atq; nutriamur: Idem certè vt nobis ex omni parte succurrat,
si for-

si fortè gratiam, qua iustificati sumus, amisimus: opem
 fert benignè, vt beneficio ipsius eandè recuperare pos-
 simus. Ac quo meliùs de nobis mereretur, huic etiam
 generi propriū quoddam Sacramētum attribuit, atq;
 in hæc verba instituit: Accipite Spiritum sanctū: quo- Ioan. 20.
 rum remiseritis peccata, remittuntur eis. E quibus ver-
 bis intelligitur præclarè, Christum Dominum hîc nō
 inanem induxisse cæremoniam, sed sacramentum ve-
 rū, per quod in eam, vndè decidimus, baptismatis gra-
 tiam restituamur. Est quidem in solius Dei potestate
 situm, donare peccatū: ego sum, ego sum, inquit deus, Esaiæ 43.
 qui deleo iniquitates tuas propter me. Itaq; Christus
 vno eodemq; tempore & Spiritum sanctum largitus
 est discipulis suis, & potestatem ligandi soluendiq; de-
 dit: vt non tam ipsi, quàm Spiritus sanctus per eos pec-
 cata remittere videretur. Rectè igitur Ambrosius: Sa-
 cerdos quidem officium suum exhibet, sed nullius po-
 testatis iura exercet: Minister est quidem Sacerdos, sed
 Deus author. Quamobrè quotiès peccata tua tibi do-
 nantur per Sacerdotem, cogita hunc nō sua, sed Chri-
 sti potestate vti, vt fides tua atq; spes non sit in homi-
 ne, sed in Deo viuento, in cuius solius potestate est re-
 mittere peccata, siue per Ministrum, siue sinè Mini-
 stro: siue per Sacramentum, siue sinè Sacramento.

Iam verò vt huius sacri mysterij fructum percipe-
 re possit quispiam, eum pœnitentiam atque fidem in-

V Deum

154 Deum afferre neceſſè eſt: Pœnitentiam, qua ità cum
pigeat peccatorũ fuorum, vt ab eis auertatur: Fidem,
qua confugiat ad thronum miſericordiæ, & gratiam
quam ſacramentum exhibet, accipiat. Ac ſi quis for-
tè antequàm abſoluatur à ſacerdote, (in quo ipſo viſ-
huius Sacramenti conſiſtit) fide iuſtificatus ſit, non ta-
men ei inane fuerit idem Sacramentum. Eſt enim
non veniam huic, tamen conſolationẽ maiorem atq;
plus roboris afferre ſolet. Sin verò necdũ iuſtifica-
tus quiſpiam ſit, ei non ſolũ vtile, ſed etiam neceſſa-
rium fuerit hoc myſterium: maximè ſi conſcientia ei-
us ità perturbata ſit atque intricata, vt ſinè Sacramen-
to hoc nec conſolationem vllam, nec remedium ad-
mittat. Quo minũs committendum eſt nobis, vt my-
ſterium hoc contemnamus, nec quod Deus per hoc
idem dat beneficium, non gratis animis agnoſcamus,
& quotiès opũs eſt, accipiamus. Quod niſi fecerimus,
erimus planè incogitãtes, & à noſtra ipſi ſalute alieni.

Atque vt ſe quiſque de more Eccleſiæ Catholicæ
Sacramento huic rectè accommodet, in aurem Sacer-
dotis, quẽ penès eſt poteſtas abſoluendi, peccata eum
ſua confiteri atque aperire ſingula oportet. Ac nè quis
fortè putet hĩc ſibi onus grauius, quàm ferre poſſit,
imponi: ſic habeat, non alia peccata enumeranda eſſe
ſibi, quàm lætalia, ſi quæ non anxie, ſed tamen dili-
genter cogitanti in mentem veniant: Reliqua autem
omnia,

omnia, generali cōfessionī includenda. Quòd autem ad circumstantias ipsas delictorū attinet, non alias recensere debemus, quàm quæ peccatum augment, & genus eius mutant. Si consuetudinem turpem habeas cum virgine, eamque vities, peccas grauius: grauius, si cum aliena vxore: id quod transit in aliud genus peccati, & fit adulterium. Grauius autem, si cum fœmina tibi cognata: fit enim incestus. Huiuscemodi circumstantias te enumerare singulatim oportet. Ex his nanque agnoscitur rectè & qualitas peccatorum, & magnitudo. Ac cùm Sacerdos, à quo absolutionem petis, potestatem habeat non solùm soluendi, sed etiam ligandi, nec facile statuere possit, vtrùm soluere an ligare debeat, nisi peccata tua lætalia singula cognouerit: certè quatenus hoc Sacramentum institutum est, eatenus etiam confessio cum enumeratione peccatorum si non nominatim, tamen tacita quadam ratione instituta esse videtur: cùm officium in hac re suum ita vt oportet, facere non possit Sacerdos, nisi confitens ei peccata quæ conscientiam suam angunt, singula aperuerit: Quippe cùm occulta sæpè peccata grauiora sint manifestis. Quare & Sacerdotis, qui confitentem audit, & eius, qui Sacerdoti confitetur, interesse videtur, vt Exomologesis illi fiat: idque certè nõ minus, quàm Chirurghi & eius, qui faucius est, vt hic vulnus suum illi aperiat atque monstret: idque tanto magis, quanto

156 maiore cum periculo Sacerdos, si temerè soluat, errat. Quo magis laudandum puto morem illum Ecclesiæ veterem, vt peccata sua quisq; Sacerdoti speciatim recenseat toties, quoties absolutionē ab eo petit. Quin ità planè statuo, cum in hoc genere Sacerdos personā Christi quodāmodò sustineat, dum absoluit ipse, perindè esse, ac si Christus ipse absolueret. Quod quantum consolationis bonis atque pijs mentibus afferre potest, mālō vos tacitos cogitare, quàm ego de re apta multus esse.

Iam etsi qui corde conuertitur ad Deum, mox impetrat culpæ suæ & æternæ pœnæ veniam, tamen nec reliquijs peccati, nec omnis temporalis pœnæ metu subitò liberatur. Itaque qua authoritate scripturæ docemur, Christi satisfactione peccata nostra expiari, eadem monemur, vt dignos pœnitentiæ fructus faciamus. Quorum duplex sanè ratio est: altera, vt excindantur reliquiæ peccati, & vita mutetur, de qua illud

Rom. 6. Apostoli: Humanum dico propter infirmitatem carnis vestræ: Sicut enim exhibuistis membra vestra seruire iniustitiæ & iniquitati ad iniquitatem, ità nunc exhibete membra vestra seruire iustitiæ in sanctificationem: Altera verò, vt non solùm vita mutetur, sed etiam caro castigetur, idque vt pœna quam Deus peccatoribus infligere solet, temporalis vel auertatur, vel mitigetur. De quo genere ità Iohel: Nunc verò con-

Iohel. 2.

uer-

uertimini ad me in toto corde vestro, in ieiunio & in fletu & in planctu, & scindite corda vestra, & non vestimenta vestra, & conuertimini ad dominum Deum vestrum, quia benignus est & misericors, patiens & multæ misericordiæ, & prestabilis super malitia: Quis scit si conuertatur & ignoscat, & relinquat post se benedictionem? Consistit hoc genus in Ieiunio, Eleemosyna & oratione potissimum. Quin fructus ijdem pœnitentiæ, sunt actiones peccatis cõmissis aduersæ. Rapuisti aliena: non solùm hæc restitue, sed de tuo etiam largire. Intemperanter vixisti: nec solùm hoc vita in posterum, sed etiam ieiunio atque inedia carnem tuam castiga. Malefecisti proximo tuo: nec solùm hoc in posterum fuge, sed etiam eidem quem læsisti, benefac, & hũc tibi officijs charitatis obstringe. Et quantum Deus remissionem impunitatemq; talem promissit actionibus nostris, non alijs tamen, quàm quæ sanguine Christi adpersæ fuerint, eam promississe videtur: vt nec hĩc homo habeat, quo in seipso gloriatur. Ac quo minùs dubites, quin remissionem eiusmodi impunitatemq; consequatur, qui seipsum condemnarit atque castigauerit, eius rei spem Apostolus ostēdit, dũ inquit: Si nosmetipfos dijudicaremus, nõ 1. Cor. 11. vtiquẽ iudicaremur à Dño. Quod etsi ita se habet, & sibi quisq; in hoc genere consulere potest, tamẽ cautẽ atque vtiliter omninò fecerimus, si sacerdotem cui

158 confitemur, in consilium adhibuerimus: & quã ipse præscripserit rationem faciendorum fructuum pœnitentiæ, gnauiter fuerimus secuti. Quo ipso de nobis ipsis benè omninò merebimur. Sed hæc satis de Sacramento pœnitentiæ.

DE EXTREMA VNCTIONE

QVOS Deus per Sacramentum pœnitentiæ repurgat atq; regenerat, eosdem per Eucharistiam spiritali quadam ratione alit atq; nutrit. Quod si eam etiã vim habet, vt sit illud saluberrimum viaticum migraturis ex hac vita, tamen quia extremo vitæ nostræ tempore tanto plura gratiæ Diuinæ nos præsidia habere conuenit, quanto maiore in periculo versamur, & metu impendentis mortis vehementiùs angimur atque torquemur: Certè Deus per Apostolum suum Iacobum, cuius ore ipse haud dubiè locutus est, peculiare Sacramentum, & id quidem moribundis accommodatum, in hæc verba instituisse videtur: Infirmatur aliquis in vobis? inquit idem Apostolus & frater Domini, inducat Presbyteros ecclesiæ, & orent super eum, vngentes eum Oleo in nomine Domini: & oratio fidei saluabit infirmum, & alleuiabit eum Dominus: & si in peccatis sit, remittentur ei. Oleum, in quo tanquàm materia sua versatur mysterium hoc, signum est interioris atq; spiritalis vnctionis:

Iacob. 5.

nis: vt cùm corporis morbo oppressus sis, respices in 159
Christo, qui est vnctus oleo iustitiæ præ participibus ^{Psal. 44.}
suis: & cogites te tanquàm Athletam ad extremã pu-
gnam in nomine Domini inungi, vt nulla vis mortis
aut Sathanæ animum tuum frangat, sed eodem potius
erecto perrumpas, & victis hostibus illis, spiritus tuus
in illa æterna tabernacula subuolet. Accedat huc ora-
tio presbyterorum Ecclesię, de qua idem Iacobus, quę
utilis sanè est ægroto, & eius animũ vehementer con-
firmare solet, vt confidat se à Deo tanquàm viuũ Eccle-
się membrum respici, eoq; minũs dubitet se Domini
esse, siue viuat, siue moriatur. Ac cùm triplex sit huius
mysterij fructus, sanitas corporis, incolumitas animę,
& remissio peccatorum, quatenũs horum reliquię de-
lentur: certè vt dona hæc gratiæ Diuinæ separata sunt
natura sua, ità etiam separatim per hoc Sacramentum,
tanquàm cannalem, ad nos deriuari possunt. Quo mi-
nũs quenque moueat, quòd non omnes qui inungun-
tur, è morbis suis cõualescant. Vt enim qui Sacramen-
to Confirmationis initiantur, etiamsi donum lingua-
rum non accipiant, nihilo minũs tamen Spiritum san-
ctum consequuntur: ità multi incolumitatem animæ
& remissionem peccatorum consequũtur per extre-
mam vnctionem & presbyterorũ orationem, etiamsi
sanitas corporis non accedat. Quarè tantum abest, vt
Sacramentum hoc iurè repudiare possimus, vt, si fece-
rimus

160 *simus idem, re ad salutem utili nos ipsos priuemus, & graui ingratitudinis genere obstringamur.*

DE SACRAMENTO ORDINIS.

VT ius naturæ Religionē approbat, ità etiam Cæremonias & Sacerdotes, qui eidem Religioni colendæ apti sint. Ac quia ea, quæ iuris naturæ sunt, non sanè vnquam tolli possunt, certè nihilominùs sacrorum ritu atq; sacerdotio, quàm Religionē carere possumus. Sacerdotium aut̄ ipsum tanto est melius, quãto finis eius quò refertur, est melior, ipsa nimirùm gloria Dei, salus animarum, & ædificatio corporis Christi. Partes aut̄ eiusdē muneris sunt præcipuę, quas Christus ipse in scripturis cõmendat, dum

Ioan. 10. inquit: Accipite Spiritũsanctum: quorum remisistis
Marci 16. peccata, remittuntur eis. Item, Euntes in mundũ vniuersum, prædicate Euangelium omni creature. Item,
Lucæ 22. Hoc facite in meam cõmemorationem. Item, Euntes
Matt. 28. ergò, docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris & Filij & Spiritussancti, docentes eos seruare omnia, quęcunq; mandauì vobis. Vt aut̄ ad has atq; alias partes muneris sui sacerdotes nostri idonei fiant, institutum est Sacramentũ Ordinis, quo in munus illud suum quodãmodò consecrentur, & id quidẽ per manuum impositionem. Hinc, vt scriptũ est in Actis

Actor. 13. Apostolorum, cùm Barnabas, Simon & Lucius Cyrenen-

nenſis, & Manahen ieiunáſſent, dixit eis Spirituſſan-
 ctus: Segregate mihi Saulum & Barnabam in opus, ad
 quod aſſumpſi eos. Tunc ieiunantes, imponētesque
 eis manus, dimiſerunt eos. Neq; verò hæc manuú im-
 poſitio & quaſi conſecratio inanis eſt ritus, ſed Sacra-
 mentum vtile, & tale proſuſ, vt per id gratia tribuatur
 ijs, qui conſecrantur: & talis quidē gratia, vt ad partes
 muneris ſui peragēdas habiles atq; idonei efficiantur.
 Cuius quidem rei fidem facit Paulus dum ſcribit Ti-
 motheo ſuo: Noli negligere gratiã quæ in te eſt, quæ
 data eſt tibi per impoſitionem manuum. Reliquū eſt,
 vt de Sacramento Matrimonij agamus.

1. Tim. 1.

DE SACRAMENTO MA-

TRIMONII.

Scriptum eſt diuinitùs, Et creauit Deus hominē
 ad imaginem ſuam, ad imaginem Dei creauit il-
 lum, maſculū & foeminam creauit eos: Bene-
 dixitq; illis Deus, & ait: Crescite & multiplicamini, &
 replete terram. Quibus iſtis verbis Deus eam inſeruit
 vim homini, quem creauerat, vt ipſe genus ſuum pro-
 pagare poſſet, atq; hanc procreandi vim, nè in vagam
 venerem irrueret, certa coniunctionis lege adſtrinxit,
 atq; ità Matrimoniu, quod eſſet vnus maris & vnus
 foeminæ indiuiduæ ſocietas, inſtituit. Hinc illud Ge-
 neſeos: Quamobrem relinquet homo patrem & ma-
 trē, & adhærebit vxori ſuæ, & erunt duo in carne vna.

Gen. 1.

Gen. 2.

X Atq;

Atq; hæc vnus viri cum vna vxore coniunctio in-
 ducta fuit nõ solùm, vt liberi procrearent honestè, sed
 etiã vt rectè educarent. Quod em̄ suum est, quisq; dili-
 gentiùs excolit, q̄ quod vel alienũ est, vel ei cum mul-
 tis cõmune. Et quanq̄ matrimoniũ vt primò in para-
 diso institutũ fuit, honestã p̄creationem sobolis atq;
 educationẽ, vt fines certos, quò referret, p̄positos ha-
 buit, postea tamẽ q̄ peccatũ corrupat naturã humanã,
 eamq; itã afflixerat, vt cum alijs cupiditatib⁹ prauis, tũ
 libidine agitare, ad priores matrimonij causas accessit
 itẽ Tertia, vt videlicet scortatio & adulteriũ vitaret, de
 qua itã Apostolus: Habeat vnusquisq; vxorẽ suam pro
 pter fornicationẽ. Rectè igit̄ Augustinus cõcubitum
 coniugalẽ generandi causa nõ habere culpam: cõcupi-
 sciẽtiẽ faciendẽ causa culpã quidẽ habere, sed tamẽ cõ-
 iuge, p̄pter fidẽ tori, venialem: Adulteriũ vel forni-
 cationẽ, culpã habere lætalem. Etsi em̄ matrimoniũ ex
 prima institutione tale fuit, vt inter duos tãtũm cõsta-
 ret, vnũ nimirũ virũ & vnã vxorẽ, idq; vt essent duo
 in carne vna, nec ex alia, q̄ adulterij causa diuortiũ fieri
 liceret: tamen cum peccatũ naturã nostrã vitiãffet, da-
 tum fuit aliquid imbecillitati hũanẽ, idq; maioris ma-
 li vitandi causa, videlicet nõ alter cõiugum alteri mor-
 tem aut optaret, aut p̄curaret. Nam lex Mosãica p̄mi-
 sit, vt etiã ex alia q̄ adulterij causa, alter alteri libellũ re-
 pudij mittere posset. Quin etiã vt vni viro multas vxo-
 res

res habere liceret, idq; vno eodemq; tempore: Verùm 193
posteaquàm Christus in hanc terram delapsus est, ac
omnia quæ in cælis & in terris sunt instaurauit, coniu-
gibus etiam perbenignè subuenit, eisq; talem gratiam
adiunxit, vt fides quam cõiunx coniugi debet, præstari
faciliùs atq; plenius possit. Quin rationes matrimonij
ità constituit, vt idem non solùm coniunctio sit ppe-
tua inter coniuges, sed etiam sacramētum quoddã, per
quod nimirùm id tribuat coniugibus, vt simulac alter
cum altero contrahit, eam accipiat vim, vt possit alteri
fidem tori ppetuò seruare. Eò fit, vt tempore hoc noui
testamenti cõiuges arctiore vinculo adstringantur, q̃
antè, nec liceat ampliùs alteri cum altero ex alia, quàm
adulterij, causã diuortium facere, & plures quàm vnã,
vno eodemq; tempore habere vxores. Quorũ vtrunq;
cauit Christus, cùm pharisæis interrogantibus, Quid
ergò Moyses mādauit dare libellũ repudij, & dimittere Matt. 19.
eam? responderet: Quoniã Moyses ad duritiam cordis
vestri permisit vobis dimittere vxores vestras, ab initio
autem non fuit sic. Dico autem vobis, quòd quicunq;
dimiserit vxorem suam, nisi ob fornicationem, & aliã
duxerit, mœchatur: & qui dimissam duxerit, mœcha-
tur. Ostendit hïc Christus dono gratiæ suę duritiã cor-
dis eorũ, qui tempore hoc noui testamēti contrahunt,
ità leniri, vt eis necessè non sit, nec liceat, vel diuortia
facere, nisi ob adulterium, vel multas habere vxores.

164 Quin si alteri horū acciderit aliquid, vt ampliùs debitū
 tori alteri reddere nequeat, hunc tamē fidem illi nihilo-
 minùs cū feruare posse, tum verò etiam debere. Et
 quoniam gratiam eam haud dubiè accipiūt, qui in fide
 contrahunt, certè matrimonium non solùm status est
 certus, atq; societas, sed etiam sacramentum, per quod
 hoc bonū ad nos fluat. Quod cū Augustinus cerne-
 ret, tria matrimonij bona enumerauit, fidem, prolem,
 sacramentū. Ac cū duo priora Christianis cū Iudæis
 & Ethnicis cōmunia sint, vt videlicet adulteria vitent,
 & procreent atq; educent sobolem: Tertium autē ho-
 rum, ipsum videlicet sacramētum, proprium est Chri-
 stianorum. Viri, inquit Paulus, diligite vxores vestras,
 sicut & Christus dilexit Ecclesiam, & seipsum tradidit
 pro ea, vt illā sanctificaret, eam mundans lauacro aque
 in verbo vitæ, vt exhiberet ipsam sibi sanctam & glo-
 riosam Ecclesiam, non habētem maculam aut rugam,
 sed vt sit sancta atq; immaculata: Ità & viri debent dili-
 gere vxores suas, vt corpora sua. Qui suam vxorē dili-
 git, seipsum diligit: nemo enim vnquā carnem suā
 odio habuit, sed nutrit ac fouet eam, sicut & Christus
 Ecclesiam: quia mēbra sumus de carne eius, & de ossi-
 bus eius: Propter hoc relinquet homo patrē & matrē,
 & adhērebit vxori suę, & erūt duo in carne vna. Sacra-
 mētum hoc magnū est, ego autem dico in Christo &
 Ecclesia. Quo fit, vt Matrimonium admoneat nos &

De bono
 coniugal.

con-

coniunctionis eius, quæ est inter Christum & Ecclesiam, & gratiæ item, quam nobis idem Sacramentum infundit. Cuius ea nimirum vis est, vt coniunx coniugem non minus quam seipsum diligit, nec se magis à coniuge sua, quam à seipso diuelli patiatur. Nam Matrimonium, quatenus Sacramentum est, eos coniuges qui in fide idem contrahunt, ita conglutinat, vt quoad viuunt, inter se honestam vitæ societatem tueri possint. Quod qui non agnoscit, aut agnitum contemnit, is sine graui ingritudinis scelere gratiam atq; beneficentiam Dei, quam affert, contemnere videtur.

Hæc habui quæ vt vobis de Sacramentis afferrem, & res & salus vestra postulare visa fuit. Sunt quidẽ alia horum alijs maiora, vt si quibus Christus non solum materiam, sed etiam certam, qua conficiantur, verborum formam dedit: Cuius generis sunt Baptisma & Eucharistia, sed tamen veram Sacramenti vim omnia habent. Hinc illud Augustini: Respice ad munera ipsius Ecclesiæ, munus Sacramentorum in Baptismo, in Eucharistia, in cæteris sanctis Sacramentis. Et quantum non omnia Sacramenta formas verborum diuinitus traditas habent, tamen omnia & singula promissiones habent, ad quas cum signum externum accedat, fides nostra magis alitur. Ratio autem vera Sacramentorum in eo consistit, vt sint insensibilis gratiæ sensibilia signa, nec vllum est eorum, quæ in Sacramentis

166 numeravi, signorū, cui hęc definitio non rectè accō-
modari possit. Etenim aqua baptismatis an non sensi-
bile signum est gratiæ regenerātis, eiusq; insensibilis?
Nōne manū impositio confirmationis? Sub eandē
rationem cadūt Eucharistia & absolutio sacerdotis. Ut
enim manuum illa impositio signum est gratiæ corro-
borantis, itā Eucharistia signū est gratiæ eius, quæ nos
& Christo adiungit, & spiritali quadā ratione nutrit.
Et ut Eucharistia tale est signū, itā etiam absolutio Sa-
cerdotis signum est gratiæ insensibilis, quæ vim repur-
gandi & peccata remittendi habet. Par ratio est extre-
mę vnctōnis, Ordinis atq; Matrimonij. Nam vnctio
cum oratiōe presbyterorum Ecclesię, signū est gratiæ,
quæ vel animis robur addit, vel reliquias peccatorum
delet, vel morbos hominum curat. Impositio manū,
qua ordo confertur, signum est gratiæ, quæ hominem
ad munus Ecclesiasticum aptum atq; habilem efficit.
Nec minūs maris & fœminæ conuentio, qua Matri-
monium contrahitur, signū est gratiæ eius qua inter
se coniuges itā iungātur, ut alter alteri fidem tori per-
petuò præstare possit. Quo minūs audiendi sunt, qui
sacramenta illa vel om̄ia, vel aliqua in ordinē cogunt.
Quod qui faciunt, ijdem seip̄os à gratia, quæ per Sa-
cramenta tribuitur, culpa sua dimouēt: homines non
digni beneficijs Dei, qui beneficia eius in Sacramen-
tis oblata, tantā cum insolentia asp̄nantur.

Hęc

Hæc ferè sunt, quæ de Institutione Christiani hominis afferenda putauimus, & ità id quidem, vt quieta ratione sententiam nostrã explicaremus, si quomodò è communi vestra cùm vtilitate tum salute verũ officij fructum capere possemus. Ac quia quæ protulimus, non nostra sunt, sed Spiritus sancti è scriptura loquentis, & in Ecclesia Domini nostri Iesu Christi spirantis: Vos in Domino hortamur atque monemus, nè hæc eadem repudietis. Quo ipso cauebitis haud dubiè, nè in istis temporum nostrorum procellis aut in periculosissimos errorum scopulos incidatis, aut pietatem veram cum iustitia atque sanctitate non coniungatis perpetuò, vt ex hac tandèm vita in æternam migrare, ac Deo sempiterno æuo quàm beatissimè frui possitis. Quod idem vt Deus noster pro sua misericordia largiatur vobis, rogare cum & per sanguinem atque mortem filij ipsius dilecti obtestari non desinimus: Cui sit laus, honor, & gloria in secula seculorum, Amen.

